

RYSSÄNRANTA JA SUOMEN ALASKA

Petsamo Helsingin Sanomien, Kalevan ja Rovaniemi-lehden kirjoittelussa
vuosina 1921 – 1923

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu-tutkielma

Katja-Leena Heikkilä

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
1 SUOMEN ALASKA.....	9
1.1 ”Jylhä, aava, ankara” – Petsamon luonto.....	9
1.2 Petsamolaiset – Uudet suomalaiset?.....	11
1.3 ”Uudisraivaajan hengellä ja isänmaallisella rakkaudella” – petsamolaisten olojen kohottaminen.....	18
2 TOINEN KÄSIVARSI	25
2.1 Petsamon rajat Ruijaan ja Venäjään.....	25
2.2 Petsamo lääninä ja keskustelu uudesta läänijaosta.....	33
2.3 Rovaniemi-lehti rajaa vartioimassa	37
3 ”RAUTAINEN VYÖ JÄÄMERELLE ASTI!”.....	40
3.1 Rautatietoive lehdissä 1921.....	40
3.2 Pohjoissuomalaisten toiminta radan rakentamiseksi	43
3.3 Castrénin tutkimus ja sen vastaanotto lehdissä	47
3.4 ”Kuviteltu, nöyräpäinen unelma” – Castrénin mietintö hautaa ratahaaveen.....	50
4 ”TYHJENTYMÄTÖN KALASUMPPU”	54
4.1 Kalastuselinkeinon edellytykset Petsamossa.....	54
4.2 ”Surunlapsi” - Petsamo-yhtiön skandaali	59
4.3 Petsamo-yhtiön uusi yritys	63
LOPPULAUSE	73
LIITTEET	78
LÄHDELUETTELO	79

JOHDANTO

Petsamon maantieteellinen alue¹ on noin 200 kilometriä pitkä ja 60 kilometriä leveä. Sen luonnollisena pohjoisrajana on Jäämeri ja etelärajana Saariselän tunturijakso, joka kaartuu Suomesta pitkälle itään. Länsirajaksi on Venäjän ja Norjan välisessä rajasopimuksessa 1826 määritelty Paatsjoen vesistö Nautsista Kolttakönkäälle, ja siitä sisämaan kautta Vuoremijoelle.² Alueen itäraja on ainoa, joka ei seuraa mitään luonnon muodostamaa luonnollista rajaa, vaan on määritelty Tarton rauhansopimuksessa 1920.³

Suomalaisten muutto Jäämeren rannalle, sekä Ruijaan että ”Ryssänrannalle”, oli alkanut jo 1800-luvun alkupuolella ja varsinkin 1860-luvun nälkävuodet lisäsivät siirtolaisuutta Pohjois-Suomesta, jossa oli pulaa elintarvikkeista. Kahdessakymmenessä vuodessa Petsamon alueelle kehittyi huomattava suomalaisasutus, vaikka sinne muutti myös venäläisiä ja karjalaisia. Suomalaiset asuivat vieraan venäläisen kulttuurin keskellä, eikä heillä ollut omakielisiä hallinnollisia eikä uskonnollisia palveluita. Kalastuspaikan ohella tämä suomalaissiirtolaisten vaikea asema nousi lehtikirjoittelussa keskeiseen asemaan, kun Jäämeren kysymystä puitiin.⁴

Jäämeren kysymyksellä on pitkä historia ja se oli noussut keskusteluun uudelleen ja uudelleen 1800-luvulla. Virallisesti asia nousi taas esiin, kun 1882 valtiopäivät ottivat käsittelyyn aloitteen, jonka tarkoitus oli saada toteutumaan tsaarin 1864 vaihtolupaus. Talousvaliokunnan mietinnössä määriteltiin ensimmäistä kertaa Suomeen liitettäväksi halutun alueen rajat. Mietintö hyväksyttiin pienin muutoksin ja säädyt anoivat Petsamon alueen liittämistä Suomeen. Perusteluina käytettiin yhteisalueen epäoikeudenmukaista jakoa, tsaarin lupausta⁵ vuodelta 1864,

¹ Kts. Liite 1.

² Alavuotunki 1999,35.

³ Kaarninen 1999, 73.

⁴ Kaarninen 1999, 60-61.

⁵ Karjalan kannaksella sijainnut Rajajoen asetehtaan alue liitettiin Venäjän keisarikuntaan. Senaattori J. V. Snellman esitti asetehtaan alueen korvaukseksi aluetta Jäämereltä ja 1864 keisari lupasi antaa Suomelle alueen.

alueen suomalaisasutusta ja saamelaisten rajasulkujen yhteydessä kokemaa vääryyttä. Venäjän päätös oli kielteinen.⁶

Petsamo oli Suomessa välillä poissa keskustelusta, mutta 1913 se palasi lehtien sivuille, kun alueella käyneet matkailijat kirjoittivat Jäämeren rannikon suomalaisten yhä odottavan tsaarin täyttävän lupauksensa. Maailmansodan puhjettua Petsamon kysymys nousi vakavasti esiin ja tällä kertaa kiinnostukseen vaikutti selkeä toiminta Petsamon suunnalla. Sota vaikeutti tavarakuljetuksia Euroopasta Venäjälle ja siksi Lapin kautta kulki kaksi kuljetusreittiä, toinen Rovaniemeltä kantalahteen ja toinen Kilpisjärven kautta Tornioon.⁷ Lisäksi talvella 1915 -1916 järjestettiin pumpulikuljetus Petsamon kautta Pohjois-Suomeen ja sitä kautta Suomen teollisuuden käyttöön.⁸

Bolsevikkien aseman vakiintuminen Neuvosto-Venäjällä 1919–1920 vaihteessa mahdollisti rauhanneuvottelujen alkamisen. Neuvotteluissa maiden kannat erosivat jyrkimmin nimenomaan aluekysymyksissä. Petsamon kysymys ratkaistiin Tannerin ja Kersentsevin yksityiskeskustelussa ja Petsamo luovutettiin Suomelle Repolaa ja Porajärveä vastaan. Tartossa sovittu Petsamon alue oli pienempi kuin oli toivottu, Kalastajasaarento oli Neuvosto-Venäjälle strategisesti tärkeä ja siksi suurin osa sitä jäi pois Suomelta. Rauhansopimus allekirjoitettiin kuitenkin Tartossa 14.10.1920 ja Suomi sai kauan kaipaamansa Jäämeren rannikon.⁹

Heti Suomen itsenäistyttyä Petsamon kysymys oli ollut voimakkaasti esillä julkisessa keskustelussa, ja Petsamoa vaadittiin lähes yksimielisesti Suomelle. Sanomalehdissä kirjoitettiin Jäämeren merkityksestä ja aluetta käsittelevää kirjallisuutta julkaistiin. Vallalla olleen näkemyksen mukaan Jäämeri tarjosi mittaamattomia taloudellisia mahdollisuuksia. Eniten siteerattiin SDP:n kansanedustajan, professori Väinö Voionmaan kirjoja. Hänen mukaansa vapaalle valtiolle oli ensiarvoisen tärkeää saavuttaa hyvä meriasema ja Jäämeren kysymyksen ratkaisu oli koko Suomen elinehto. Petsamon suurin

⁶ Onnela 1980, 80-81, 85-88.

⁷ Paasilinna 1980, 132-133.

⁸ Kaarninen 1999, 61.

⁹ Ibidem.

merkitys oli jäästä vapaassa valtamerisatamassa ja tuottoisassa merikalastuksessa. Muina mahdollisuuksina hän näki hylkeenpyynnin, metsätalouden, vuorityön ja kansainvälisen kauppaliikenteen. Yhtenä perusteena oli myös Pohjois-Suomen olojen kehittäminen.¹⁰

Petsamon siirtyessä Suomen hallintaan odotukset uutta aluetta kohtaan olivat korkealla. Tosin Petsamo kokonaisuudessaan oli melko tuntematon, kunnolla kartoitettuja olivat vain Paatsjokilaakso ja rannikkoalue.¹¹ Suomen saadessa Petsamon täyttyi pitkäaikainen toive omasta Jäämerenrannikosta ja sulasta valtamerisatamasta. Lehdissä oli aikaisemmin esitetty rannikko mahdollisuuksien maana, josta on oleva hyötyä koko kansalle. Aiemmin lehdissä ei ollut esitetty kovinkaan yksityiskohtaisia suunnitelmia, miten oletetut mahdollisuudet olisi muutettavissa todellisuudeksi. Vielä Tarton neuvottelujen aikaan Petsamo oli kohtalaisen tuntematon alue, eikä kaikkia tavoitteita perustettu tarkkoihin faktoihin. Haltuunoton yhteydessä alueelle saapui suomalaisia virkamiehiä ja kuva alkoi tarkentua.

Tämä työ käsittelee sanomalehtien suhtautumista Petsamoon 1921–1923. Aloitan tutkimuksen tammikuusta 1921, jolloin Suomi julisti Petsamoon poikkeustilan ja siitä tuli oma lääni. Suomen hallinta Petsamossa alkoi. Tutkimuksen takarajana on vuoden 1923 loppu. Tuolloin Petsamoa oli jo ehditty tutkia tieteellisesti ja virkamiesten toimesta, ja uudesta alueesta oli saatu konkreettista tietoa. Suomalainen yhteiskuntajärjestys oli saanut jalansijan Petsamossa. Valtion toimien tueksi oli annettu useita virallisia lausuntoja, merkittävimpänä Jalmar Castrénin mietintö Petsamon radasta. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, miten lisääntyvä tieto alueen realiteeteista vaikutti lehtien näkemyksiin. Minkälaisia odotuksia alueeseen nyt kohdistettiin? Millaiseksi kauan kaivattu Jäämeren ranta lehdissä kuvattiin?

Toinen tutkimuskysymykseni liittyy alueellisuuteen. Käytän lähteinäni kolmea sanomalehteä, Rovaniemi-lehteä, Kalevaa ja Helsingin Sanomia. Helsingin Sanomat oli ajalla jo valtakunnallisesti merkittävä lehti, jonka toimitus sijaitsi Helsingissä. Oululainen Kaleva oli Pohjois-Suomen valtalehti ja Rovaniemellä

¹⁰ Korpi 1990, 26-30.

¹¹ Korpi 1990, 53-71.

ilmestyvä Rovaniemi selkeästi lappilainen lehti. Vertailen, erosivatko lehtien näkemykset Petsamosta ja sen merkityksestä. Oliko perusteluissa aluepoliittisia näkökohtia?

Tutkimusajankohtana sekä Helsingin sanomat että Kaleva olivat edistyspuolueen äänenkannattajia ja molempien päätoimittajat, Helsingin Sanomien Eero Erkko ja Kalevan Jussi Oksanen, olivat aktiivisia puoluemiehiä.¹² Lehdillä oli kuitenkin tässä vaiheessa jo etäännyneempi suhde puolueen kontrolliin. Varsinkin Helsingin Sanomat oli irrottautunut puolueen suorasta ohjauksesta vuonna 1919, kun se oli kieltänyt puolueen asettamien ”asesorien” osallistumisen toimitustyöhön.¹³ Kalevan suhde puolueeseen oli läheinen ja paikallistasolla lehti oli pitkälti yhtä puolueen kanssa. Esimerkiksi puolueen paikallistoimisto sijaitsi Kalevan tiloissa.¹⁴

1921 perustettu Rovaniemi oli poliittisesti sitoutumaton ja ensimmäisenä päätoimittajana toimi Karl Mannelin.¹⁵ Mannelin oli osallistunut 1900-luvun alussa aktivistien toimintaan ja ollut mukana Voimaliitossa salanimellä *Eero Kalske*. Hän oli toimittajana vuosina 1906–1907 Suomen aktiivisen vastustuspuolueen suomenkielissä *Vastaisuus*-viikkolehdessä.¹⁶ Tutkimusajankohtana Helsingin Sanomat tavoitteli jo laajempaa yleisöä, mutta se ei ollut vielä saavuttanut valtakunnan päälehden asemaa. Kaleva korosti yleistä pohjoissuomalaisuuttaan, mutta käytännössä sen levikki käsitti Oulun ja lähikunnat. Rovaniemi olikin perustettu nimenomaan puolueettomaksi ”Pohjolan ja Lapin ääneksi”, sillä lehden mukaan Oulun, Kemin tai Tornion lehdet ajoivat vain vauraiden rantamaiden etuja eivätkä ylimaiden. Rovaniemestä julkaistiin joulukuussa 1921 seitsemän näytenumeroa, vuodesta 1922 se ilmestyi kolme kertaa viikossa.¹⁷

Tutkimusta varten olen käynyt läpi lehtien vuosikerrat 1921–23 systemaattisesti. Sisällöstä olen käyttänyt pääkirjoituksia, pakinoita ja mielipidekirjoituksia. Olen käyttänyt myös matkakertomuksia, joita lehdissä julkaistiin useita. Lisäksi olen käyttänyt uutisartikkeleita, jos niiden yhteydessä on ollut lehden omaa

¹² Suomen lehdistön historia 5, 130-131, 247-248.

¹³ Tommila, Salokangas 1998, 165-166.

¹⁴ Suistola 1999, 110-112.

¹⁵ Sauri 2005, 45.

¹⁶ Mickelsson 2007, 67-70.

¹⁷ Suomen lehdistön historia 5, 130-131, 247-248; Suomen lehdistön historia 6, 318.

kommentointia. Muuhun uutiskirjoitteluun viitataan, kun se on tutkimuksen kannalta tarpeellista. Lähteet on luettu mikrofilmiltä.

Tutkimuksen metodina on historiallis-kvalitatiivinen lehdistöhistorian tutkimusmetodi, jossa ulkoisen ja sisäisen lähdekritiikin keinoin selvitetään lehtien suhtautumista johonkin historialliseen tapahtumaan tai ilmiöön. Keskeistä menetelmässä on sijoittaa lehtien kirjoittelu oman aikansa tapahtumataustaan sekä selvittää kirjoitteluun vaikuttaneet tekijät, kuten lehtien taustavoimat ja toimitukselliset suhteet. Näin selvitetään, miksi lehdet ovat kirjoittaneet tietyllä tavalla jostain asiasta. Kvalitatiivisen tutkimuksen rinnalla käytetään usein myös kvantitatiivisia menetelmiä kirjoittelun määrällisten suhteiden selvittämiseksi.¹⁸ Tässä tutkimuksessa varsinaiseen tilastolliseen tutkimukseen ei ole ollut tarvetta, määrällistä tarkastelua olen tehnyt sanallisesti.

Tutkimuskirjallisuudessa merkittävin ja kattavin Petsamon historian yleisesitys on Petsamo-Seura ry:n 1999 julkaisema, JOUKO VAHTOLAN ja SAMULI ONNELAN toimittava *Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920–1944*. Teos koostuu 26:sta artikkelista, jotka käsittelevät Petsamon historiaa eri näkökulmista. Työni kannalta tärkeimpiä lukuja ovat olleet PEKKA KAARNISEN *Petsamon liittäminen Suomeen*, ERKKI TASKILAN *Petsamon elinkeinoelämä* ja VELI-PEKKA LEHTOLAN *”Kaipaukseni maa” – Petsamo suomalaisessa kirjallisuudessa 1910-luvulta 1940-luvulle*. Osa teoksen artikkeleista löytyy myös pro gradu -töinä, mutta *Turjanmeren maahan* niistä on toimitettu päivitetyt versiot. Petsamon rataa käsitellään Rautatiehallituksen 1937 julkaisemassa *Valtionrautatiet 1912–1937*, johon *Ratapolitiikka* -osuuden on kirjoittanut REINO CASTRÉN.

Sanomalehtien historian yleisteoksista käytössä ovat olleet PÄIVIÖ TOMMILAN JA RAIMO SALOKANKAAN *Sanomia kaikille, Suomen lehdistön historia* 1998 sekä PÄIVIÖ TOMMILAN päätoimittamat *Suomen lehdistön historia*, osat 2,3 ja 5. Kalevan historiikki on JOUNI SUISTOLAN teos *Kaleva, sata vuotta kansan kaikuja* 1999. Varsinaista sanomalehtitutkimusta Petsamosta on tehty vähän. Aiemmin mainitussa Veli-Pekka Lehtolan Petsamo-kirjallisuutta koskevassa luvussa käsitellään myös lehtikirjoittelua. Omalle työlleni tärkeä on KARI

¹⁸ Suvanto 1977, 96-103; Tommila 1974, 10-18, 37-47.

KORVEN 1990 valmistunut pro gradu -tutkielma *Jäämeren kysymys julkisen keskustelun kohteena Suomessa vuosina 1917–1920*. Tutkimuksessaan Korpi käsittelee sanomalehtien suhtautumista Petsamoon ja niitä syitä, miksi aluetta niin voimakkaasti Suomelle toivottiin. Korven työstä olen saanut vertailumateriaalia ja oma työni jatkaa ajallisesti siitä, mihin Korven työ päättyy.

1 SUOMEN ALASKA

1.1 ”Jylhä, aava, ankara” – Petsamon luonto

Petsamon alue sijaitsee pohjoisen havumetsävyöhykkeen ja tundran rajalla. Alueen eteläosa, Petsamon metsämaa, muistuttaa Inarin Lapin luontoa, mutta siellä on mäntymetsien lisäksi kuusi- ja koivumetsiä. Pohjoinen osa, Petsamon tunturimaa, koostuu loivapiirteisistä tunturiryhmistä, koivumetsäylängöistä, soista ja suurista jokilaaksoista. Koko alueella on runsaasti järviä. Oman kokonaisuuden muodostaa vielä Jäämeri ja sen välitön rannikko, joka on karua ja pääosin puutonta.¹⁹ 1920-luvun alussa Petsamon alue oli varsin eristetty Suomesta hankalien kulkuyhteyksien takia. Yhteys Suomesta kulki Paatsjoen kautta Varanginvuonolle, josta matka jatkui laivalla Petsamovuonolle. Suora maataival Salmijärveltä Petsamoon oli tunturinylytyksineen vaivalloinen. Vuonna 1916 aloitettu ja Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen takia kesken jäänyt Kyrön²⁰- Petsamon maantie oli keskeneräinen ja ajokelvoton.²¹

Petsamon siirtyessä Suomelle kiinnostus uutta aluetta kohtaan oli sanomalehdissä runsasta ja Helsingin sanomat ja Kaleva pyrkivät julkaisemaan ensikäden kokemuksia alueelta. Eri tehtävissä Petsamossa liikkuneet henkilöt kertoivat lehdissä vaikutelmistaan alueen oloja esittelevissä matkakuvauksissa. Tutkimusajankohdan kaikki matkakuvaukset sisälsivät (usein vaiherikkaan) kuvauksen matkanteosta, reitistä ja kulkuneuvoista. Rovaniemeltä kulki autotie Kyröön, mutta sieltä matka jatkui vesitse ensin Virtaniemeen ja sieltä Paatsjokea Nautsiin. Paatsjoki oli hyvin koskinen ja sen takia vaikeasti kuljettava. Höyhenjärvellä ja Salmijärvellä oli suomalaista asutusta. Paatsjoen suurimmaksi nähtävyydeksi kuvauksissa muodostui Kolttaköngäs, sekä koski että kylä. Varanginvuonolle päästyä matka jatkui höyrylaivalla Petsamovuonoon. Vaihtoehtoinen maataival tunturien yli Petsamovuonolle huipentui tuntureilta avautuvaan näkymään Alaluostarin rakennuksiin. Petsamovuonon kylistä Näsykkä oli vaatimattomampi karjalaistyyllisine taloineen, Parkkina ja Trifona enemmän merellisiä. Kalastajasaarento kylineen muodosti oman,

¹⁹ Havas 1999, 17-27, Kuusijärvi ja Ruuhijärvi 2012, 155-160.

²⁰ Nykyinen Ivalo

²¹ Korpi 1990, 53-71.

luonnonolosuhteiltaan karumman kokonaisuuden.²² Kaikissa kuvauksissa toistui näkemys Petsamon luonnon kauneudesta ja toisaalta valtavista mittasuhteista, karuudesta ja avaruudesta. Matkakertomuksissa luotu kuva Petsamon luonnosta kiteytyy hyvin A. Koiviston taidenäyttelyn arvostelussa, jossa kiitellään taiteilijan kykyä ”tiivistää olennainen” Petsamosta:

Parhaiten ja rohkeimmin lienee sisäistä näkemystä saadun jylhänidylliseen tauluun ” Kolttaäiti ja tyttö, Waggatenijerva, Petsamo”. Siinä on palanen perimmän Lapin alastonta ja karua seutua, se on voimakasvärinen ja salaperäinen. -- Kellanpunertavia puuttomia lakeuksia ja siinä taluttaa tytärtään karun Lapin äiti. -- ”Taloja Petsamovuonon rannalla” on myös sellainen kuva Lapista kuin pitääkin, jylhä, aava ja ankara: arkoina, ikään kuin peläten pienuuttaan, kyyhöttää siinä yhteen puristuneena pieni taloryhmä karulla kamaralla ja korkeiden taivaankaarien alla.²³

Petsamon alue esitettiin aluksi pitkälti asumattomana erämaana. Maanmittaushallituksen osastonjohtaja Onni Lahtinen kuvasi käyntinsä jälkeen suurimman osan alueesta olevan ”arvotonta, paljasta tunturia”, josta voi olla hyötyä vain porolaitumena.²⁴

1920-luvun alkuvuosina Petsamoon suuntautui useita eri alojen tutkimusmatkoja, ja niiden myötä kuva Petsamosta tarkentui. Karuuden ja merellisyyden rinnalle lehdissä syntyi kuva Petsamosta myös viljavana maatalousmahdollisuuksien alueena. Heinäsaarta tutkineen Einari Merikallion mukaan merilintujen lannoittama heinä sai lehmät lypsämään erittäin rasvapitoista maitoa. Asutushallituksen tutkimusjohtaja tri Cajander esitti tutkimusmatkansa jälkeen, että Petsamon viljelyä ovat hidastaneet vain hankalat maanhankintaolot ja levottomat ajat, sillä luonnonolosuhteet olisivat karjataloudelle otolliset. Sekä heinän- että vihantarehun viljelylle on otolliset olosuhteet. Samoin juurikasveja voitaisiin viljellä kaikkialla tuntureita lukuun ottamatta. Lisäksi karjataloustuotteille ja heinälle olisi markkinat valmiina

²² *Petsamon kasvistoa tutkittu* (art.) HS 10.7. -21, *Petsamon kasvistoa Turun Suomalaiselle yliopistolle* Kaleva 14.7. -21, *Taiteilijamatka Petsamoon* (matkakertomus) Kaleva 25.9., 28.9. ja 30.9.-21, E. Lampén, *Suomen taidemaalarit, matkustakaa Lappiin!* (kirje) HS 1.10.-21.

²³ M. Putaala, *Aukusti Koiviston taidenäyttelystä* (art.) Kaleva 24.9. -21.

²⁴ *Petsamon alueen kolmioiminen* HS 17.9. -21.

Norjassa. Myös Suomen maatalousseurojen keskusliiton sihteeri Jalmari Jyske korosti maanhallintaolojen järjestämisen kiireellisyyttä ja tärkeyttä. Hän piti Petsamon alueen luonnonoloja erittäin suotuisina rehuviljelylle ja karjataloudelle.²⁵

1.2 Petsamolaiset – Uudet suomalaiset?

Suomeen liitetyssä Petsamossa oli 1921 väestöä 1491 henkeä. Vanhinta osaa väestöstä edustivat alueen kolttasaamelaiset. Suomalaisen väestön muutto Jäämeren rannikolle, lähinnä Pohjois-Suomen alueelta, oli alkanut jo 1810-luvulla ja oli vilkasta 1850- ja 1860-luvuilla suurten katovuosien jälkeen. Väestöön kuului kolttien ja suomalaisten lisäksi venäläisiä, karjalaisia ja norjalaisia.²⁶ Vuosien 1917–20 julkisessa keskustelussa Petsamon jo olemassa olevalla suomalaisasutuksella oli kahtalainen merkitys. Ensiksi alueella nähtiin jatkossakin suuria mahdollisuuksia uudisasutukselle. Suomalaisilla oletettiin olevan hyvät mahdollisuudet sopeutua Jäämeren ankariin oloihin. Työteliäät ja sitkeät suomalaiset nähtiin muutamassa kirjoituksessa paremmiksi alueen kehittäjiksi kuin välinpitämättömät karjalaiset ja venäläiset. Lehdissä usein siteerattu merikapteeni Axel Björklöf katsoi suomalaiset ainoaksi kansaksi, joka pystyi aluetta kehittämään.²⁷

Suomalaissiirtolaiset tarjosivat myös hyvän argumentin perusteltaessa alueen liittämistä Suomeen. Kirjoituksissa heidän oletettiin ilman muuta kannattavan alueliitosta ja säilyttäneen kiintymyksen entiseen isänmaahansa.²⁸ Suomessa oli ilmeisesti pettymys 1920 julki tullut tieto, että kaikki petsamolaiset eivät halunneetkaan liittyä Suomeen. Lähes kaikki täysin suomalaisen Salmijärven asukkaat olivat paenneet Walleniuksen retkikunnan edeltä Norjaan ja ilmoittaneet halunsa liittyä siihen. Tieto tosin perustui norjalaislehtiin. Suomalaislehdissä tietoa ei kumottu vaan seliteltiin parhain päin. Merikapteeni Axel Björklöf sai lehtien kannatuksen selittäessään norjanmielisyyden taloudellisilla syillä. Jos

²⁵ *Petsamon Heinäsaaret tuloa tuottaviksi* (art.) Kaleva 22.7. -22, HS 26.7. -22, J.J., *Pikahavaintoja Petsamon matkalta II* (art.) HS 4.8.-23.

²⁶ Onnela 1999, 103-105.

²⁷ Korpi 1990, 56.

²⁸ Korpi 1990, 56.

elintarpeita saisi muualtakin, väki haluaisi liittyä Suomeen. Björklöf kannusti pikaisesti avustustoimiin. Siten taattaisiin sympatiat entiselle isänmaalle. HS vakuutti vielä, että ihmiset olivat kyllä tietoisia heimositeistään.²⁹ Pettyneinä lehdet lakkasivat vetoamasta kansallisiin perusteisiin Petsamon liittämiseksi Suomeen. Pisimmälle meni Kaleva, joka ilmoitti, ettei näin pienen ryhmän mielipiteille voinut laittaa painoa ratkaistessa koko Suomelle elintärkeää kysymystä.³⁰

Ensimmäisen maailmansodan vaikutukset Petsamossa olivat tuntuvat; nuorten miesten kutsunnat Venäjän armeijaan, kalastuksen ja kauppamerenkulun romhdus ja vanhojen taloussiteiden katkeaminen aiheuttivat alueelle suoranaista nälänhädän.³¹ Vuoden 1921 alussa lehdissä julkaistut ensimmäiset kuvaukset Petsamon asukkaista kertoivat nälästä ja kurjuudesta. Kuvausten mukaan suomalaisia viranomaisia odotettiin hartaasti ja elintarvikeolojen uskottiin parantuvan Suomen hallinnan myötä.³² Suomalaisten saapuessa rajavartiosto, Petsamon läänin maaherra ja muut virkamiehet otettiin Petsamon alueella ilolla vastaan, sekä suomalaisten että venäläisten ja karjalaisten taholta.³³ Virkamiehiä ja elintarvikkeita kuljettaneen Wasa-laivan kapteeni kuvaili vastaanottoa lämpimäksi.

Sydäntä lämmitti nähdä ja kuulla, kuinka tervetulleita me itse asiassa olimme. Samassa hetkessä, kun laivan kokka törmäsi jään reunaan, kuului valtavia hurraahuutoja ja muuan laulukoro viritti ”Terve Suomi”. Suorastaan kilpailtiin saada lausua meille henkilökohtaisesti ilonsa Suomen lipun näkemisestä ja puuhattiin innokkaasti, jotta se saataisiin liehumaan koko sen ajan minkä ”Wasa” viipyi Petsamossa, minne Lippu myöskin jäi. Aina oli joku, joka tahtoi kuulla uutisia ”suuresta maailmasta” ja ei väsyttynyt ylistelemästä suomalaisten hyväntahtoisuutta ja kertomasta millainen taivaan valtakunta nyt oli

²⁹ Korpi 1990, 57.

³⁰ Korpi 1990, 58.

³¹ Alavuotunki 1999, 51.

³² HS 9.1.1921, HS 26.1.1921, Kaleva 27.1.1921

³³ *Venäläiset poistuvat Petsamosta tänään klo 12 päivällä* HS 12.2.-21, Kaleva 13.2.-21, *Petsamon lääni, olot järjestyvät* (kirje) HS 12.3.-21, *Matkakuvia Petsamosta* (kirje) HS 3.4.-21, *Petsamon lääni ja Suomen viranomaisten toiminta siellä* (art.) Kaleva 28.4.-21, *Petsamon Paatsjokilaisten vaiheista* (kirje) HS 5.7.-21.

saatu verrattuna niihin aikoihin, kun bolshevikit mellastivat seuduilla.³⁴

Suomalainen hallinto ryhtyi nopeasti järjestämään ja suomalaistamaan alueen oloja, tärkeimpinä suomenkieliset koulut, elintarvikejakelu, työtilaisuuksien järjestäminen, terveydenhoito ja postin kulku.³⁵ HS:ssa nimimerkki ”Asukas” kertoi petsamolalaisten olevan uuteen järjestykseen hyvin tyytyväisiä.

Epäilykset ovat kuitenkin jo ennättäneet haihtua. Eikä yksin suomea puhuva väestö, vaan koltatkin (Venäjän lappalaiset) ovat hyvin tyytyväisiä nykyisiin oloihin. Ihmisten mielet täyttää toivo ja ilo. Saamme tehdä työtä itsellemme ja hallitus on järjestänyt riittämiin asti eri paikkoihin erilaista ansiotyötä, joten jokaisella on tilaisuus ansaita ja hallituksen varastoista lunastaa kunnollista ja riittävää ravintoa joukoillensa. Lisäksi ovat lapsemme vihdoin saaneet omakielistä opetusta suomalaisessa kansakoulussa. Ovatpa he vielä saaneet odottamattomina lahjoina vaatteita ja jalkineitakin. Erikoisesti on lausuttava kiitos läänin maaherralle ja virkamiehille. Olemme saaneet yli odotuksen. Alamme jo uskoa, että Paatsjoen kansaltakin on jo loppunut vierailta valloilta armopalan kerjuun aika. Kotoinen on viimeinkin virkamiesten kieli ja kotoinen on myös turvallisuuden tukena oleva koko järjestyskin.³⁶

Petsamon väestön ilo uudesta hallinnosta huipentui kesällä -21, kun tasavallan presidentti Ståhlberg vieraili alueella. Lehtien mukaan vastaanotto oli ollut joka paikassa ylenpalttinen ja pidetyissä puheissa paikalliset olivat olleet kiitollisia Suomen vallan tuomista rauhallisemmista oloista.³⁷ Vuoden -21 lopulla maaherra Helenius kertoi, että:

³⁴ *hl. Wasan käynti Petsamossa* (art.) Kaleva 3.4. -21.

³⁵ Kaarninen 1999, 78-82.

³⁶ *Petsamon Paatsjokilaisten vaiheista* (kirje) HS 5.7. -21.

³⁷ *Tasavallan presidentin käynti Petsamossa* Kaleva 4.9. -21, HS 10.9.-21, *Miten Petsamossa tervehdittiin presidenttiä* Kaleva 14.9. -21.

alueella on elämisen mahdollisuuksia, joskin väestö vielä toistaiseksi on saamatonta. Petsamoon pitäisi saada verestä suomalaista väkeä, joka toimintatarmollaan olisi esimerkkinä paikalliselle väestölle.³⁸

Lehtien kuvauksissa Petsamon väestö esitettiin heterogeenisenä ja kuvaukset olivat eri kansallisuuksia erottelevia. Kalastajasaarenon ja Paatsjoen suomalaiskylissä asuvaa väkeä pidettiin supisuomalaisina kieltä ja tapoja myöten. Suomalaista väestöä kuvatessa toistuivat näkemykset rehtiyydestä, ystävällisyydestä ja vieraanvaraisuudesta. Kalastajasaarenon suomalaiset mainittiin usein erittäin ahkeriksi ja karaistuneiksi. Myös puhtaus ja siisteys liitettiin suomalaisiin. Karjalaisia ja venäläisiä asui enemmän Petsamovuonon kylissä, mutta myös Kalastajasaarennolla. Lehdissä heitäkin pidettiin myöntyväisinä Suomen alaisuuteen. Karjalaisia ei kuitenkaan nähty yhtä ”puhdaskarvaisina” ja heidät kuvattiin likaisempina, laiskempina ja välttelevämpinä. Asumukset olivat myös ränsistyneempiä ja huonommin hoidettuja kuin suomalaisilla.³⁹ Kalevassa kuvattiin alueelle muuttaneiden virkamiesten kokemuksia näin:

Kun lisäksi Petsamossa oleva väestö, joka on huonointa karjalaisainesta, on niin perin alkuperäisellä kehitysasteella, likaisia, ryssämäisesti ruikuttavia, vähimmässäkään määrässä omiin voimiinsa turvautumatonta väestöä, on heidän kanssaan seurusteleminen, mistä saisi vaihtelua elämälleen, mahdotonta. – Jos lisäksi on usein tilaisuudessa käymään Kalastajasaarennolla, missä väestö on puhtaasti suomalaista, erittäin siistiä ja tavallaan sivistynyttäkin karjalaisiin verrattuna, voi silloin saada aikansa hupaisestikin kulumaan.⁴⁰

Pisimmälle arvostelun vei Rovaniemi-lehti, kun sen ”Petsamon osiossa” julkaistiin pitkä, Petsamosta lähetetty kirjoitus, jossa moitittiin venäläisiä ja karjalaisia sivistymättömiksi ja haluttomiksi lähettämään lapsiaan kouluun. Kouluun

³⁸ *Olot Petsamossa nykyään* (art.) HS 12.10.-21.

³⁹ *Petsamon lääni, olot järjestyvät* (kirje) HS 12.3.-21, *Matkakuvia Petsamosta* (kirje) HS 3.4.-21, *Petsamon lääni ja Suomen viranomaisten toiminta siellä* (art.) Kaleva 28.4.-21, *Taiteilijamatka Petsamoon* (matkakert.) Kaleva 25.9.-21, *Petsamossa olleiden huomioita sikäläisistä oloista* (art.) Kaleva 16.12.-21, *Petsamon kasvistoa tutkittu* (art.) HS 10.7.-21.

⁴⁰ *Tietoja Petsamosta* (art.) Kaleva 14.5.-21.

tullessaankin lapset olivat heikkolahjaisia ja jarruttivat opetusta. Aikuisissakin suuri osa oli luku- ja kirjoitustaidottomia ja siitä ylpeitä. Sen sijaan nurkkatanssit olivat hyvin suosittuja. Kalastajasaarennolla suomalaislapset kävivät innokkaina koulussa luonnonvoimista välittämättä.⁴¹ Myöhemmin lehdissä suhtauduttiin karjalaisten ja venäläisten lasten koulunkäyntiongelmiin ymmärtäväisemmin. Ongelmana oli kieli, sillä lapset eivät osanneet lainkaan opetuskielenä käytettävää suomea. Sekä HS että Rovaniemi ilmoittivat kannattavansa lapsille omankielistä opetusta.⁴²

Petsamon karjalaisten arvottaminen suomalaisten alapuolelle lehtikirjoittelussa on sikäli merkillistä, että tuon ajan nuoren valtion identiteetinrakennusprojektissa Karjalalla oli suuri rooli myyttisenä kantakotina. Karjala-innostus näkyi niin Suur-Suomi-ajattelussa kuin kansallisromanttisessa taiteessakin.⁴³ Nähdäkseni Petsamossa erotteluun riitti kieli, venäläisten lisäksi suurin osa karjalaisistakin oli venäjänkielisiä. Lisäksi suomalaisen lehdistön kiinnostus kohdistui Petsamon ”oikeisiin” suomalaisiin, jotka nyt olivat pelastuneet vieraan vallan alta kotimaan suojeluun. Aina tosin suomalainen väestökään ei tehnyt vaikutusta sivistyneeseen virkamieheen. Pastori J.E. Lilja antoi väestöstä järkyttyneen, omien ennakkoluulojen läpi suodattuneen kuvauksen:

Suomalainen kansanaines on kansallisuuteen nähden yhtä väärentämätöntä kuin 60 vuotta sitten heidän siirtyessään Petsamoon. Venäläisten luostariveljien kosketukset eivät ole jaksaneet jättää heihin minkäänlaisia jälkiä. Petsamon väestöä kohtaan täytyy tuntea myötätuntoa heidän sitkeän elämäntaistelunsa johdosta. Itse aines ei ole huonoa, vaikkakin heistä saatu ensivaikutelma on kaikkea muuta kuin hyvä: pieniä, surkastuneita olentoja, huonokuulisia, tihrusilmäisiä, ilmaston pahoinpitelemiä. Eikä sielu ole ruumista kauniimpi. Huonosti on heistä tähän asti huolta pidetty. Paljon on korjattavaa. Erittäinkin uskonnollinen kasvatus on tykkänään laiminlyöty, ja missä ei uskontoa ole, siellä ei ole hyveitäkään. Velvollisuudentuntoa ja yritteliäisyyttä ei heissä ole.

⁴¹ *Petsamon venäläiset ja karjalaiset* (kirje) Rovaniemi 17.6.-22.

⁴² *Petsamon kouluolot* (kirje) HS 10.3. -23, Rovaniemi 16.3.-23.

⁴³ Kallio 1982, 12-17, Kuusisto 1982, 399-400, Reitala 1982, 435-438.

Seuraukset näkyvät. Syfilis on tehnyt hirveätä jälkeä, varsinkin kolttalappalaisten keskuudessa, jotka kuitenkin ovat nykyään ehtineet tulla siinä määrin tärvellyiksi, että heitä voidaan pitää immuuneina. Kuten huomataan, voidaan syfilistä tuskin kutsua kulttuuritaudiksi par preference. Jo 80 vuotta sitten huomautti Castren samojedeistä, että he ovat miltei jokainen sen turmelemia. Paitsi syfilis, tekee myöskin keuhkotauti tuhoa petsamolaisten keskuudessa. Mutta sen sijaan on ns. nuha siellä aivan tuntematon. Sen basillit eivät näytä sietävän sikäläistä ilmaa.⁴⁴

Petsamon alueen vanhinta väestöä edustivat kolttasaamelaiset. Suomen alueella oli kolme siidaa,⁴⁵ Paatsjoen, Petsamon ja Suonikylän siidat. Kolttien kulttuuri ja yhteiskunta oli ollut muutoksessa jo puoli vuosisataa, syinä kiinteän uudisasutuksen leviäminen, joka haittasi vuotuiskiertoa ja kalastusta sekä siirtyminen peuranpyynnistä poronhoitoon. I maailmansota ja sitä seuranneet sekavat ajat olivat myös järkyttäneet perinteistä elämäntapaa. Nyt Tartossa määrätty raja halkaisi Suonikylän siidan alueen.⁴⁶ Vaikka koltat olivat alueen alkuperäisiä asukkaita, lehtien sivuille he pääsivät harvoin. Lehdissä koltat mainittiin useimmin matkakuvausten yhteydessä, mutta silloinkin lyhyesti. Kuvaukset olivat samantapaisia ja niissä toistuivat ”hupaisa” ulkonäkö, pienikasvuisuus, likaisuus ja köyhyys. Elinkeinoista mainittiin kalastaminen ja poronhoito ja niiden yhteydessä aina kehittymättömyys ja alkeellisuus. Rovaniemi-lehdessä kerrottiin kolttien muuttaneen talvikylistä kesäpaikoille vesien varsille kommentoiden, että ”ymmärtäähän se kolttakin, että vaihtelevaisuus ilahduttaa”. Toisaalta joissain kuvauksissa mainittiin sivistyneisyys, erityisesti kielitaito ja siisteys.⁴⁷

⁴⁴ *Petsamossa olleiden huomioita sikäläisistä oloista* (art.) Kaleva 16.12.-21.

⁴⁵ Lapinkylä.

⁴⁶ Alavuotunki 1999, 35-38, 49-51, Lehtola 1999, 149.

⁴⁷ E. Lampén, *Matkailumaja ”Köngäs” (Boris Gleb) Petsamon läänissä* (matkakert.) HS 15.7. - 21, *Eräästä kalastusmatkasta Paatsjoella* Kaleva 30.6.-23, *Taiteilijamatka Petsamoon* (matkakert.) Kaleva 25., 28.9. ja 30.9.-21, *Petsamon kasvistoa tutkittu* (art.) HS 10.7. -21, *Petsamon kasvistoa Turun Suomalaiselle yliopistolle* (art.) Kaleva 14.7. -21, *Petsamon lääni ja Suomen viranomaisten toiminta siellä* (art.) Kaleva 28.4. -21, Rovaniemi 15.6. -22, Rovaniemi 14.7.-23, O. Thuneberg, *Mitä eteläsuomalaiset kansanedustajat kirjoittelevat Petsamosta* Rovaniemi 16.8.-23.

Varsinkin Boris Glebin eli Kolttakönkään kylä ja sen asukkaat muodostuivat nähtävyyksiksi.⁴⁸ Paikka itsessään oli jyrkkine putouksineen luonnonkaunis, mutta kylä rakennuksineen kuvattiin ränsistyneeksi ja lohduttomaksi. Näkemys tiivistyy Jalmari Jyskeen⁴⁹ kuvaukseen ”kauas pohjolaan työntynyt heimorepale elää siinä sivustakatsojan mielestä kääpiöelämää, jonka tarkoitusta on vaikea nähdä”. Kolttakuvausten eräs toistuva piirre olikin arvio koltista katoavana ja hiipuvana alkukantaisena jäänteinä. Jyske kuitenkin osoitti myös ymmärtämystä kolttien elinkeinoa kohtaan, kun hän samassa kirjoituksessa kritisoi Könkääseen urheilukalastajille määrättyä kalastusmaksua, jonka koltatkin joutuivat maksamaa. Jyskeen mielestä se oli kohtuutonta ja loukkasi ikimuistoisia oikeuksia. HS:n pakinoitsija Tolari myötäili tätä ajatusta pitäen kalastusmaksua kohtuuttomuutena, joka on heti korjattava.⁵⁰

Perehtyneempää kuvaa koltista tutkimusajan lehdissä edusti vain kaksi artikkelia. Kalevassa nimimerkki T.I.⁵¹ kritisoi kalastushallituksen ehdotusta Petsamon kalastuksen järjestämiseksi. Ehdotuksessa oletettiin, ettei Petsamon alueella ole yksityisluontoisia kalavesiä. Kolttien vuosisatoja jatkuneet pyyntioikeudet haluttiin kumota. Kirjoittaja selittää asiantuntevasti sekä Kolttakönkään että Suonikylän oikeuksia kalapaikkoihin.⁵² Rovaniemi julkaisi sarjan kolttaelämän kuvauksia säveltäjä ja kansanmusiikintutkija Armas Launikselta⁵³, joissa kerrottiin elävästi perinteisestä elämäntavasta yksilöiden kautta. Vaikka kuvaukset olivat ymmärättäviä, mukana oli myös ajan ennakkoluuloja lapsenomaisesta luonnonkansasta.⁵⁴ Lehtien kiinnostus alueen alkuperäisväestöön oli siis lähinnä kansatieteellistä tai kuriositeetin omaista. Vaikka lehdissä osoitettiin ymmärtämystäkin, kaikkien lehtien päähuomio oli suomalaisen väestön olojen kehittämisessä ja suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen juurruttamisessa.

⁴⁸ Kansatieteellinen kiinnostus Suonikylän kolttia kohtaan virisi hieman myöhemmin.

⁴⁹ Suomen maatalousseurojen keskusliiton sihteeri, suuri maatalousmies ja myöhempi kansanedustaja.

⁵⁰ J.J., *Pikahavaintoja Petsamon matkalta* (art.) HS 29.7.-23, Tolari, *Kirje Helsingistä* (pak.) HS 4.8.-23.

⁵¹ Luultavasti T.I.Itkonen, saamelaisiin perehtynyt kieli- ja kansatieteilijä.

⁵² T.I., *Petsamon kalastuksen järjestämisestä* (art.) Kaleva 9.4. -21.

⁵³ Launis teki 1922 tutkimusmatkan Lappiin ja Petsamoon. Hän julkaisi matkan kokemuksista kirjan *Kaipaukseni maa*.

⁵⁴ A. Launis, *Matkalla Turjan tuntureille, koltat ja heidän laulunsa* (matkakert.) Rovaniemi 10.8.-22, *Kolttakylä Waggatemjärven saarella* (matkakert.) Rovaniemi 22.9.-22, *Matkalla Turjan tuntureille, Evvan erämaaneläjä* (matkakert.) Rovaniemi 3.10.-22.

1.3 ”Uudisraivaajan hengellä ja isänmaallisella rakkaudella” – petsamolaisten olojen kohottaminen

Ensimmäisistä kuvailuista saakka lehdissä oli selvää, että Petsamon olojen kohottamiseksi oli tehtävä paljon työtä. Kaksi tärkeintä tekijää olojen kehittämisessä olivat kulkuyhteyksien, mieluiten rautatien, rakentaminen ja kalastuselinkeinon järjestäminen. Näitä käsittelen omissa pääluvuissa. Kolmantena oli suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen juurruttaminen levottomuuksista kärsineelle alueella. Tässä suuri rooli oli suomalaisella koulujärjestelmällä.⁵⁵ Keväällä 1921 Petsamoon perustettiin kaksi koulua, joissa aloitettiin heti opetus. Koulujen kautta haluttiin levittää suomalaisuutta ja suomen kieltä muihinkin kuin etnisesti suomalaisiin petsamolaisiin. Lisäksi järjestettävänä olivat mm. kirkolliset olot, terveydenhuolto, köyhäinhuolto ja tietoliikenne. Olojen järjestäminen aloitettiin lähes tyhjästä. Alueen infrastruktuuri, erityisesti rakennukset, olivat venäläisten jäljiltä lähes käyttökelvottomassa kunnossa.⁵⁶

Nopeasti etenevistä järjestelyistä huolimatta Petsamon väestön oloja tutkimusajankohtana määritti epävakaas ja puute. Useissa lehtiin Petsamosta lähetetyissä kirjeissä valitettiin huonoja toimeentulomahdollisuuksia. Suomen valtion järjestämiä työtilaisuuksia kaivattiin enemmän kuin valtio ehti järjestää. Valitusta aiheuttivat myös ensin valtion elintarvikejakelussa olevat katkokset ja sitten kun myymälät toimivat, niiden hinnat. Ansiomahdollisuuksien vähetessä seurauksena oli heti puute ja nälkä. Olojen epävakaasius tuli esiin varsinkin Rovaniemi-lehdessä.⁵⁷

Rovaniemi-lehti oli perustettu loppuvuodesta 1921 sitoutumattomaksi ”Pohjolan ja Lapin ääneksi”.⁵⁸ Lehden päätoimittajana oli tutkimusajankohtana Karl Mannelin, joka oli aiemmin toiminut Voimaliitossa ja Suomen aktiivisessa vastustuspuolueessa. Mannelin näyttää sitoutuneen innokkaasti lehden

⁵⁵ Halila 1982, 113-114.

⁵⁶ Kaarninen 1999, s77-81.

⁵⁷ *Petsamon lääni ja Suomen viranomaisten toiminta siellä* (art.) Kaleva 28.4. ja 29.4.-21, Rovaniemi 10.1.-22, 2.3.-22, 9.3.-22, 21.3.-22, *Petsamon Salmijärveltä* (kirje) HS 24.3. -22.

⁵⁸ Suomen lehdistön historia 6, 318.

agendaan puolustaa pohjoisia ylimaita. Nähdäkseni myös hänen aiempi poliittinen toimintansa antoi mallin siihen, että Rovaniemessä otettiin herkemmin voimakkaastikin kantaa aiheisiin, jotka toisissa lehdissä käsiteltiin neutraalimmin.

Rovaniemi-lehdessä oli oma ”Petsamon osasto”, jossa julkaistiin paljon aluetta käsitelleitä uutisia. Suurimmat uutiset lehti nosti etusivulle ”Tuoreimmat Tiedot”-osastoon. Usein ”Petsamon osastossa” julkaistut tiedot olivat peräisin paikallisilta kirjeenvaihtajilta tai alueelta juuri palanneilta kävijöiltä. Kirjeenvaihtajien käyttö liittyi nimenomaan lehden tehtävään olla Lapin ääni. Eräs kirjeenvaihtaja kirjoitti:

Rovaniemi-lehti on saanut Petsamosta paljon uskollisia lukijoita. Kaikkiin suomalaisiin kyliin se odotettuna saapuu. Muitakin lehtiä on, mutta kun ne eivät sisällä yhtä paljon Petsamon uutisia. Ja onhan jokaisella kulmakunnalla oma kirjeenvaihtajakin, jotka antavat tietoa eri tapahtumista. Minäkin olen vasta-alkava kirjeenvaihtaja. Koetan kykyäni mukaan kirjoittaa tähän Petsamon pää-äänenkannattajaan. Kun en ole koulujakäynyt, on arvoisalla toimittajalla paljon työtä kirjoitusteni kanssa. Olenhan minä yksinkertainen kylmän Jäämeren asukas, olen Petsamon tunnettu.⁵⁹

”Petsamon osastossa” tuotiin esiin tapahtumia ja ilmiöitä, jotka eivät toisissa lehdissä ylittäneet uutiskynnystä. Osastossa kerrottiin mm. Petsamon säästä, petotilanteesta, elintarvikehinnoista, asukkaiden terveydentilasta, yhdistystoiminnan viriämisestä ja kunnanvaltuuston kokouksista. Palstatilaa saivat paikalliset tragediat, hankeen paleltumiset, loukkaantumiset ja hukkumiset ja jopa jäihin suistunut poro. Mukana oli myös herttaisia kuvauksia kansakoulujen juhlista, arkisesta kotielämästä ja kaste- ja vihkitilaisuuksista. Välillä kerrottiin hämmästyttävistä sattumuksista, esimerkiksi riekkosaaliin seasta löytyneestä metsäpyystä. Kirjeenvaihtajien toiminta toi siis esiin elävän ja värikkään kuvan petsamolaisen elämästä. Osaston uutisissa kerrottiin myös paljon muita lehtiä tarkemmin ja muutoksiin nopeammin reagoiden väestön oloihin kaikkein eniten vaikuttavista asioista, eli kalansaaliista ja kalanoston järjestämisestä, valtion järjestämistä työtilaisuuksista ja elintarvikejakelusta.

⁵⁹ Nimim. Silli, *Kirje Petsamosta* (kirje) Rovaniemi 19.10.-22.

Vuoden 1922 alussa ”Petsamon osaston” uutisissa kerrottiin useita kertoja Petsamon, erityisesti Salmijärven, koulujen vaikeasta tilanteesta, määrärahojen puutteesta ja alkeellisista oloista.⁶⁰ Kirjeenvaihtajana oli Salmijärven koulun opettaja Samppa Luoma⁶¹. Kriitikistä paisui lehdissä laaja, kovasanainen keskustelu, kun Luomalta julkaistiin Uudessa Suomessa Petsamon väestön vaikeita oloja kuvaava kirje ”Karvaita totuuksia Petsamosta”. Kirjoituksessa syytettiin sekä valtioneuvostoa että lääninhallitusta, jotka olivat hoitaneet Petsamon asioita ”valtiollisen älyn puutetta osoittavalla tavalla”. Osansa saivat valtion toimet elintarvikejakelun ja -kaupan osalta, lääninhallinnon menot ja Suomen rajaseutupolitiikka.⁶²

Tiukimmin Luoma ruoti alkeellisia kouluoloja. Suurimmat ongelmat olivat määrärahojen puute ja ahtaat, sopimattomat tilat sekä oppilaskodin ja ulkorakennusten puute. Kouluoloja koskeviin väitteisiin vastasi Rovaniemessä huomattavan pitkällä vastineella Armas Aavikko, Petsamon kirkkoherra ja kansakoulutarkastaja. Luoman väitteitä hän piti liioiteltuina. Aavikko myönsi, että oloissa oli suuria puutteita ja jokaiseen Petsamon kouluun kaivattiin mitä pikimmin sauna ja pesutupa. Muista vaikeuksista selvittäisiin ”uudisraivaajan hengellä ja isänmaallista rakkautta ja uhraavaista mieltä osoittavilla teoilla”. Aavikon mukaan Petsamossa oli kuitenkin saatu valtavasti aikaan lähtötilanteeseen nähden. Väitteitä oittiin vastineilla vielä molemmin puolin.⁶³

Keskustelu käsitteli laajasti Petsamon oloja, mutta sen syntyminen nimenomaan kouluoloista ei ollut sattumaa. Toki Luoma oli Salmijärven koulun opettaja, mutta tuona aikana koululaitos oli muutenkin esillä, sekä julkisessa keskustelussa että valtiovallan toimissa. Suomen itsenäistyttyä koulutus ja kasvatusta olivat nousseet valtion erityisen huomion kohteiksi. Ajan hengen mukaisesti jokaisen yksilön oli saatava riittävä yleissivistys.⁶⁴ Petsamossa kouluolojen merkitys korostui entisestään, kun alueelle haluttiin juurruttaa suomalainen yhteiskuntajärjestys.

⁶⁰ Esim. Rovaniemi 21.3.-22, 29.4.-22, 4.5.-22.

⁶¹ Samppa Luoma oli sittemmin aikansa tunnetuimpia ja aikaansaavimpia petsamolaisia toimien mm. opettajana, kunnanvaltuuston puheenjohtajana ja muissa luottamustoimissa Vahtola 1999, 377-378.

⁶² A. Aavikko, *Petsamon kouluoloista muutama selittävä sana* (kirje) Rovaniemi 4.5.-22.

⁶³ A. aavikko, *Petsamon kouluoloista muutama selittävä sana* (kirje) Rovaniemi 4.5.-22, S. Luoma, *Petsamon kouluolot* (kirje) Rovaniemi 6.7.-22

⁶⁴ Halila 1982, 113-115.

Helsingin Sanomissa samaan debattiin osallistuivat Petsamon entinen lääninsihteeri Väinö Ahla ja rakennusmestari Karl Hagelberg. Ahla puolusti lääninhallinnon toimia. Käytetyt miljoonat eivät olleet menneet hallintokuluihin, vaan välttämättömiin uudistus- ja korjaustöihin. Myös elintarpeiden saatavuudesta oli pidetty huolta mahdollisuuksien mukaan. Vertailua Paatsjoen Norjan puolella elävään väestöön Ahla piti epäoikeudenmukaisena, siellä kun valtio on ehtinyt tukea kehitystä vuosikymmeniä. ”Vuodessa tai parissa ei mikään hallitus ehdi tehdä niin merkittäviä muutoksia kuin Petsamon kaltaisessa korpimaassa tarvitaan”.⁶⁵ Myös Hagelberg piti vastineessaan lääninhallinnon toimia tarkoituksenmukaisina. Väitteitä elintarvikepulasta, ja muusta puutteesta hän piti tosina, mutta syytti siitä Petsamon kalastusyhtiön keinottelua. Myös kouluolot Hagelberg myönsi tukaliksi, mutta hänkin peräänkuulutti uudisraivaajajenkeä. Petsamon oloissa riittäisi nimittäin vielä paljon työsarkaa.⁶⁶

Täältä on kirjoitettu liiaksikin poikamaisia ylistyshymnejä Suomen sanomalehtiin. Paheksomme niitä yhtä paljon kuin agitaattorimaisia palokirjoituksiakin. Toivomuksia on paljon. Parannuksia kaipaavat olomme kaikilla aloilla. Suopeaa suhtautumista toivomme eduskunnalta ja hallituksen tarmokasta tukea työllemme. Asumus-, maanviljelys- ym. olojen mahdollisimman pikaista parannusta odotamme. Ellemme kuitenkaan samalla hetkellä toivottua tulosta saavuttaisikaan, muistakaamme Finnmarkenissa todeksi tunnustettu lause: ”Napapiirin asukkaan Otjeblik on kolme viikkoa!”⁶⁷

Luoman väitteiden seurauksena sisäasianministeriö hankki Petsamon kruununvoudilta lausunnon, jonka mukaan aiemmat tiedot synkstä tilanteesta olivat liioiteltuja. Elintarpeita oli saatavilla ja työmahdollisuuksia järjestettiin. Myös kalastusoloihin odotettiin päätyvän suotuisammalle tolalle. Silti lausunnossa myönnettiin, että alueella oli työttömyyttä ja osin puutettakin.⁶⁸

Aiemmin olen jo korostanut, että Korven mukaan ennen Petsamon saantia suomalaisilla oli suuria odotuksia alueesta. Mahdollisuuksista esitettiin lehdissä

⁶⁵ *Petsamon olot* (art.) HS 15.3. -22.

⁶⁶ K. Hagelberg, *Petsamon oloista* (kirje) HS 29.4. -22.

⁶⁷ K. Hagelberg, *Petsamon oloista* (kirje) HS 29.4. -22.

⁶⁸ *Petsamon olot* HS 9.4. -22, *Totuus Petsamosta* Kaleva 11.4. -22.

summittaisia arvioita. Kehitys- ja toimenpide-ehdotukset olivat kuitenkin epämääräisiä, koska alueen realiteeteista tiedettiin niin vähän. Tutkimusajankohtani alussa lehdissä julkaistiin vielä muutamia optimistisia ja osin utopistisia Petsamon-haaveita. Kalevassa viitattiin nimimerkki ”Eesti Kalevan” New Yorkin Uutisissa julkaistuun kirjoitukseen, jossa laveasti kerrottiin amerikansuomalaisten innosta auttaa Petsamon hyödyntämisessä perustamalla oma suomalainen ”Hudson Bay Co.”, jättiläisyhtiö, jolle vuokrattaisiin koko Suomen Jäämeren alue. Kalevassa suunnitelmia kuvailtiin mielikuvitusriikkaiksi ja ”sisältävän epäkäytännöllisyyttä”.⁶⁹ Samoin Kaleva julkaisi A. Aspelinin pitkän, päättömän artikkelisarjan, jossa Petsamon mahdollisuudet mainittiin muun Lapin elinkeinojen tarkastelun lomassa. Aspelinilla Lapin ja Petsamon tulevaisuuden keskiössä oli maamies ihannesuomalaisena, vastapuolena tyytymätön, jumalaa pilkkaava tehtaalainen, kuljeksiva, irstas jätkä tai epäluuloinen, sutki, laiskotteleva lappalainen.⁷⁰

Enemmän asiaa ja vielä enemmän kehitysoptimismia sisälsi lehdissä julkaistu Akseli Rauanheimon⁷¹ kirjoitus ”Meidän Alaskamme”, jossa Petsamoa verrattiin Alaskaan. Kirjoituksessa vaadittiin alueen taloudelliseen kehittämiseen käytännön toimintaa ja investointeja. Rauanheimolla oli luja usko Petsamon mahdollisuuksiin.

Ne toiveet, joita Petsamoon asetettiin, ovat nyt alentuneet hyvin vähäisiksi. Monet pitänevät sitä jo melkein hyödyttömänä. Tuskin se enää vastaa sitä ”jääkaapin” virkaa, jollaiseksi Alaskaa Amerikalle katsottiin. Kuitenkaan ei Petsamo ole vielä missään suhteessa toiveita pettänyt. Sen mahdollisuuksia ei ole vielä yritettykään perkata esiin. Sen kulkuneuvokysymys on aivan ratkaisematta. Sen rikkaudet ovat salatut. Sen kalaparvet uivat vielä vapaina. Kaikki riippuu suomalaisten tarmosta, joka pystyy suuria saamaan aikaan, ”kun toimeen tartutaan”. Nyt ovat ensimmäiset vastukset tielle osuneet. Ne eivät toki saa lamauttaa. Nyt on valtion käytävä voimalla työhön käsiksi. Ja se työ on suunnattava Petsamon, tämän

⁶⁹ Amerikan suomalaiset Petsamosta (pk.) Kaleva 26.2.-21.

⁷⁰ Tulevaisuuden elinkeinot Lapissa (art.) 19.3.-21.

⁷¹ Akseli Kustaa Rauanheimo, suomalainen sanomalehtimies, konsuli, kansanedustaja, kirjailija ja amerikansuomalaisten keskusliiton pj.

Alaskamme, tämän monien mahdollisuuksien taloudelliseen kehittämiseen. Se työ vaatii uhrauksia, vaatii senkin kymmenen miljoonaa. Näin käyttäen, eikä suinkaan sen asukkaita elättämiseen tai "hallitsemiseen", on hyviä toiveita, että Petsamo muodostuu Suomelle siksi mitä Alaska on nyt Amerikalle.⁷²

Vaikka kehitysoptimistia kirjoituksia vielä lehdissä näkyi, vakiintui ehdotuksiin jo varhain realistisempi linja. A. Rauanheimokin kirjoitti Petsamon oloista kaksi vuotta edellisen kirjoituksensa jälkeen. Rauanheimo moitti suomalaista saamattomuutta ja lamaanusta, kun "kansa näkee nälkää kalarikkautensa äärellä". Rauanheimo kuitenkin myös kehui suomalaista järjestystä, hallinnon järjestämistä ja koulujen perustamista. Hänen mukaansa teitten rakentamisessa, uudisasutuksessa ja valistuksen kohottamisessa Alaska vasta seuraa Suomen perässä.⁷³ Oulun piirin köyhäinhoidon piiritarkastaja Rosendahlin esittämässä arviossa kiteytyvät keskeiset kehitysalueet, eli kalastusolot, maanomistusolot, maatalouden edistäminen ja liikenneolojen kehittäminen.

Petsamo on monessa suhteessa toistaiseksi sangen alkuperäisellä kannalla. Sen olot vaativat yleensä kaikinpuolista kehittämistä, Vielä enemmän kuin muualla on täällä yhteiskunnallinen edistystoiminta samalla köyhäinhoitoa. Suomalaiset viranomaiset ovat tarmolla ja monessa suhteessa menestyksellä työskennelleet Petsamon läänin kohottamiseksi muun Suomen tasalle. -- Tarvittavista toimista mainittakoon: Kalastuksen ja kalastustuotteiden myynnin järjestäminen. Maanomistusolojen uudistaminen, niin että tällä alalla vallitseva epävarmuus saadaan poistetuksi. Karjanhoidon ja heinäviljelyksen edistäminen Petsamon keskuspaikoissa ja Paatsjoen varrella, tällöin lienee myös jonkin mallitalon perustaminen paikallaan. Petsamon maantien rakentamisen jatkaminen, niin että tämä etäinen seutu saatetaan lähempään yhteyteen muun Suomen kanssa ja samalla hankitaan työansioita

⁷² A. Rauanheimo, *Meidän Alaskamme* (kirje) HS 23.12.-21, *Meidän Alaskamme* Rovaniemi 29.12.-21.

⁷³ *Alaska ja Petsamo* (kirje) Rovaniemi 25.8.-23.

*työttömille. Koska Petsamon rautatie on toistaiseksi vain tulevaisuuden unelma, olisi maantien tekoa siltäkin kannalta joudutettava. Asunto-olojen parantaminen sikäli kuin se yleensä on mahdollista. Syytä olisi kenties lähettää Petsamoon joku rakennusammattimies neuvoja antamaan ja aloitteita tekemään.*⁷⁴

Edellä mainitut kehittämiskohteet toistuvat lähes kaikissa seuraavien vuosien haastatteluissa ja mielipidekirjoituksissa.⁷⁵ Epämääräisten kaavailujen sijaan lehdissä esitettiin enemmän konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Usko Petsamon mahdollisuuksiin ei romahtanut kokonaan. Kalastuksessa, kauppamerenkulussa ja maataloudessa nähtiin realistisempia mahdollisuuksia taloudelliseen menestykseen. Kaikkien suunnitelmien ja ehdotusten keskiössä oli Petsamon muuhun Suomeen yhdistävä tie, erityisesti toive rautatiestä ja sen mukanaan tuomista ratkaisuista. Lehtien rautatieunelmaa käsittelen omassa luvussa.

⁷⁴ *Köyhäinhoito Petsamossa* (art.) Kaleva 20.11.-21.

⁷⁵ Esim. *Olot Petsamossa alkavat järjestyä* Kaleva 15.8. -22, *Kansanedustajain Lapinmatkan tulos* HS 14.7.-23, Kaleva 15.7.-23, *Petsamon olot ja O.Y. Petsamon toiminta* (art.) HS 18.7.-23, *Osakeyhtiö Petsamon toiminta* 19.7.-23, *Pikahavaintoja Petsamon matkalta* (art.) HS 29.7.-23, *Pikahavaintoja Petsamon matkalta II* (art.) HS 4.8.-23.

2 TOINEN KÄSIVARSI

2.1 Petsamon rajat Ruijaan ja Venäjään

Tärkeää uuden alueen haltuunotossa olivat myös rajat. Neuvosto-Venäjän kanssa raja oli neuvoteltu jo Tarton rauhansopimukseen. Suomalaiset olivat toivoneet itselleen Kalastajasaarenon pohjoiskärkeä, mutta lopulta raja kulki kompromissina Muotkavuonon ja Pummanginvuonon välistä kapeaa kannasta ja halkaisi pohjoispäässä Vaitolahden kylän.⁷⁶ Rajan kulusta ei siis pitänyt olla epäselvyyttä, mutta varsinaisesta rajankäynnistä muodostui farssi, jota lehdissä seurattiin mielenkiinnolla. Lehtien kirjoituksissa näkyy suomalaisten tuona aikana tuntema epäluulo venäläisiä, erityisesti bolševikkeja kohtaan. Helsingin Sanomissa ja Kalevassa seurattiin rajankäyntiä suorittavan rajakomissionin suomalaisten jäsenten toimien edistymistä. Jo alku oli hankala, sillä venäläisiä osapuolia ei Petsamossa näkynyt sovittuna päivänä.⁷⁷

Venäläisten saavuttua paikalle osapuolten välille syntyi epäsopea suomalaisten jo käymästä rajaosuudesta. Bolševikkiretkikunta oli myös hyvin puutteellisesti varustautunut, mikä viivästytti toimia entisestään.⁷⁸ Suomalaiset jatkoivat toimia yksin, ja lehtien uutiset rajankäynnin edistymisestä sisälsivät päivittelyä ja ihmettelyä, kun työt keskeytyivät useita kertoja venäläisten vaatiessa lisäohjeita hallitukseltaan. ”Kuten aikaisemmistakin tiedoista käy ilmi, on kokonaan suomalaisten ansiota, että rajankäynti tulee suoritetuksi, sillä venäläisten taholta on töissä oltu mukana vain muutamia päiviä.”⁷⁹ Kuvaukset työn edistymisestä olivat värikkäitä:

Joukkoon ilmaantui yksi ryssä, mukanaan kaksi sotilasta, joiden tehtävänä näytti olevan komissarin silmälläpitäminen. Venäläisten puheenjohtajana toimi Rasarenjev niminen henkilö, joka oli ammatiltaan näyttelijä ja siis erittäin sovelias tällaisiin tehtäviin.

⁷⁶ Korpi 1990, 107-114.

⁷⁷ Esim. *Petsamon rajankäynti* HS 17.6. -21, Kaleva 16.6. -21, *Petsamon alueen kolmioiminen* HS 20.6. -21, Kaleva 21.6. -21.

⁷⁸ *Rajankäynti Petsamossa* Kaleva 1.7. -21, *Rajankäynti Petsamossa* Kaleva 2.7. -21, *Rajankäynti Petsamossa* HS 22.7. -21, *Venäläiset rettelöivät Petsamon rajankäynnissä* Kaleva 23.7. -21, *Vaitolahden kylä jäänyt rajankäynnissä Suomen puolelle* Kaleva 23.7. -21, *Petsamon rajankäynti* Kaleva 29.7. -21.

⁷⁹ *Petsamon alueen rajankäynti* HS 21.8. -21, *Rajankäynti Petsamossa* Kaleva 23.8. -21.

Kehuskeli saavansa palkkaa työstä 26 00 Suomen markkaa kuussa. Nyt edettiin todella muutamia kilometrejä ilman rettelöitä, kunnes eräänä yönä hävisivät tipo tiehensä, jättäen jälkeensä ainoastaan likaisen paperilapun, jolle oli kirjoitettu että he olivat saaneet määräyksen luopua koko työstä ”syntyneiden selkkausten vuoksi.”⁸⁰

Huolimatta siitä, että ryssät eivät tehneet mitään kävivät he pari kertaa suomalaisten viranomaisten luona Pummangissa kerjäämässä itselleen ruokaa muka ”voidakseen jatkaa rajankäyntiä”. Saatuaan mitä halusivat ja vielä lisäksi jonkun tuhatkunta savukkeita, hävisivät he taasen kuin tina tuhkaan. Venäläiset eivät katso vieläkään rajaa käydyksi, vaan ovat valinneet uusia komissionin jäseniä ”kontrolloimaan” tehtyä työtä, jota varten prof. Bonsdorff on jäänyt Petsamoon. Mainita sopii myös, että venäläiset eivät tehneet juuri minkäänlaisia yrityksiä kartoittaakseen maat kahden km:n leveydeltä rajalinjasta, kuten Tarton sopimus määrää ja kuten suomalaiset tekivät omalla puolellaan aina Luttojoelle asti. Sen näköistä on siis ryssien vilpitiön harrastus saada Tarton rauhansopimus täytäntöön ja semmoisia ne rettelöt, joista he lukuisissa nooteissa syyttävät suomalaista rajankäyntikomissionia.”⁸¹

Monien neuvotteluiden jälkeen rajan kulusta päästiin sopuun, rajalinja tarkastettiin ja rajasopimus allekirjoitettiin 30.10.-21. Molemmissa lehdissä oltiin kiitollisia, että asia saatiin lopulta ratkaistua, mutta venäläisten toiminta herätti edelleen närää. Kaleva arvosteli venäläisten toimintaa:

Täten on saatettu päätökseen monimutkiseksi ja pitkälliseksi kehittynyt rajankäyntikysymys, jossa neuvostovallan edustajain saamattomuus ja vitkastelu on esiintynyt kaikessa loistossaan. Suomen edustajat ovat saaneet tehdä samat työt useaan kertaan venäläisten kaikella tavoin jarruttaessa toimituksen edistymistä. On

⁸⁰ Petsamon rajankäynti Kaleva 9.10.-21.

⁸¹ Petsamon rajankäynti Kaleva 9.10.-21.

sen vuoksi tyytyväisyydellä merkittävä, että tästä rettelöstä lopulta on tullut loppu ja rajakysymys saatu onnellisesti ratkaistuksi.⁸²

Helsingin Sanomissa iloittiin historiallisen vääryyden korjaantumista:

Näin on yli puolen vuosisataa vireillä ollut Petsamon kysymys lopullisesti selvitetty ja korjattu se vääryys, mikä 1864 tehtiin Suomelle, kun siltä riistettiin Rajajoen kivääritehtaan alue ilma, että sille luovutettiin luvattua vastiketta, Petsamoa. Näin on Suomi myös saanut pohjoisesta uuden ja luonnollisen rajan sekä pääsyn Jäämerelle. Tapaus on siis merkkikohta maamme historiassa.⁸³

Norjan vastaisen rajan sopiminenkaan ei ollut ongelmatonta, vaikka rajana piti olla vanha Paatsjokea kulkeva Norjan ja Venäjän välinen raja. Norjassa oli jo yhteisalueen jaon jälkeen 1826 jäänyt kytemään pelko Venäjän halusta laajentua sen pohjoisille alueille. Venäjän pelon rinnalla alkoi vähitellen kyteä epäluulo suomalaisia kohtaan ja alettiin puhua finske faresta. Levottomuutta lisäsivät sekä Suomen toiveet Jäämeren rannasta, että alati kasvava suomalaissiirtolaisten määrä Ruijassa. Suomen itsenäistymisen jälkeen Suomea pidettiin jopa Venäjää suurempana turvallisuuskana. Vuosien 1917–20 julkisessa keskustelussa norjalaisten pelkoja lähinnä kummeksuttiin ja Suomen lehdissä kiistettiin jyrkästi norjalaispuheet alueiden anastusaikeista. Tarton neuvottelujen aikaan suomalaisissa lehdissä torjuttiin jo lähes rutiininomaisesti Norjan lehtien väitteitä.⁸⁴

Vielä toukokuussa 1923 Rovaniemessä ihmeteltiin norjalaislehteä, joka pelkäsi Itä-Ruijan ajautumista Suomen taloudelliseen vaikutuspiiriin. Syinä olivat Suomen kehittyvät liikenneolot pohjoisessa, suunnitelmallinen politiikka ja kansallisuusolot. Suurin osa Vadsön ja Varangin asukkaista oli norjalaistamisyrittäjiä vastustavia suomalaisia.⁸⁵ Lehdissä oiottiin myös pienempiä norjalaislehtien väitteitä. ”Norjalaisissa bolsevikkilehdissä” oli kirjoitettu Ruijan rannikolle saapuneesta suomalaisesta laivasta, jossa oli ”useita tykkeitä”. Kyseessä oli kuitenkin valaanpyyntiin tarkoitettu alus ja

⁸² *Petsamon raja käyty* HS 1.11.-21, *Petsamon rajasopimus allekirjoitettu* Kaleva 2.11.-21.

⁸³ *Petsamon rajat vahvistettu* (pk.) HS 2.11.-21.

⁸⁴ Korpi 1990, 76-84.

⁸⁵ *Liittyykö Norja Ruija taloudellisesti Suomeen?* Rovaniemi 19.5.-23.

valasharppuuna.⁸⁶ Norjan lehdissä oli säännöllisesti väitteitä rajaseutuväestön saamasta huonosta kohtelusta suomalaisten rajasotilaiden taholta. Esimerkiksi heinäkuussa 1923 Salmijärven rajavartiosto oli ehdistanut norjalaista virkamiestä ja tämän pientä poikaa. He olivat vain vaivoin välttyneet joutumasta ammutuksi. Suomalaisten lehtien mukaan kyse oli tapauksesta, jossa Salmijärven rajavartiosto oli saanut tiedon, että norjalaiset repivät höyhenjärveläisten Lammassaassa olevaa majaa. Höyhenjärven vartiosto lähti asiaa tiedustelemaan. Saapuessaan he näkivät norjalaisen metsänvartijan poistuvan saarelta moottorilla. Venettä kehoitettiin pysähtymään ja sen jälkeen ammuttiin ilmaan pari varoituslaukausta. ”Ampumisesta pelastumisessa” on siis kyse väärinkäsityksestä.⁸⁷

Ennen Tarton sopimusta norjalaislehdissä vaadittiin Boris Glebin aluetta ja sen lisäksi muitakin alueita Paatsjoen itäpuolelta. Kummankin maan lehdissä selvitettiin seikkaperäisesti aluevaatimusten oikeutusta.⁸⁸ Suomi ja Norja aloittivat keskustelut maitten välisten rajakysymysten järjestelystä huhtikuussa -21 ja kaikki lehdet seurasivat neuvottelujen etenemistä tarkasti. Erityisesti Helsingin Sanomat osoitti kiinnostusta asiaan ja uutisoi aiheesta useimmin. Sekä HS että Kaleva julkaisivat heinäkuussa norjalaisen ”Tidens Tegn”-lehden pitkän artikkelin, jossa taas vaadittiin Boris Glebiä Norjalle. Paatsjoen vesiputouksiinkin pitäisi saada oikeus, sillä koskivoimaa voi kunnolla hyödyntää vain Norja. Suomen lehdissä kummasteltiin erityisesti tätä kohtaa.⁸⁹ Tidens Tegnin samoja aluevaatimuksia siteerattiin Suomen lehdissä seuraavassakin kuussa. Kaleva muistutti tuottuneena, että näitä epäoikeudenmukaisia vaatimuksia oli ollut jo liian paljon.⁹⁰

Kalevassa julkaistiin ”maamme pohjoiskolkasta” lähetetty pitkä kirje otsikolla ”Emme luovuta!”, jonka sisältöön lehti ilmoitti yhtyvän. Kirjoituksessa selitettiin asiantuntevasti niitä taloudellisia syitä, joihin norjalaisten aluetoiveet liittyivät,

⁸⁶ *Norjalaiset levottomia valaanpyyntiasiaissa* Kaleva 12.1. -22, *Äskeinen Petsamon aseiden salakuljetusjupakka* HS 11.2. -22, Kaleva 14.2. -22.

⁸⁷ *Selkkauksia suomalais-norjalaisella rajalla* 31.7.-23 Kaleva, *Selkkaus Norjan rajalla* HS 31.7.-23, *Selkkaus Norjan rajalla* HS 2.8.-23, *Äskeinen ”välikohtaus” Norjan pohjoisrajalla* Kaleva 3.8.-23.

⁸⁸ Korpi 1990, 85-93.

⁸⁹ *Rajankäynti Petsamossa* Kaleva 1.7 -21, *Petsamon rajankäynti Norjan kanssa* HS 1.7. -21

⁹⁰ *Norjalaiset haluavat Boris Glebin* Kaleva 24.8. -21, *Norja vaatii omakseen Boris Glebin?* HS 1.9. -21.

mm. Kirkkoniemen malmisulattojen ja sahalaitosten energiantarvetta ja Paatsjoen uittoväylää. Kirjoituksessa kuitenkin torpattiin vaateet isänmaallisella innolla:

Näiden seikkain valossa asiaa katsellessamme ei ole lainkaan ihmeteltävää, että norjalaiset alkavat kosiskella meidän koskiamme. Mutta suomalaisina ja isänmaamme parasta haluavina täytyy meidän nousta yhtenä miehenä heti alun pitäen vastustamaan kaikkia pyyteitä, jotka maatumme pyrkivät tavalla tai toisella vahingoittamaan, olkoon, että kyseessä on vain yksi vaivainen, jonkun hehtaarin suuruinen maapala koskineen, tai sitten kokonainen maakunta. Ja sijaitkoonpa tuo silmätikku kolkossa koilliskolkassa tai äärimmäisenä lounaassa, niin vartioimme me valppaana valtakuntamme koskemattomuutta, siitä emme tuumaakaan luovuta, emme myömyllä, emme vaihtamalla.⁹¹

Keskeisiä kysymyksiä Suomen ja Norjan neuvotteluissa olivat Paatsjoen lauttaus-, kalastus ja vesivoimakysymysten järjestäminen. Varsinaiset neuvottelut alkoivat 9.5.-22. Kaikki kolme lehteä seurasivat neuvotteluja, mutta HS selvästi kiinteimmin, uutisoiden jokaisen kokouksen, vierailun ja puheenvuoron. Helsingin Sanomissa myöskin kaikki muu Petsamo-aiheinen uutisointi lakkasi muutamaksi kuukaudeksi ja lehti keskittyi vain suomalais-norjalaisiin neuvotteluihin. Kaleva kommentoi neuvotteluita toteamalla, että rajajärjestelyihin ei ole Suomen puolelta tarvetta. Lehti kuitenkin pelkäsi, että raja-asiaa ei nyt saada järjestettyä. Sen sijaan muiden kysymysten ratkaisuun lehti suhtautui toiveikkaasti, varsinkin kun molempien maiden neuvottelijat olivat asiantuntevaa väkeä. Kaleva toivoi, että neuvottelujen seurauksena on ”kahden pohjolan kansan naapuruussuhteiden lujittuminen ja elinkeino- ja sivistyselämän molemminpuolinen kehittyminen sekä rauhallinen kanssakäyminen kaukaisilla Jäämeren rannoilla”. Aiemmat kiivaat kirjoittelut norjalaisissa lehdissä voitiin sivuuttaa.⁹²

⁹¹ *Emme luovuta!* (kirje). Kaleva 30.11.-21.

⁹² *Suomen ja Norjan naapuruussuhteet* (pk.) Kaleva 11.5. -22.

Olemme vakuutetut siitä, että nyt kun Suomen ja Norjan naapuruus Petsamossa on jo toteutettu tosiasia, mainitut ikävät ilmiöt voidaan pitää hetkellisinä kuohahduksina, joita ei täälläkään tarvitse panna hampaankoloon.⁹³

Rovaniemi-lehti osallistui aiheeseen lainaamalla viikkolehti Suuntaa. Tärkeintä oli pitää kiinni siitä, mikä oli Suomen etu. Lehden mukaan Boris Glebin luovuttaminen oli ollut Norjan pohjanpolitiikan päämäärä jo ainakin sata vuotta. Tähän ei kuitenkaan missään tapauksessa voitu suostua vaan Venäjän ikivanha nautinta oli siirtynyt nyt Suomelle. Lehdessä vedottiin tunteikkaasti alueen ortodoksiseen väestöön⁹⁴ ja kuinka se näkee vain Suomen uskonnollisen traditionsa vaalijana. Paikalla oli myös suurta talouspoliittista merkitystä, jota ”ei voida Suomen tulevilta sukupolvilta riistää”. Pohjois-Norjan teollisuudelle tärkeän Kolttakönkään yhteiskäytöstä voitaisiin kuitenkin neuvotella, jos Norja tulisi vastaan Paatsjoen alajuoksun⁹⁵ ja suun suhteen. Lehden mukaan Boris Glebin säilyminen Suomella takasi myös alueen status quon ja molemmin puolisen halun rauhaan.⁹⁶

Lehdet julkaisivat suomalaisen rajakomissionin puheenjohtajan J. Castrénin haastattelun neuvottelukuntien tutustumismatkasta Petsamoon. Castrénin tiivistys oli, että kaikista neuvottelukohdista tullaan pääsemään kumpaakin tyydyttävään lopputulokseen.⁹⁷ Tidens Tegn ymmärsi lausunnon väärin ja iloitsi suomalaisten olevan taipuvaisia luovuttamaan Boris Glebin alueen Norjalle. Castrén tarkensi lausuntoaan, että alueluovutuksesta ei keskusteltu ja se oli kokonaan neuvottelujen ulkopuolella.⁹⁸ Tidens Tegn-lehden uutisointia päiviteltiin Kalevassa vielä myöhemmin, kun TT kertoi Petsamon kruununvoudin käyneen Boris Glebissä ottamassa uskollisuuden valoja lappalaisilta. TT-lehden mukaan tämä oli outoa, sillä norjalais-suomalaiset rajaneuvottelut olivat kesken ja

⁹³ Sama

⁹⁴ Boris Glebin kolttasaamelainen väestö oli ortodokseja, Norjan puolella kreikkalais-katolisia seurakuntia ei ollut.

⁹⁵ Boris Glebistä eteenpäin Paatsjoki virtasi kokonaan Norjan puolella.

⁹⁶ *Suomalais-norjalaiset rajaneuvottelut* Rovaniemi (art.) 18.5.-22.

⁹⁷ *Suomalais-norjalainen rajajärjestelykomissioni* (art.) HS 13.8. -22, *Suomalais-norjalaisen rajakomissionin matka* (art.) Kaleva 15.8.-22.

⁹⁸ *Suomalais-norjalaisen rajakomissionin työt* HS 24.8. -22, *Väärinkäsitys* Kaleva 25.8. -22, *Suomen ja Norjan rajajärjestelyistä harhakäsitys norjalaisessa sanomalehdessä* Rovaniemi 26.8.-22.

norjalaisten toive on oikaista rajaa niin, että Kolttaköngäs tulisi Norjalle. Lehden mukaan myös väestö on toivonut pääsevänsä Norjan alamaisiksi ja Suomen menettely ei voi herättää kuin pahennusta pienessä seurakunnassa.⁹⁹ Kaleva kommentoi:

Norjalaisten lehtien tapaa esiintyä asiassa ei voi olla ihmettelemättä. Boris Glebin alueeseen ei Norjalla voi olla mitään oikeuksia tai vaatimuksia. Norjalainen asutus loppuu jo paljon ennen uutta rajaa. Tunnettuahan on, että norjalaiset Jäämeren rantamat ovat pääasiassa suomalaisten asuttamat. Boris Glebissä asuu etupäässä kolttalappalaisia ja myöskin nyttemmin puhtaita suomalaisia. Kun alue kuuluu Suomeen, niin on luonnollista, että suomalaiset viranomaiset käyvät siellä toimittamassa valantekoa samoihin aikoihin, kun se on tapahtunut muuallakin Petsamon alueella. Mitään yllätystä ei tässä pitäisi olla enempiä norjalaisille kuin paikkakunnan väestöllekään. Viime mainitun taholta sitä tuskin kukaan on ihmetellytkään.¹⁰⁰

Alueen kolttasaamelaisiin liittyi myös neuvottelujen kiistakysymys kalastusoikeudesta. Venäjän ja Norjan sopimus vuodelta 1826 myönsi kolttille vapaan oikeuden kalastaa rajavesillä Norjankin puolella. Nyt tämä kalastusoikeus oli kielletty norjalasten taholta. Rovaniemi-lehti siteerasi Castrénia, ja kertoi kysymyksen olevan kansainvälisoikeudellinen.¹⁰¹ Rovaniemen mukaan myös suomalaisia lohenonkijoita¹⁰² oli ahdisteltu norjalaisten rajasotilaiden toimesta. Lehti tuomitsi kiivaasti sen, että Norja oli alkanut näin radikaaleihin toimiin ennen mitään virallisia päätöksiä. Norja loukkasi ja rajoitti paikallisten asukkaiden, nykyisten Suomen kansalaisten oikeuksia. Jos norjalaiset saivat muutella vuoden 1826 sopimusta, niin Suomikin sai vaatia sen tarkistamista kokonaan. Lopuksi lehti kuitenkin pehmensi kantaansa ja toivoi asioiden järjestämistä järjellä ja vastavuoroisuuden periaatteella, ”jotta ei jouduttaisi riitoihin hyvän naapurin

⁹⁹ *Norjalaisia luuloja ja toiveita* Kaleva 10.2. -23, *Norjalaista rajapolitiikkaa* Rovaniemi 13.2.-23.

¹⁰⁰ *Norjalaisia luuloja ja toiveita* Kaleva 10.2. -23.

¹⁰¹ *Suomalain-norjalaisen rajakomissionin työt* Rovaniemi 10.8.-22.

¹⁰² Kolttaköngästä oli jo tullut suosittu urheilukalastuskohde.

kanssa.”¹⁰³ Tässäkin kysymyksessä tulee esiin Rovaniemi-lehden Mannelinin pyrkimys puolustaa sekä paikallisten että isänmaan asiaa.

Neuvottelut venyivät pitkiksi, mutta sopimus allekirjoitettiin. 15.11.-23. Allekirjoitetut sopimukset olivat sopimus Petsamon ja Ruijan välisestä rajasta, sopimus liikenteestä suomalais-norjalaisissa rajajoissa ja sopimus kalastuksesta Paatsjoessa ja Vuoremajoessa. Puutavaran uitto ja Paatsjoen vesivoiman käyttö jäivät vielä ratkaisematta. Lehdissä kuitenkin kerrottiin, että niistäkin saatiin aikaan suuret päälinjat, joiden pohjalta myöhemmin neuvotellaan.¹⁰⁴ Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa osoitettiin suurta mielihyvää siitä, että sopimus on saatu allekirjoitettua.

*Hyvän naapurisovun ylläpitämiseksi, johon edellytykset Suomen ja Norjan välillä muutenkin ovat mitä parhaat, ovat selvät, molemmin puolin hyväksytyt määräykset tarpeelliset, ja kun komissioni nyt useimpiin näihin kysymyksiin nähden on perusteellisten valmistustöiden pohjalta päässyt yksimieliseksi, on täysi syy toivoa, että ennen pitkää rajasopimuksen kautta lopullisesti saadaan pysyvä, kestävä perustus hyvälle naapurisuhteille kanssakäymiselle tuolla kaukana pohjolassa.*¹⁰⁵

HS korosti, että oli luonnollista ja oikein, että vanha rajalinja vahvistettiin. Muut sopimuksen osat tehtiin käytännön lähtökohdista käsin ja molempien maiden etuja silmällä pitäen. Lehti harmitteli, että uitto- ja vesivoimakysymyksiä ei saatu vielä ratkaistua, ne kun olivat tärkeitä alueen teollisen toiminnan kehitykselle. Joka tapauksessa lehti onnitteli komissionia loppuunsaatetusta työstä ja toivoi sopimuksen ”entisestäään lujittavan jo valmiiksi hyviä suhteita ja koituvan hyödyksi tuon pohjoisimman rajaseudun väestölle”.¹⁰⁶ Kaleva ja Rovaniemi eivät sopimusta kommentoineet, mutta Kaleva lainasi ”erään Kritianialaisen lehden

¹⁰³ *Kalastusoikeudet Paatsjoessa ja Vuoremajoessa* (pk.) Rovaniemi 22.8.-22.

¹⁰⁴ HS 15.11.-23, 16.11.-23, 18.11.-23, 19.11.-23, 20.11.-23, 23.11.-23 Kaleva 14.11.-23, 16.11.-23, 20.11.-23, 25.11.-23.

¹⁰⁵ *Suomalais-norjalainen rajasopimus* (pk.) HS 24.11.-23.

¹⁰⁶ Sama

kirjeenvaihtajaa”, jonka mukaan sekä Etelä-Varangin että Petsamon asukkaat olivat erittäin tyytyväisiä uuteen rajasopimukseen.¹⁰⁷

2.2 Petsamo lääninä ja keskustelu uudesta läänijaosta

Suomen hallitus oli asettanut syksyllä 1920 komitean laatimaan suunnitelman Petsamon olojen järjestämiseksi. Komitea esitti, että hallinnollisesti Petsamosta muodostettaisiin lääni, koska Ouluun oli pitkä matka ja Petsamossa oli omaperäiset olot, joita ei tunnettu Suomessa. Komitean esityksen mukaisesti Petsamosta muodostettiin lääni. Lääninhallinto järjestettiin kuitenkin vain vuoden 1921 ajaksi. Läänin johtoon asetettiin maaherra, joka sai presidentti Ståhlbergin 21.1.1921 julistaman poikkeustilan vuoksi laajat valtuudet. Maaherraksi nimitettiin eversti Ilmari Helenius. Maaherran keskeisiä toimia olivat kunnan hallinnon, uskonnollisten olojen ja suomenkielisten koulujen järjestäminen sekä väestölaskenta ja uskollisuuden valan otto. Kiireellisintä oli talouselämän järjestäminen ja elintarvikkeiden toimittaminen.¹⁰⁸

Oman lääninhallinnon järjestäminen Petsamoon herätti lehdissä kritiikkiä jo varhain. HS:ssa epäiltiin, että täydellisen lääninhallinnon perustaminen vajaalle parille tuhannelle asukkaalle oli turhan suurisuuntaista, ”kuin kenraali ilman sotaväkeä”. Lehdessä toivottiin, ettei Petsamon menoihin määrätty 10 000 000 mk hupenisi liiaksi hallintokuluihin.¹⁰⁹ Myös Kaleva piti Petsamoa asukasluvultaan liian pienenä omaksi lääniksi. Lehden kanta oli, että alun perinkin olisi riittänyt, jos Oulun maaherra olisi tehnyt matkan Petsamoon, neuvotellut paikallisten kanssa ja sen jälkeen ohjeistanut kruununvoudin ja muut virkamiehet virkaansa.¹¹⁰ Alueella vierailut sisäministeri Ritavuori kertoi lehdissä elokuussa, että hallintojärjestelmä oli aiottukin väliaikaiseksi, vain

¹⁰⁷ *Petsamon metsävarat* Kaleva 13.12.-23.

¹⁰⁸ Kaarninen 1999, 77-80.

¹⁰⁹ A.J., *Olisiko vielä jotakin Petsamosta sanottava?* (kirje) HS 15.2.-21, *Lappi ja Petsamo* HS 14.8. -21.

¹¹⁰ *Lapin lääni* (pk.) Kaleva 18.2.-21.

välttämättömien, perustavien töiden suorittamiseksi ja tullaan lakkauttamaan seuraavan vuoden alussa.¹¹¹ HS:ssa pakinoitsija ”Siera” kommentoi lääniasiaa:

Petsamon lääni taitaa vähitellen jäädä muistojen joukkoon. Maaherra lähtee jo kohtapuoleen muille markkinoille, vähän leppoisampien lahtien rannoille. Eikä hänen tilalleen taideta uutta lääninisiä lähettää. Ja sitten tulevan vuoden alusta loppuu koko läänikin. Yhdistetään yksinkertaisesti muuhun Suomeen toisen läänin osana. Sillä tapaahan se hopeasuomusten turskien maakunta tulee vieläkin läheisemmin kytketyksi muuhun tasavaltaan. Eikä lysti maksa niin paljon kuin nykyinen komento. Petsamon läänin taru loppui siis lyhyeen. Mutta lienee se siltä ollut merkityksellinen kehityksen aste suomalaisen hallinnon ja järjestyksen juurruttamisessa Jäämeren rannoille.¹¹²

Petsamon lääni lakkasi olemasta vuoden 1922 alussa ja se liitettiin Oulun lääniin. Tämän jälkeen Petsamo oli kunta.¹¹³ Lääninhallinnon lakkauttamisen syitä olivat kalleus ja alueen turvallisuustilanteen arviointi. Suomeen ystävällisesti suhtautuville petsamolaisille voitiin uskoa kunnan asioiden hoitaminen.¹¹⁴

Samoihin aikoihin lehdissä käsiteltiin myös suunnitelmissa ollutta uutta läänijakoa. Professori Tulenheimon johtama itsehallintokomitea ehdotti mietinnössään, että Kemin ja Lapin kihlakunnat erotettaisiin Oulun läänistä ja yhdistettäisiin Petsamon kanssa uudeksi lääniksi. Helsingin Sanomat ja Kaleva ottivat ehdotukseen kantaa pääkirjoituksissaan. HS:n mukaan komitean ehdotus ei merkinnyt varsinaisesti uuden läänin perustamista, vaan jo perustetun Petsamon läänin yhdistämistä Oulun pohjoisosiin. Lehden mielestä ehdotus olisi sikäli tarkoituksenmukainen, että Petsamo on liian pieni omaksi lääniksi ja toisaalta Oulun läänin alue on kohtuuttoman suuri. Ehdotus kuitenkin kaatuu huonoihin kulkuyhteyksiin. Jos uuden läänin keskuspaikaksi tulisi Kemi, Petsamolle ja muulle Lapille se olisi käytännössä yhtä kaukana ja hankalan matkan takana kuin Oulukin. Ennen kulkuyhteyksien järjestymistä Petsamossa

¹¹¹ *Petsamon alue ja sen taloudelliset mahdollisuudet* 8art.) HS 16.8. -21, Kaleva 18.8. -21

¹¹² Nimim. Siera, Siruja (pak.). HS 11.9. -21.

¹¹³ Kuusikko 1999, 123.

¹¹⁴ Kaarninen 1999, 82.

oli lehden mukaan pakko pitää ”eri hallitusta, vaikka se olisikin liian suurisuuntainen.” Lehdessä myös epäiltiin uuden läänin ja virkojen tulevan turhan kalliiksi.¹¹⁵ Myöhemmin lehdessä ehdotettiin Inarin ja Utsjoen liittämistä Petsamon lääniin vaikka heti, ”kun nyt kerran Petsamossa on olemassa lääninhallitus, niin joutaisi siinä olla lääniäkin ja jonkun verran asukkaita.”¹¹⁶

Kaleva kannatti Tulenheimon ehdotusta Peräpohjolan läänistä, jos keskuspaikaksi tulisi Rovaniemi. Kustannuskysymyksiin lehti totesi, että miksi juuri Pohjois-Suomeen nähden tässä asiassa halutaan olla ankaria. Lehden mukaan läänijako sinällään ”tuskin voisi erikoisempaa siunausta tuottaa”, vaan kaikki riippuisi lääninhallituksen johtoon palkattavien virkamiesten pystyvyydestä ja tarmokkuudesta. Rovaniemen ja Petsamon hankalaan yhteyteen lehti suositteli maantien nopeaa valmiiksi saattamista, rautatietä odotellessa. Hankalien yhteyksien takia lehti toivoi myös Petsamon tulevalle kruununvoudille erikoisoikeuksia itsenäisempään toimintaan.¹¹⁷

Läänijako oli uudelleen esillä lehdissä 1923. Kaleva käsitteli läänijakoa ymmärrettävästi runsaimmin ja nimenomaan jakoa Oulun ja Peräpohjolan lääniin. Tulenheimon komitean lausunnossa jakoa oli perusteltu mm. sillä, että pohjoisen olot vaativat ”lähellä olevaa ja voimakasta kättä valvomaan”. Komitea näki suurena uhkana pohjoisten malmivarojen ja metsien joutumisen keinottelijoiden käsiin puutteellisen virkamiesvalvonnan takia. Petsamon merkitys kahden vieraan valtion välissä oli vielä muuta rajaseutua tärkeämpi. Siksi komitea ehdotti sinne varamaaherran virkaa.¹¹⁸ Kaleva kannatti edelleen tarmokkaitten ja paikallisolot tuntevien virkamiesten tärkeyttä, mutta Petsamon osalta lehti oli pessimistinen;

Sen sijaan olisi mielestämme liiallista ylellisyyttä asettaa, kuten komitea ehdottaa, Petsamoon erityinen varamaaherra ja varalääninhallitus. Tämä toistaiseksi maallemme suhteellisesti hyödytön – enemmän taloudellisesti rasittava kuin tuottava – Jäämeren ranta-alue on kysynyt jo liian paljon kustannuksia ilman

¹¹⁵ Oulun läänin jako HS 13.2.-21.

¹¹⁶ Oulun lääni ja Petsamo (pk.) HS 19.2.-21.

¹¹⁷ Lapin lääni (pk.) Kaleva 18.2.-21.

¹¹⁸ Kysymys Oulun läänin jakamisesta Kaleva 20.2.-21.

näkyvämpiä tuloksia, jotta ei ole pyrittävä järjestämään sinne lisää tarpeettomalta tuntuvia vakinaisia virastomenoja. Pitäisi hyvin riittää se, että Rovaniemelle sijoitettavasta lääninhallituksesta käydään pari kolme kertaa vuodessa tarkastamassa Petsamon oloja ja neuvottelemassa siellä kruununvoudin johdolla toimivien viranomaisten kanssa alueen tarpeista. Tämä osa komitean ehdotuksesta olisi siis mielestämme muutettava vaatimattommaksi.¹¹⁹

Rovaniemi-lehti ei ollut aiemmin kommentoinut läänijakokaavailuja, mutta tarttui nyt Kalevan synkkään arvioon kiihkeästi Petsamoa puolustaen ja Tulenheimon komitean ehdotusta kannattaen. Rovaniemi lyttysi Kalevan ehdotuksen kolmesta tarkastusmatkasta huonoihin kulkuyhteyksiin vedoten. Matkanteon lisäksi vielä paikan päällä olisi viivyttävä muutama viikko kerrallaan, ja näin tarkastajalla kuluisi vuodessa jo 3-4 kuukautta Petsamon käynteihin. Tällainen ajanhukka ei soveltuisi jo valmiiksi vaatimattomaksi suunniteltuun Rovaniemen lääninhallintoon. Lehden mukaan Petsamoon suunniteltu ”varalääninhallitus” ei olisi kustannuksiltaan liian rasittava, jos vertailukohtaksi otti nykytilanteen.¹²⁰

Lehti nosti esiin nykyiset, epäkäytännölliset liikenneolot, joissa sekä rajavartiostolla että Petsamo-yhtiöllä on omia aluksia ja moottoriveneitä postinkuljetukseen ja matkustajaliikenteeseen. Yhteistoimintaa ei ole, vaan molemmat kuluttavat omin päin valtion varoja suhteettomasti. Lehden mukaan tilanne on mahdollinen, koska alueella ei ole riittävän arvovaltaista viranomaista valvomassa. Asian ratkaisisi kaiken yläpuolella oleva hallintoviranomainen. Kustannukset kattaisi rajavartioston ja Petsamo-yhtiön asioiden järjestäminen ”kovalla kädellä”. Lehti painotti, että tulevan Petsamon varamaaherran olisi todella oltava tehtäviensä tasalla. ”Sellaista tuskin on löydettävissä nyt toimivien virkamiesten joukosta.”¹²¹ Myöhemmin lehti vielä lainasi Kaiku-lehteä, jossa kannatettiin varamaaherraa Petsamoon, koska ”Venäjän rajan läheisyys vaatii

¹¹⁹ *Peräpohjan lääni* (pk.) Kaleva 21.7.-23.

¹²⁰ K. Mannelin, *Petsamon alueen vastainen hallinto* (pk.) Rovaniemi 24.7.-23.

¹²¹ K. Mannelin, *Petsamon alueen vastainen hallinto* (pk.) Rovaniemi 24.7.-23.

arvovaltaista valtiovallan edustajaa”.¹²² Rovaniemen huolena siis oli taas Petsamon etu ja Venäjän läheisyys.

2.3 Rovaniemi-lehti rajaa vartioimassa

Petsamon haltuunotossa rajojen valvontaa ja järjestyksen ylläpitoa toimittamaan oli asetettu rajavartiosto, joka kuului osana Lapin rajavartiopataljoonaan. Virkamiehistön puuttuessa ja Petsamon poikkeustilan nojalla rajavartiostolle oli määrätty myös paljon siviilitehtäviä, kuten poliisitoimi, vankeinkuljetus, lennätin- ja puhelinlinjoista huolehtiminen, postinkuljetus, henkilö- ja tavarakuljetukset, kievareiden kunnossapito, elintarvikehuollossa avustaminen, tullivartiointi ja passintarkastukset. Tehtäviä siirrettiin mahdollisuuksien mukaan virkamiehille, mutta koko tutkimusajankohdan rajavartiostolla oli paljon siviilivirkamiesten tehtäviä. Yksi rajavartioston keskeisiä tehtävistä alkuvuosina oli Venäjälle paenneiden kommunistien vallankumouksellisen kiihotustoiminnan estäminen.¹²³

Rajavartioston toimia ei Helsingin Sanomissa ja Kalevassa kommentoitu erityisesti, toimintaa seurattiin vain uutisten tasolla. Rovaniemi-lehti sen sijaan puuttui ärhäkästi kuulemiinsa epäkohtiin. Päätoimittaja Mannelinin poliittiset näkemykset ja kantaa ottava tyyli tulivat erityisesti esiin, kun lehti käsitteli erittäin voimakassanaisesti kahdessa pääkirjoituksessaan Petsamon rajavartioston epäkohtia. Lehti oli saanut paikan päältä useita kertoja tietoja erityisesti Vaitolahden komennuskunnan väärinkäytöksistä, juopottelusta ja veljeilystä venäläisten sotilaiden kanssa. Mannelinille erityinen raivon kohde oli tieto, että venäläiset olivat tuoneet suomalaisille suomenkielistä ”Vapaus”-bolsevikilehteä. Lisäksi ”venäläiset sotilaat ja agitaattorit ovat aivan vapaasti tulleet Suomen puolelle, veljeilleet suomalaisten kanssa ja olleet komennuskunnan päällikön vänrikki Sammelinin suosiossa”.¹²⁴

Asiaa oli tutkittu rajavartioston ylemmiltä tahoilta sekä etsivän keskuspoliisin toimesta ja väliaikainen rajakomendantti Regnell oli erottanut epäluotettavia

¹²² *Läänijaosta* Rovaniemi 11.8.-23.

¹²³ Pykkänen 1999, 85-91.

¹²⁴ *Räikeitä epäkohtia Petsamon rajavartiostossa* (pk.) Rovaniemi 31.8.-22.

sotilaita. Silti Rovaniemi-lehden huolen kohteena oli erityisesti rajakomendantti Heikelin¹²⁵ paluu. Mannelin syytti suoraan häntä rajavartioston rappiutilasta ja kykenemättömyydestä pitää kuria joukoissa, eikä paikallinen väestökään häneen luottanut. Lehdessä julkaistiin myöhemmin Heikelin oma vastine, jossa hän kertoo asian tulleen tutkituksi ja ratkaistuksi laillisella tavalla. Mannelin vastasi käymällä Heikelin lausunnon lähes lause lauseelta läpi pitkässä pääkirjoituksessa, jossa hän suoraan hyökkäsi Heikeliä vastaan. Mannelin syytti Heikeliä bolsevistisen agitaation sallimisesta, välinpitämättömyydestä ja ristiin puhumisesta. Erityisen tarkasti Mannelin raateli Heikelin selityksen, että ”Wapaus”-lehden päätyminen rajavartioston majapaikkaan liittyi venäläisten viranomaisten kanssa tehtyyn sopimukseen sanomalehtien vaihdosta.¹²⁶

Heikelin ensimmäinen väitä on hämmästyttävä! Saa sen kuvan, että bolsevististen lehtien ilmestyminen sotilaitten majapaikkaan on normaalia! Ei ole! Selvennämme; korkeat sotilasviranomaiset ovat hankkineet lehtiä, jotta saisivat mahdollisimman monipuolisen kuvan rajantakaisista tapahtumista. Lehtiä ei ole tarkoitettu miehistön käteen! Wapaus-lehden lojuminen kasarmin pöydällä altistaa miehet bolsevistiselle kiihotukselle ja sille tolalle asiat eivät saa jäädä!¹²⁷

Samassa yhteydessä julkaistiin Heikeliä puolustava sähkösanoma, jossa hänen kerrottiin tehneen Petsamon hyväksi paljon enemmän kuin virka edellyttäisi. Allekirjoittajina oli petsamolaista johtavaa virkamiehistöä Kruununvouti Gråsten etunenässä. Sähkösanoman johdosta Mannelin veti hiukan sanojaan takaisin tunnustaen Heikelin ansiot Petsamon olojen järjestämisessä.¹²⁸

Rovaniemi-lehden hyökkäys Heikeliä kohtaan johtui Mannelinin poliittisesta kannasta, ajalle tyypillisestä ryssävihasta ja pelosta bolsevistista agitaatiota kohtaan. Mannelin toi näkemyksensä esiin vielä seuraavassa pääkirjoituksessa, joka käsitteli rajapitäjissä, myös Petsamossa, liikkuville säädettyä henkilötodistuspakkoa. Mannelin syytti pohjoisia järjestysviranomaisia haluttomuudesta valvoa säädöstä. Mannelinin mukaan pohjoisen laajat uitto- ja

¹²⁵ Ragnar Heikel, Petsamon rajakomendantti 1921-25, Pylkkänen 1999, 87-89.

¹²⁶ *Olot Petsamon rajavartiostossa* (pk.) Rovaniemi 12.9.-22.

¹²⁷ *Olot Petsamon rajavartiostossa* (pk.) Rovaniemi 12.9.-22.

¹²⁸ *Räikeitä epäkohtia Petsamon rajavartiostossa* 31.8.-22, *Olot Petsamon rajavartiostossa* (pk.) Rovaniemi 12.9.-22.

metsätyömaat Petsamoa myöten olivat muodostuneet ”kaikenlaisten rikollisten ja kapinallisten tyyssijaksi”. Valvomattomat kuljeskelevat ainekset ”pääsevät levittämään oppejaan alhaisella kehitysasteella olevien työläisjoukkojen keskuuteen. Pohjoiset maanosat muuttuvat vielä punaisemmiksi ja epäluotettavammiksi kuin ne jo ovat.”¹²⁹ Rovaniemi-lehden pyrkimys poliittiseen sitoutumattomuuteen ei tutkimusajankohtana siis kokonaan toteutunut. Mannelinin aikana Rovaniemessä myös lainattiin usein Suunta¹³⁰-lehteä. Toiset lehdet käsittelivät rajavartioston tutkimisen neutraaleilla uutisilla.

¹²⁹ *Unhoon jäänyt asetus* (pk.) Rovaniemi 14.9.-22.

¹³⁰ 1919–1925 ilmestynyt poliittinen viikkolehti, jonka taustalla vaikuttivat entiset itsenäisyysaktivistit.

3 ”RAUTAINEN VYÖ JÄÄMERELLE ASTI!”

3.1 Rautatietoive lehdissä 1921

Liikenneyhteyksien järjestäminen oli keskeisin kysymys uuden alueen olojen kehittämisessä. Tuona aikana rautatiet nähtiin tärkeimmäksi liikennemuodoksi ja vasta idullaan oleva maanteiden moottoriliikenne vain rautateitä täydentäväksi. Ajatus Suomesta Jäämerelle yltävästä rautatiestä oli syntynyt jo 1890-luvulla, kun venäläiset suunnittelivat rataa Oulusta Muurmannille. Oulussa oli tuolloin se rautatien päätepiste, joka Venäjän keisarikunnassa oli lähimpänä ympäri vuoden sulaa ja vieraiden valtojen valvonnan ulkopuolella olevaa satamaa. Hanke kaatui Suomen senaatin kielteiseen kantaan ja suunniteltu rata korvautui Vologdan-Arkangelin radalla.¹³¹ 1910-luvulla oli myös alettu kiinnittää huomiota Lapin luonnonrikkauksiin, kuten metsiin, malmeihin ja koskiin. Näiden hyödyntäminen vaati ehdottomasti hyviä liikenneyhteyksiä.¹³² Liikennekysymykset olivat esillä myös koko Suomen julkisessa keskustelussa, kun sanomalehdissä sekä kirjoissa ja pamfleteissa maalailtiin toiveikkaita näkymiä Petsamon merkityksestä.¹³³

Kysymys Jäämerenradasta oli sanomalehdissä ollut esillä jo vuodesta 1917, kun Jäämerenrannan merkitystä Suomelle oli perusteltu. Voimakkaammin se nousi esiin vuonna 1920, kun Tarton rauhanneuvotteluissa alkoi näyttää todennäköiseltä, että Suomi saa alueen rannikolta. Jäämeren rantaan kohdistuneiden suurten suunnitelmien ja odotusten toteuttaminen edellytti kulkuyhteyksien parantamista. Keskeneräinen maantiekkin haluttiin kuntoon, mutta kirjoituksissa sitä pidettiin vain täydennyksenä haaveillulle valtameren rantaan ulottuvalle rautatielle. Sanomalehdissä radan rakentamisesta muodostui iskulause ”rautatie viipymättä Jäämerelle!” Rakentamista pidettiin kyllä kalliina ja vaikeana tehtävänä, mutta niin välttämättömänä, että sitä varten oli löydettävä rahaa. Kalleudestaan huolimatta radan odotettiin muuttuvan pian kannattavaksi ja siihen uhrattu raha saataisiin moninkertaisena takaisin. Taloudelliset voitot tulisivat Jäämeren kalastuksesta, kansainvälisestä kauppaliikenteestä ja Lapin

¹³¹ Tervonen 1999, 311.

¹³² Taskila 1977, 106.

¹³³ Lehtola 1999, 513-515.

luonnonvarojen, erityisesti metsien, paljon tehokkaammasta hyödyntämisestä. Taloudellisten etujen lisäksi rata vahvistaisi suomalaisten kulttuurillista ja kansallista vaikutusta Jäämeren rannalla. Suomalaisen vaikutuksen lisääntyminen torjui Norjan ja Venäjän vaateita alueeseen. Maailmansodan kokemukset mielessä muistutettiin, että jäädä vapaa valtamerisatama ja muista valtioista riippumaton yhteys suuriin tuottajamaihin olisi kriisitilanteessa suuri turvallisuus- ja sotilaspoliittinen parannus. Radan rakentaminen nähtiin jopa kansallisena velvollisuutena ja suurtyönä. Ratahankkeen toteuttamisen realistisiin mahdollisuuksiin kiinnittivät huomiota vain asian kanssa tekemisissä olevat virkamiehet, mutta heidän lehdissä esittämänsä kielteiset tai epäilevät kantansa sivuutettiin.¹³⁴

Petsamon alueen siirtyessä Suomelle kysymys Jäämerelle ulottuvasta radasta oli edelleen esillä Helsingin Sanomissa ja Kalevassa. Rovaniemi-lehdestä ehti vuoden 1921 aikana ilmestyä vain kahdeksan näytenumeroa joulukuussa, lehden ensimmäinen varsinainen numero ilmestyi 3.1.1922.¹³⁵ Lehdissä esitetyt vaatimukset Petsamoon ulottuvasta radasta jatkoivat aiemmilta vuosilta tuttua linjaa. Valtiovaltaa vaadittiin tarttumaan ripeästi toimeen Petsamon alueen yleiseksi kehittämiseksi. Radan rakentaminen oli kiireellisin ja välttämättömin työ, muuten Petsamo jäisi hyödyttömäksi. Radan myötä laajan Lapin metsätuotteet ja muut rikkaudet saataisiin maailmanmarkkinoille ja Jäämereltä pyydyt merenantimet oman maan tarpeisiin. Jäämeren saarten kivihiili- ja öljyvarat ja Siperian metsien turkis- ja metsärikkauudet odottivat kauppaliikenteen järjestymistä. Rata pelastaisi myös Lapin eristetystä asemastaan, ilman rataa se jäisi ”Suomen yhteiskuntaruumiissa kuolleeksi, hyödyttömäksi jäseneksi, johon suomalainen sydänveri ei pääse tunkeutumaan”.¹³⁶

¹³⁴ Korpi 1990, 71-76.

¹³⁵ Suomen lehdistön historia 6, 318; Sauri 2005, 45.

¹³⁶ *Rautatie Petsamoon* (pk.) Kaleva 9.1.1921, *Amerikan suomalaiset Petsamosta* (pk.) Kaleva 26.2.1921, *Tulevaisuuden elinkeinot Lapissa* (art.) Kaleva 19.3.1921, *Olisiko vielä jotakin Petsamosta sanottava* (kirje) HS 15.2.1921.

Lehdissä ymmärrettiin ratahankkeen tulevan kalliiksi, mutta rahaa ei pidetty ylivoimaisena esteenä. Julkisuudessa oli aiemmin esitetty kustannusarvio, joka kohosi 600 miljoonaan markkaan. Summa oli suuri nuorelle valtiolle, ja olikin esitetty radan rakentamista ulkomaisin varoin, lainoilla tai luovuttamalla yksityiselle ulkomaiselle yhtiölle radan käyttöoikeus määrävuosiksi rakentamista vastaan.¹³⁷ Kalevan mielestä käyttöoikeuden luovuttaminen muille tuntui vastenmieliseltä, ja Suomen valtion olisi itse ryhdyttävä yritykseen. Vaadittava summa olisi siedettävämpi, kun se jaettaisiin usealle vuodelle. Valtion menoja voitaisiin muualta supistaa, esimerkiksi suunnitellusta sotalaivaston rakentamisesta. Valtionlainakin olisi hyvä ratkaisu, sillä ”eihän mikään pakota sälyttämään etupäässä vastaisia sukupolvia hyödyttävän suurtyön kustannuksia yksinomaan nykypolven niskoille”.¹³⁸

Rautatiesuunnitelma herätti huomiota myös Suomen rajojen ulkopuolella. Kalevassa julkaistiin lainaus ”New Yorkin uutisista”, jossa nimimerkki Eesti Kaleva kertoi amerikansuomalaisten keskuudessa virinneestä Petsamo-innostuksesta ja sikäläisten halusta osallistua alueen vastaiseen kehittämiseen. Petsamoon tulisi ensin perustaa suuryhtiö, joka ottaisi huolekseen elinkeinoelämän järjestämisen, ja yhtiön osakepääoma takaisi ratakustannukset. Rakennuskustannuksia saataisiin alaspäin rakentamalla ”niin sanottu amerikkalainen kevyt rautatie”, joka ei vaadi työlästä ratapenkkaa, vaan rakennetaan paalutuksen varaan. Tällainen rata oli käytössä Alaskassakin. Kalevassa kirjoittajan suunnitelmia pidettiin mielikuvitusrikkaina, mutta kannatettiin ajatusta Amerikan suomalaisten mukaan saamisesta suurtyöhön. Se onnistuisi parhaiten, ”jos pantaisiin Amerikassa vireille suuri Petsamon rautatielaina”.¹³⁹

¹³⁷ Korpi 1990, 121.

¹³⁸ *Rautatie Petsamoon* (pk.) Kaleva 9.1.1921.

¹³⁹ *Amerikan suomalaiset Petsamosta* (pk.) Kaleva 26.2.1921.

Helsingin Sanomissa nimimerkki A. J. kritisoi Petsamon läänin hallintokustannuksiin määrättyä suurta, 10 miljoonan markan summaa ja puuttui Petsamossa vallitsevaan elintarvikepulaan.

On toimittava niin, että sikäläinen kansa, jos mahdollista, tulee omillaan elämään. Tähän pääsemisen ensimmäinen ehto on se, että Petsamo liitetään muuhun Suomeen kunnollisilla kulkuneuvoilla. Rautatieasia olisi heti pantava todella alulle.--- Muuten sopii toivoa, että valtiovarainvaliokunta ja eduskunta tulisivat kiinnittämään Petsamon asiaan huomiota sinä muodossa, että Petsamoon tarkoitettut varat ensi sijassa osoitetaan sen kulkuneuvojen kehittämiseen.¹⁴⁰

Kalevassa A. Aspelin kannusti valtiota käyttämään hyväkseen Petsamon haaveen toteutumisen jälkeistä iloa:

--miksei nyt tulisella kiireellä ryhdytä kotimaisen Lapin rautatielainan ottamiseen. Aika kuluu, innostus laimenee! Siis te, jotka olette maan ohjaksissa, ryhtykää työhön! Joka kylään innostunut puhuja, joka seinälle jättiläisjulistuksia, joissa nähdään junan Suomen lippu korkealle kohotettuna kiitävän Lapin tuntureita Jäämeren rikkaille rannikoille ja joissa tulisilla kirjaimilla loistaa:

Suomi suureksi!

Rautatie Jäämerelle!

Jokainen isänmaan ystävä ostaa Lapin rautatieobligatsioneja!¹⁴¹

3.2 Pohjoissuomalaisten toiminta radan rakentamiseksi

Jäämerenrannikon merkitys Pohjois-Suomelle tunnettiin ja tunnustettiin Suomessa, ja koko Jäämerenkysymyksen viriäminen 1800-luvun alkupuoliskolla oli alun perin liittynyt saamelaisten ja pohjoissuomalaisten vanhoihin kalastus- ja laidunnusoikeuksiin.¹⁴² Itsenäistymisen aikoihin vaatimuksiin oli tullut keskeisemmäksi koko Suomen etu ja itsenäisen valtion elinmahdollisuudet, mutta perusteluissa vedottiin edelleen myös pohjoissuomalaisten elinkeinollisiin

¹⁴⁰ *Olisiko vielä jotain Petsamosta sanottava* (kirje) HS 15.2.1921.

¹⁴¹ *Tulevaisuuden elinkeinot Lapissa* (art.) Kaleva 19.3.1921.

¹⁴² Kaarninen 1999, 59-61.

tarpeisiin. Vuosien 1917-1920 sanomalehtikirjoittelussa monet kirjoittajat pitivät vapaita yhteyksiä Jäämerelle pohjoissuomalaisille elintärkeinä. Myös asukkaat itse toivoivat lehdissä hallitukselta toimia edes vapaan kalastusoikeuden saamiseksi. Lehdissä Pohjois-Suomen vaikean aseman katsottiin johtuvat epäoikeudenmukaisesti vedetystä pohjoisrajasta ja surkeista kulkuyhteyksistä. Ilman kunnollisia kulkuyhteyksiä ja yhteyttä sekä Etelä-Suomeen että Jäämerelle Lappi muodosti pussinperän, jolla ei ollut mahdollisuutta kehittyä. Lapin uinuvien luonnonrikkauksien, etupäässä metsien ja malmien, käyttöönotto oli mahdollista vain rakentamalla rautatie Jäämerelle. Rautatie toisi myös muuta hyvinvointia Lappiin. Se mahdollistaisi alueen valtavia vesivoimavaroja käyttävän teollisuuden perustamisen. Teollisuuden myötä asutusmahdollisuudet paranisivat.¹⁴³

Vuoden 1921 alussa muuttunut tilanne avasi realistisemmat mahdollisuudet Jäämerenradalle, ja Pohjois-Suomen kunnat heräsivät itse toimimaan aktiivisesti Petsamon rautatiekysymyksen suhteen. Valmistuessaan rata toteuttaisi monia liikennepoliittisia ja taloudellisia haaveita. Rata-asian otti ensimmäisenä esiin Kemijärven kunnanvaltuusto, joka kutsui muut Pohjois-Suomen kunnat yhteiseen neuvottelukokoukseen Rovaniemelle.¹⁴⁴ Kalevan pääkirjoituksen yhteydessä julkaistiin 11.2.1921 Kemijärven kunnanvaltuuston asettaman toimikunnan kirjoitus, jossa kiirehdittiin radan rakentamista ja nostettiin esiin kysymys radan suunnasta. Toimikunta yhtyi yleiseen voitonriemuun siitä, että pääsymahdollisuus oman alueveden kautta maailman valtamerille oli vihdoinkin saavutettu. Jäämerensatama olisi kuitenkin mitä pikimmin yhdistettävä radalla Suomenlahden ja Pohjanlahden satamiin, sillä ilman liikenneyhteyttä pysyisi Petsamo ja Lappi hyödyttömänä alueena. Toimikunta piti rautatien rakentamista sen hetken tärkeimpänä taloudellisena kysymyksenä, jopa niin, että kaikki seuraavien vuosien rautatiemäärärahat olisi käytettävä Petsamon radan valmiiksi saattamiseen.¹⁴⁵

Kemijärven toimikunnan kirjoituksessa otettiin painokkaasti kantaa radan kulkusuuntaan, ja suuntakysymys nousi seuraavina kuukausina ratakeskustelun

¹⁴³ Korpi 1990, 60-65.

¹⁴⁴ Humanen 1976, 82-83.

¹⁴⁵ *Mitä kautta rautatie Petsamoon* (pk.) Kaleva 11.2.1921.

pääaiheeksi. Vilkas keskustelu johtui siitä, että Pohjois-Suomen ratkaisematon ratakysymys kytkeytyi nyt kysymykseen Petsamon radasta. Pohjois-Suomen ratakysymys oli syntynyt jo vuosisadan vaihteessa, kun vuosien 1897, 1900 ja 1904-1905 valtiopäivillä Kemien edustajat olivat anoneet radan rakentamista Oulusta Kuusamoon. Vuosina 1907 ja 1917 paikalliset kansanedustajat anoivat tutkimusta radan rakentamiseksi Oulusta Kiimingin, Pudasjärven ja Taivalkosken kautta Kuusamoon. 1917 eduskunnalta anottiin myös tutkimusta ja varoja Oulusta Vaalaan kulkevan radan rakentamiseksi.¹⁴⁶ Julkisuudessa oli esillä ollut myös suunta Rovaniemeltä Meltauksen ja Kittilän kautta Sodankylään tai Tornioista Kolarin malmialueiden kautta Petsamoon.¹⁴⁷ Petsamon radan ajankohtaistessa koko Pohjois-Suomen ratakysymys oli edelleen avoin.

Vuonna 1917 oli senaatti asettanut kulkulaitoskomitean pohtimaan koko Suomen kulkulaitosten kehittämistä. Se allekirjoitti marraskuussa 1920 mietinnön, jossa ehdotettiin rakennettavaksi radat Kontiomäeltä Suomussalmelle, Oulusta Kuusamoon ja Rovaniemeltä Petsamoon. Nämä ratasuunnat perustuivat olemassa olevaan Oulun kautta kulkevaan rataan, jonka päätepiste oli Rovaniemellä. Mietinnössä Petsamon rataa pidettiin tärkeänä, mutta niin työläänä ja kalliina, että sitä ei voitu ottaa mukaan samaan rakennusohjelmaan muiden ratojen kanssa, vaan se oli erotettava erilliseksi hankkeeksi.¹⁴⁸

Kemijärveläisten aloittama keskustelu radan suunnasta oli osittain reaktiota tähän mietintöön. Kemijärveläisten toimikunta esitti rakennettavaksi kokonaan uutta runkorataa, joka kulkisi suorana keskeltä Suomea, Kajaanista Puolangan, Pudasjärven ja Simojärven kautta Pelkosenniemielle ja siitä Sodankylään. Siitä rata jatkui aiemminkin kaavailtua reittiä maantielinjaa seuraten Inarin Kyröön ja sieltä Paatsjoen laaksoa Petsamoon. Tätä suuntaa puolustettiin turvallisuuspoliittisilla, taloudellisilla ja rakennusteknisillä syillä. Kaleva kannusti Pohjois-Suomen kuntia aloitteellisuudessa, sillä lehden mukaan kysymys rautatien suunnasta oli hyvinkin ajankohtainen. Kaleva esitti myös mahdollisen

¹⁴⁶ Humanen 1976, 84-85.

¹⁴⁷ Korpi 1990, 73-74.

¹⁴⁸ Castrén 1937, 157-159

suuntavaihtoehdon Oulujärven länsipuolitse Vaalaan. Kalevan mukaan eri suuntavaihtoehtoja piti kuitenkin vielä tutkia ennen lopullista mielipidettä.¹⁴⁹

Kemijärveläisten kokoon kutsuma kokous pidettiin 20.2.1921 Rovaniemellä. Kokous kannatti suuntaa radan olemassa olevasta päätepisteestä Rovaniemeltä Kemijärvelle ja sieltä Sodankylän kautta Petsamoon. Päätöksestä annettiin tieto eri kuntien valtuustoille, jotta ne valitsisivat edustajan huhtikuussa Helsinkiin lähtevään rautatielähetystöön.¹⁵⁰ Suuntakysymys kehittyi nopeasti aluepoliittiseksi riitakysymykseksi, eivätkä rovaniemeläiset ja länsilappilaiset kunnat olleet lähettäneet edustajia kokoukseen. Kalevan pakinoitsija kommentoi virinnyttä ratakiistaa:

Perä-Pohjola ja laaja Lappi on kiehumatilassa. Joka kunnassa ja kylässä pidetään porua ja pohditaan kysymystä, mitä kautta radan olisi kuljettava Petsamoon. Ja joka kunnalla ja kylällä on varma ja paras suunta osoitettavana. Nimittäin sellainen, että rautatie kulkisi asianomaisen kunnan ja kylän lävitse. Kaikilta seuduilta nousee teräviä ja nerokkaita miehiä, joiden olemassaolosta tähän saakka on tuskin tiedettykään, mutta jotka nyt hämmästyttävät kansakuntaa laajoilla ja tarkoilla maantieteellisillä ja geologisilla tiedoilla, joista näkyy, että jo luonto on tasoittanut uran rautatielle juuri sen paikan läpi, jossa terävä ja nerokas mies asuu.¹⁵¹

Eri suuntavaihtoehtoja nousikin edelleen esiin. Maaliskuussa pidettiin kokous Kuusamossa, jossa käsiteltiin kempeleläisen kansanedustajan Edvard Takkulan esitystä. Kokous hyväksyi esityksen, jonka mukaan rata kulkisi Ristijärven, Puolangan, Pudasjärven, Taivalkosken, Kuusamon ja Rovaniemen kautta Sodankylään.¹⁵² Niinikään maaliskuussa Kalevassa R. A. Haarahiltunen kirjoituksessaan kannatti Vaalasta Pudasjärven kautta kulkevaa rataa.¹⁵³ Kokousten seurauksena yhdeksän maalaisliiton kansanedustajaa teki Edvard

¹⁴⁹ *Mitä kautta rautatie Petsamoon* (pk.) Kaleva 11.2.1921.

¹⁵⁰ Humanen 1976, 83.

¹⁵¹ *Petsamon rata* (pak.) Kaleva 24.2.1921.

¹⁵² Humanen 1976, 83.

¹⁵³ R. A. Haarahiltunen, *Vieläkin Petsamon rautatiesuunnasta* (kirje) Kaleva 13.3.1921.

Takkulan johdolla eduskunnalle anomuksen rautatien rakentamiseksi Kontiomäeltä Petsamoon.¹⁵⁴

Peräpohjolan kuntien lähetystö matkusti Helsinkiin huhtikuun puolivälissä. Lähetystössä oli mukana edustajat Kemijärveltä, Ranualta, Kuolajärveltä, Pudasjärveltä, Kuusamosta ja Puolangalta. Helsingissä lähetystö esitteli ratakysymysmuistionsa eri eduskuntaryhmille ja ministereille. Muistiossa radalle ehdotettiin suuntaa, jossa edellä mainittujen kuntien paikalliset edut olisi huomioitu.¹⁵⁵ Lähetystön saapuminen Helsinkiin herätti nyt Helsingin Sanomatkin uutisoimaan suuntakysymystä. Helsingin Sanomissa lähetystön esittämä uusi suunta herätti kiinnostusta, ja se julkaisi kaksi pitkää kirjoitusta, joissa Kontiomäeltä (välillä Kajaanista) Kuusamon kautta Petsamoon kulkevan linjan paremmuutta perusteltiin seikkaperäisesti Rovaniemeltä lähtevään verraten.¹⁵⁶

Sekä Helsingin Sanomien, että Kalevan mukaan lähetystö sai sekä pää- ja kulkulaitosministereiltä että professori Väinö Voionmaalta suosiollista palautetta. Myös professori Jalmar Castrén, joka oli saanut valtioneuvostolta helmikuussa tehtävän tutkia rata-asiaa, suhtautui lähetystön perusteluihin ymmärtävästi.¹⁵⁷ Kumpikaan lehti ei silti asettunut selkeästi puoltamaan mitään suuntavaihtoehtoa. Tähän vaikutti se, että valtiovalta oli jo tarttunut toimeen asiaa tutkivan komitean muodossa, ja lehdissä jäätiin odottamaan tutkimuksen tuloksia.

3.3 Castrénin tutkimus ja sen vastaanotto lehdissä

Voimakas julkinen keskustelu, Petsamon haltuunoton luoma realistinen mahdollisuus ja edellä mainittu kulkulaitoskomitean mietintö vaikuttivat siihen, että valtiovalta aloitti konkreettiset toimet Petsamon radan suhteen. Ratakysymyksen ratkaistakseen valtioneuvosto antoi 17.2.1921 professori Jalmari Castrénin johtamalle komitealle tehtäväksi ”laatia taloudellinen suunnitelma rautatielle Petsamoon Lapin etuja ja radan kannattavuutta silmälläpitäen”.¹⁵⁸ Helsingin sanomissa ja Kalevassa julkaistiin tuoreeltaan

¹⁵⁴ Humanen 1976, 86.

¹⁵⁵ Humanen 1976, 86.

¹⁵⁶ K. Hänninen, *Petsamon radan uusi suunta* (kirje) HS 17.4.1921, *Petsamon rata ja pohjoisimman Suomen rautatiekysymys* (kirje) HS 21.4.1921.

¹⁵⁷ *Petsamon rata*, HS 15.4. 1921, *Kontiomäen - Petsamon rata* HS 16.4.1921, *Petsamon radan suunta* Kaleva 16.4., 17.4. ja 19.4.1921.

¹⁵⁸ Castrén 1923, 3.

Castrénin haastattelu. Siinä Castrén piti Petsamon rataa tärkeänä koko Suomelle ja Lapille, mutta suhtautui varauksellisesti radan kannattavuuteen. Epäilevää kantaansa Castrén lievensi toteamalla, että pohjoisten alueiden luonnonrikkaudet olivat vielä suureksi osaksi tuntemattomia. Rautatielinjaan Castrén ei ottanut kantaa, mutta muistutti, että vain yksi rata ei kuitenkaan voi tyydyttää koko laajan Lapin liikennetarpeita.¹⁵⁹

Tutkimusmatkan valmisteluja seurattiin Helsingin Sanomissa ja Kalevassa. HS kiinnitti huomiota siihen, että matkan valmistelujen yhteydessä mainittiin vain ratasuunnan Rovaniemi-Kemijärvi-Petsamo tutkiminen, vaikka pääministeri oli pohjoisten kuntien lähetystölle lupailut myös Kemijärvi-Kontiomäki suunnan tutkimisen. Kansanedustaja E. Takkulan saavuttua Helsinkiin asiaa selvittämään, pääministeri ja Castrén ilmoittivat kantanaan, että tutkimus on suunnattava vain Rovaniemeltä lähtevään linjaan, mutta niin, että tulevaisuudessa voitaisiin rakentaa myös suora selkärata Savon radan jatkoksi Kontiomäeltä Kemijärvelle.¹⁶⁰ Castrén retkikuntineen lähti matkalle Petsamoon ja Lappiin kesäkuussa. Matka suuntautui ensin Lappiin. Matkan varrella retkikunta teki useita retkiä maastoon sopivinta rakennusmaastoa ja jokien ylityspaikkoja etsien. Paikallisten asukkaiden mielipiteiden kartoittamiseksi retkikunta piti kokouksia Rovaniemellä, Kittilän Alakylässä, Kemijärvellä, Pelkosenniellä ja Inarin kirkolla.¹⁶¹ Molemmat lehdet seurasivat kokouksissa esiin tulleita mielipiteitä. Kaleva huomioi, että Kittilän kokouksessa mielipide oli kallistunut uudelle kannalle. Kokousväki toivoi radan tulevan mahdollisimman ylös Ounasjokivartta, mielellään ainakin Meltaukseen. Rovaniemen kokous kannatti lähes yksimielisesti Rovaniemi-Kemijärvi-Sodankylä-Petsamo linjaa, ja Kontiomäen-Kemijärven suuntaa vastustettiin. Pelkosenniemen kokous toivoi ratalinjan kulkevan Kemijärveltä Pelkosenniemen kautta Sodankylään.¹⁶² Kumpikaan lehti ei ottanut kantaa kyläkokousten mielipiteisiin, mutta tarkka uutisointi osoittaa, että tutkimusretki herätti mielenkiintoa. Retken jatkuessa Inariin ja Petsamoon

¹⁵⁹ *Kulkuväylät Petsamoon* HS 17.2.1921, Kaleva 19.2.1921.

¹⁶⁰ *Petsamon rata* HS 12.6.1921.

¹⁶¹ Castrén 1923, 3.

¹⁶² *Petsamon ratakysymys* Kaleva 18.6.1921, *Petsamon radan suunta* HS 19.6.1921, *Petsamon radan suuntakysymys* Kaleva 1.7.1921 ja HS 3.7.1921.

ajantasainen uutisointi loppui. Tähän olivat kuitenkin syynä puutteelliset tietoliikenneyhteydet, ei kiinnostuksen lopahtaminen.

Castrénin retkikunta palasi retkeltä Kirkkoniemien ja Narvikin kautta Suomeen elokuun alussa. Helsingin Sanomat ja Kaleva kiirehtivät lainaamaan Pohjolan Sanomia, joka oli haastatellut Castrénia Torniossa. Haastattelussa Castrén teki tarkasti selvää retken kulusta ja esitteli kaksi retken aikana mahdolliseksi nousutta ratalinjaa. Läntinen suunta kulki Rovaniemeltä Ounasjokivartta ylös ja jatkui Unarin kautta Sodankylään ja itäinen Rovaniemeltä Kemijärven ja Pelkosenniemen kautta Sodankylään. Castrén esitteli myös tarkan linjan, jota pitkin rata jatkuisi Sodankylästä Kyröön ja sieltä olemassa olevaa maantielinjaa Nautsiin ja edelleen Paatsjokilaaksoa Salmijärvelle. Sieltä rata kääntyisi tunturien yli Petsamon Yläluostarille ja lopulta Petsamonjokea seuraten Liinahamarin satamaan. Radan viemistä Kalastajasaarennolle Castrén piti mahdottomana ja tarpeettomana. Maaston puolesta Castrén piti rataa mahdollisena rakentaa, mutta maksamaan se kyllä tulisi.¹⁶³

Kesällä 1921 Petsamon oloihin kävivät tutustumassa myös kenraali Kivekäs ja sisäministeri Ritavuori. Molemmat kertoivat seikkaperäisesti matkansa tuloksista Helsingin Sanomien haastatteluissa. Ritavuoren haastattelu julkaistiin myös Kalevassa. Haastateltujen näkemykset rautatien suhteen erosivat selvästi. Kivekkään mukaan rautatiellä saavutettava yhteys Suomeen oli petsamolaiden hartain toive. Jotta kallis rata tulisi halvemmaksi, Kivekäs ehdotti leveäraiteisen rautatien tilalle rakennettavaksi kapearaiteista sähkörautatietä. Petsamon koskista kun saataisiin helposti liikenteen tarvitsema sähkövoima. Kapearaiteinen rata sopisi hyvin pohjoisiin oloihin, olivathan venäläiset käyttäneet sitä aluksi Muurmannin radassa. Ministeri Ritavuori sen sijaan suhtautui koko ratahankkeeseen kielteisesti. Hänen mukaansa Petsamosta ei ollut edes odotettavissa suuria rikkauksia. Kalastuksen tuotteet, suolattu ja kuivattu kala, kulkisivat parhaiten meriteitse. Tuoreen lohien kuljetus onnistuisi postiautoilla, kun tekeillä oleva maantie valmistuisi.¹⁶⁴

¹⁶³ *Petsamon radan suunta* Kaleva 3.8.1921 ja HS 5.8.1921.

¹⁶⁴ *Elinkeinomahdollisuudet Petsamossa*, HS 7.8.1921, *Petsamon alue ja sen taloudelliset mahdollisuudet* HS 16.8.1921 ja Kaleva 18.8.1921.

Näiden mielipiteiden jälkeen kysymys Petsamon radasta katosi lehdistä lähes kokonaan puoleksitoista vuodeksi. Keskustelua rauhoitti se, että valtiovalta oli aloittanut tutkimukset radan aikaansaamiseksi. Nyt jäätiin odottamaan Castrénin komitean mietintöä. Toisaalta Petsamon asioissa lehtien mielenkiinto siirtyi ajankohtaisempiin aiheisiin, varsinkin valtionyhtiö Oy Petsamo Ab:n holtittomaan hoitoon.¹⁶⁵ Petsamon rata-asia olikin enemmän esillä Norjan sanomalehdissä, joista julkaistiin muutamia lainauksia. Norjassa Petsamon ratahanke herätti levottomuutta. Kaleva kertoi kirkkoniemeläisten kiirehtivän rataa Vesisaareen, sillä muutoin Petsamosta tulee Jäämeren suurin satamakaupunki ja Suomi valtaa taloudellisesti koko Pohjois-Skandinavian. Toisessa norjalaislainauksessa pelättiin Finnmarkenin taloudellisten harrastusten kääntyvän Suomeen päin Petsamon radan valmistuessa.¹⁶⁶ Helsingin Sanomissa ja Rovaniemessä julkaistiin nimimerkki Y. E:n matkakirje Norjasta, jonka mukaan rata tekisi Petsamosta myös norjalaisille tärkeän kauppapaikan. Kirjoituksessa muistutettiin, että norjalaiset eivät tuntuneet pelkäävän kustannuksia rakentaessaan rataa Tromssaan, vaan luottivat kalan, puutavaran ja malmien taloudellisiin mahdollisuuksiin.¹⁶⁷ Rovaniemi viittasi vielä rata-asiaan lyhyesti uutisoidessaan hallituksen esitystä rautatierakennusohjelmaksi syksyllä 1922 ja raportoidessaan kansanedustajien Lapin ja Petsamon matkasta kesällä 1923.¹⁶⁸ Muuten Petsamon rataan ei lehdissä puututtu.

3.4 ”Kuviteltu, nöyräpäinen unelma” – Castrénin mietintö hautaa ratahaaveen

Castrénin mietinnön julkaiseminen viivästyi hänen virkatehtäviensä takia. Hän toimi Suomen-Norjan raja-asiain valtuuskunnan puheenjohtajana 1922-1924 ja oli aloittanut 1922 rautatiehallituksen pääjohtajana.¹⁶⁹ Castrén luovutti mietintönsä, ”Petsamon radan taloudelliset edellytykset”, syyskuussa 1923.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Oy Petsamo Ab oli perustettu huolehtimaan Petsamon kalastuksesta ja alueen muonituksesta. Valtio omisti puolet osakkeista. Toiminnan ensi vuosia leimasi yksityisten suurosakkaiden omia etujaan ajava toiminta. Taskila 1999, 211-213.

¹⁶⁶ *Petsamon ratahanke* Kaleva 3.3.1922, *Rautatierakennushankkeet meillä ja Pohjois-Norjassa* Kaleva 20.10.1923.

¹⁶⁷ *Petsamo norjalaisten silmillä katsottuna* HS 4.12.1921 ja Rovaniemi 31.12.1921.

¹⁶⁸ *Hallituksen rautatieohjelma* Rovaniemi 14.9.1922, *Kansanedustajien matka Petsamoon* Rovaniemi 14.7.1923.

¹⁶⁹ Jalli 1937, 81.

¹⁷⁰ Taskila 1999, 238; Castrén 1923, 3-4.

Perusteellisessa mietinnössä kuvattiin tarkasti suunnitellun radan vaikutuspiirin asutusta, elinkeinoja ja luonnonvaroja. Näiden pohjalta esitettiin arvioita radan kannattavuudesta ja rakentamisen vaikutuksista alueille. Castrén totesi, ettei läpi vuoden sulalla satamalla ollut niin suurta liikenteellistä arvoa, että se ratasuuntaa pohdittaessa olisi ohittanut Peräpohjolan ja Lapin liikennetarpeet. Rautatie Petsamoon olikin suunniteltava niin, että se mahdollisimman hyvin hyödyttää läpikulkuseutuja.¹⁷¹

Radan rakentamiselle esitettiin mietinnössä kolme pääsuuntaa. Ensimmäinen vaihtoehto kulki Tornioista Torniojokilaaksoa Kolariin ja sieltä Kittilän kautta Inarin Kyröön. Toinen suunta kulki Rovaniemeltä Ounasjoen länsipuolta Meltausjoelle ja kaarsi sieltä Sodankylään ja Kyröön. Kolmas suunta kulki Rovaniemeltä Kemijärvelle ja Pelkosenniemelle ja sieltä Sodankylään ja Kyröön. Kaikissa linjoissa Kyröstä eteenpäin rata kulki Inarijärven eteläpuolelta Paatsjoelle, seurasi sitä Salmijärvelle ja kääntyi sieltä tunturien yli Petsamoon. Castrén arvioi myös julkisuudessa ollutta neljättä, Kontiomäeltä Kuusamon kautta Kemijärvelle kulkevaa linjaa. Hänen mielestään se ratkaisi huonoiten Petsamon ratakysymyksen. Parhaana Castrén piti Rovaniemeltä Kemijärven kautta kulkevaa suuntaa.¹⁷²

Petsamon radan kannattavuuteen Castrén suhtautui pessimistisesti. Hänen mukaansa rannikon vähäinen asutus ei voisi harjoittaa niin laajamittaista kalastusta tai sen sivuelinkeinoja, että se takaisi rautatielle riittävän liikenteen. Pohjois-Lapin ja Petsamon metsätaloukskaan ei riittäisi takaaman radan kannattavuutta, vaikka radan kautta metsien arvo ja käyttömahdollisuus lisääntyisikin. Aiemmin esitettyjä kaavailuja Petsamosta kansainvälisen kauppaliikenteen kulkuväylänä Castrén piti ”lievimmin sanoen epäilyttävänä”. Nykyiset tai lähitulevaisuuden talousolot Petsamossa eivät mitenkään voineet saada rautatietä kannattavaksi. Kantaansa Castrén lievensi oletuksella, että Petsamosta löytyisi mineraaleja,¹⁷³ tai jos Ruija alkaisi käyttää rataa kuljetuksissaan.¹⁷⁴ Kaikki kolme lehteä uutisoivat mietinnön julkaisun ja selostivat

¹⁷¹ Castrén 1923, 3-4, 7-9.

¹⁷² Castrén 1923, 3-4, 7-9.

¹⁷³ Petsamon nikkeliä ei vielä ollut löydetty.

¹⁷⁴ Castrén 1923, 59-62.

sen keskeisen sisällön.¹⁷⁵ Mietinnön tarkat, tutkimukseen perustuvat perustelut kannattamattomuudesta lopettivat ratakeskustelun. Kaleva ei kommentoinut ratahaaveen sortumista mitenkään, mutta Helsingin Sanomien pakinoitsija Tolari kirjoitti ”rautatielaitoksemme päällikön antamasta hautapuheesta”:

Kysymys Petsamon radasta, joka jo muuten kauan on ollut poissa päiväjärjestyksestä ja ihmisten ajatuksistakin, on kai nyt siis virallisestikin kuopattu, sen jälkeen, kun siitä on annettu äsken julkisuudessa ollut tutkimuslausunto. -- Rautainen vyö Jäämerelle asti. Suora tie iäti aukinaiseen valtameren satamaan. Niinhän sitä kuviteltiin kuudetta vuotta sitten. --- Näinä sen jälkeen kuluneina vuosina on tultu järkeviksi. Nyt osoitetaan numeroilla ja mittauksilla, että rautatie Petsamoon olisi hullutus, että koko se silloinen unelmoiminen oli nöyräpäistä. Ehkäpä se sitä oli. Mutta en voi olla tuntematta pientä pettymyksen, että en sanoisi häpeän tunnetta, muistellesani noita silloisia rautarohkeita suunnitelmia ja lukiessani nyt niiden hautapuhetta¹⁷⁶.

Rovaniemi-lehti ei ottanut Castrénin mietinnön tuomiota yhtä raskaasti, vaan piti radan rakentamista ainakin pitkällä aikavälillä varmana. Se julkaisi Tolarin pakinan ja kommentoi;

Ei, Tolari hyvä, ei sitä Petsamon ratakysymystä noin vain yhdellä hautapuheella kuopata. Monelle muulle ”erämaan radalle” ovat Helsingin herrat ja ”päälliköt” ennenkin pitäneet hautapuheita, sillä seurauksella, että moni heidän aikoinaan kuoppaamansa rata on nyt Tolarinkin ajettavana ja kannattaa. Ei Petsamon radan ”kuviteltu, nöyräpäinen unelma” tähän häivy. Se kysymys tulee esille aina jonkun vuoden kuluttua, 10 vuoden, 25, 50, vaikkapa 100:nkin vuoden perästä. Mutta Petsamoon rakennetaan rautatie, ja silloin ei pidetä hauta- vaan vihkipuhe.¹⁷⁷

Ratahaaveen sortuminen ohitettiin lehdissä vähäisellä huomiolla verrattuna siihen, kuinka tärkeänä rataa oli aiemmin pidetty ja millaisella tarmolla sitä oli

¹⁷⁵ *Petsamon radan rakentamisen taloudelliset edellytykset* HS 15.11.1923, *Petsamon radan rakentamisesta perille saakka toistaiseksi luovuttava* Kaleva 15.11.1923, *Petsamon rautatie* Rovaniemi 17.11.1923.

¹⁷⁶ Nimim. Tolari, *Kirje Helsingistä; Hautapuhe* (pak.) HS 17.11.1923.

¹⁷⁷ *Mitä helsinkiläiset sanovat Petsamon radasta* Rovaniemi 20.11.1923.

vaadittu. Tähän oli syynä ennen kaikkea kuluneen parin vuoden aikana huimasti lisääntynyt tieto Petsamon alueen todellisuudesta. Alueesta annetut viranomaislausunnot olivat selventäneet, mikä oli mahdollista ja mikä ei. Epämääräisten toiveiden tilalle oli tullut realistisempia tavoitteita. Ratakeskustelu joka tapauksessa loppui lehdissä puoleksitoista vuosikymmeneksi. Rautatien rakentaminen Petsamoon nousi uudelleen esiin Petsamon nikkelimalmilöydöksen hyödyntämisen yhteydessä 1939.¹⁷⁸ Castrénin tutkimusten pohjalta rakennettiin rautatiet Tornioista Kaulirantaan 1928 ja Rovaniemeltä Kemijärvelle 1934.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Taskinen 1999, 239.

¹⁷⁹ Humanen 1976, 88.

4 ”TYHJENTYMÄTÖN KALASUMPPU”

4.1 Kalastuselinkeinon edellytykset Petsamossa

Vuosien 1917–20 julkisessa keskustelussa parhaiten Petsamon tarjoamista mahdollisuuksista Suomessa tunnettiin Jäämeren tarjoamat kalastusmahdollisuudet. Kari Korven mukaan sitä pidettiin sanomalehdissä tyhjentyttömänä kalasumppuna, josta tehokkailla menetelmillä pystyttäisiin ammentamaan runsaita saaliita.¹⁸⁰ Kalastus alueella oli Suomessa tunnettu vanhastaan, sillä keväällä sesongin alkaessa Pohjois-Suomesta Oulua myöten vaelsi väkeä, erityisesti Vaitolahteen.¹⁸¹ Lehdissä kalarikkaudet mainittiin usein vain ohimennen. Korven mukaan asiaa pidettiin niin itsestään selvänä, ettei sille tarvinnut uhrata painomustetta. Jäämerenkysymystähän oli pitkin 1800-lukua selitetty nimenomaan Pohjois-Suomen asukkaiden kalastustarpeella. Suomalaisten ei enää tarvitsisi toimia norjalasten ja venäläisten renkeinä, vaan voitot tulisivat suoraan heille.¹⁸²

Venäjän puoleisen rannikon ongelmaksi koettiin kalastuksen tehottomuus ja alkeellisuus. Perinteiset menetelmät ja avoveneet mahdollistivat pelkän rannikkokalastuksen. Kalastajilta puuttui pääomia parempien välineiden hankintaan. Norja oli valloittanut suuren osan Vianmerellä käydystä kaupasta. Kalastus oli taantunut 1900-luvun alun vuosikymmeninä ja itseasiassa kalastus ei tyydyttänyt edes alueen omaa tarvetta vaan kalaa tuotiin Norjasta. Erityisesti petsamolaiskalastajien tilannetta vaikeutti pääasiallisen markkina-alueen, Venäjän, kaupan tyrehtyminen lokakuun vallankumouksen jälkeen. Tällä oli suuri merkitys, sillä pääsaaliskalaa turskaa osattiin säilöä vain suolaamalla ja suolaturskalle oli markkinoita vain Venäjällä.¹⁸³

Tästä huolimatta Suomessa suhtauduttiin optimistisesti kalastusnäkyihin ja kalastuksen tuoton pienuuden katsottiin johtuvan vain tehottomista menetelmistä. Mallia aiottiin katsoa Norjasta, jossa katetuilla moottorialuksilla ja uusilla jalostusmenetelmillä oli nostettu Ruijan kalastuksen tuotto aivan uudelle

¹⁸⁰ Korpi 1990, 58.

¹⁸¹ Kaarninen 1999, 41-43.

¹⁸² Korpi 1990, 58-59.

¹⁸³ Korpi 1990, 59.

tasolle.¹⁸⁴ Merikalastuksen lisäksi merkitystä nähtiin hylkeenpyynnillä. Lisäksi Suomessa tunnettiin myös alueen joki- ja järvivesistöjen mahdollisuudet, mutta sillä katsottiin olevan vain paikallista merkitystä.¹⁸⁵

Petsamon siirtyessä Suomelle sen elinkeinoelämä oli ollut jo vuosia lamassa ja petsamolaisten elinolot olivat heikentyneet nälänhädän partaalle. Tilannetta oli heikentänyt sekä ensimmäinen maailmansota että Venäjän sisäiset sodat ja näihin liittyvät sotaväenotot. Oman lisänsä levottomiin oloihin toivat suomalaisten 1918 ja 1920 Petsamoon tekemät valloitusretket. Toisena tekijänä elinkeinoelämään vaikutti Barentsinmeren rannikkoalueen kalansaaliiden pientyminen 1900-luvun alussa. Kolmantena ja tärkeimpänä syynä kalastuselinkeinoon lamaan oli Venäjän markkinoiden sulkeutuminen alueen Suomeen liittämisen jälkeen. Myös pomorikaupan¹⁸⁶ vuosisatainen perinne päättyi.¹⁸⁷

1920-luvun alussa kalastusolot olivat lehtien kiinnostuksen kohteena. Lehdissä kalastusmahdollisuudet näyttäytyivät kahtalaisina. Edellytyksen tuottoisaan kalastuselinkeinoon nähtiin edelleen täydellisinä. Petsamon meren ja rannikon eläimistö oli suunnattoman rikas, pyynnin kannalta tärkeimpinä hylkeet ja turskansukuiset kalat sekä silli. Norjalaisten, ruotsalaisten, englantilaisten ja saksalaisten kalastusretkikuntien kerrottiin saaneen alueelta aiemmin ”satumaisia saaliita vetoverkkokalastuksella”. Toisaalta lehdissä tuotiin esiin paikallisen kalastuksen täydellinen lamaanustila ja alkeelliset pyyntivälineet. Lehdissä oltiin myös huolestuneita pyyntituotteiden markkinoista. Ongelmina olivat puutteelliset kulkuyhteydet muuhun Suomeen, kilpailu norjalaisten kanssa ja uusien markkina-alueiden löytäminen.¹⁸⁸

Tutkimusajankohtana lehtien luottamus Petsamon kalarikkauksiin ei horjunut, vaan kaikki kalastusta käsitelleet uutiset toistivat tiedon lajirunsaudesta ja mahdollisuudesta huomattaviin saaliisiin. Lajirunsaudesta johtuen pyyntikausi Petsamossa oli pitkä, sillä uuden lajin pyyntikausi alkoi toisen lajin pyynnin

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Korpi 1990, 60.

¹⁸⁶ Venäläisten talonpoikaismerenkulkijoiden harjoittamaa kauppaa Jäämeren rannikolla.

¹⁸⁷ Taskila 1999, 199.

¹⁸⁸ *Petsamon kalastusolot* Kaleva 20.2.-21, *Olisiko vielä jotakin Petsamosta sanottava?* (kirje) HS 15.2.-21, *hl. Wasan käynti Petsamossa* (art.) Kaleva 3.4. -21, *Petsamon kalastusolot* (art.) HS 22.5. -21, *Elinkeinomahdollisuudet Petsamossa* HS 7.8. -21.

loppuessa. Pyyntikausi alkoi hylkeen metsästyksellä ja jatkui turskan, lohen ja sillin pyynnillä.¹⁸⁹ Lisän pyyntiin toivat merilintujen munat ja haahkanuntuvat.¹⁹⁰ M. Rauanheimo¹⁹¹ antoi Kalevassa hyvin valoisan kuvan pyyntimahdollisuuksista:

Kalastuskauden varsinaisesta alkamisesta ei voida juuri Petsamon suhteen puhua. Yksi Petsamon hyvistä ominaisuuksista, jossa se voittaa esim. Norjan parhaimmatkin kalavedet, on se, että siellä voidaan kalastaa ympäri vuoden. Talvellakin, jolloin kalastus muualla on seisauksissa, on Petsamossa kalastettavissa sillillä, tosin vain Petsamonvuonossa. Juuri näihin aikoihin nousee hylje tavallisesti Petsamon vesille ja tämän pyynnin jälkeen alkaa kevätkalastus. Silloin pyydetään järjestyksessään lotaa, turskaa, lohta, saitaa, pallasta ym. sen mukaan kuin ne sinne saapuvat.¹⁹²

Kaleva esitteli Petsamon kalastusoloja heti helmikuussa -21:

Sikäli kun on saatu kuulla, ovat monet nuorukaiset Pohjanlahden kalastajaväestöstä kohdistaneet toiveensa Petsamoon lähteäkseen siellä kalastusta harjoittamaan. ... Näille Petsamo kangastelee jonkunlaisena kultalana, aivan kun entisaikaan Amerikka sinne aikoville. Epäilemättä tarjoaisikin mainittu paikka kalastajille kultalaedellytyksiä, jos liikenneyhteys sieltä muun maan kanssa olisi parempi kuin mitä se vielä on. Onhan varmoja tietoja olemassa, ei ainoastaan Petsamon meren kalarikkauksista, mutta myöskin Petsamon lahteen laskevien jokien melkeinpä koskemattomista riistarunsauksista. Yleensä tähän saakka paikallisen väestön harjoittama kalastus on tapahtunut perin alkuperäisillä neuvoilla. Varsinkin jokikalastusta on harjoitettu pääasiassa ainoastaan onkimalla, kotitarpeiksi ja väestön vähälukuisuuden takia

¹⁸⁹ *Petsamon kalastusolot Kaleva 20.2.-21, Petsamon kalastusolot (art.) HS 22.5. -21, Elinkeinomahdollisuudet Petsamossa HS 7.8. -21.*

¹⁹⁰ *Petsamon Heinäsaaret tuloa tuottaviksi Kaleva 22.7. -22, HS 26.7. -22, Petsamon Heinäsaarten ja Kalastajasaarenon lintumaailma elpymässä Kaleva 3.8.-23.*

¹⁹¹ Mauri Kaukovalta Rauanheimo, Akseli Rauanheimo poika, joka oli muuttanut Petsamoon 1921 ja kiinnitetty nyt Petsamo-yhtiön palvelukseen huolehtimaan liikenneasioista. Innostunut Petsamon kehittäjä, joka teki pitkän uran Petsamon liike- ja kunnalliselämässä.

¹⁹² *Petsamon kalastusolot paranemassa Kaleva 1.3.-22.*

kotitarpeina käytetty määrä ei ole ehtinyt luonnon rikkauksia millään tavalla ehdyttää.”¹⁹³

Kalevassa seurattiin haukiputaalaisten kalastusmatkaa Petsamoon.

Tulevan maaliskuun 10.p:vä lähtevät Haukiputaan Kelon kylästä talollisen pojat Janne Jukuri, Frans Simula, Heikki Raappana ja Janne Raappana Petsamoon ”kalalykkyään” Jäämerelle koittamaan. Matkan aikovat he tehdä Rovaniemeltä hevos- ja porokyydillä, päämääränä Boris Gleb. Nuorukaisilla, jotka ovat varustautuneet kaikilla niin meri- kuin jokikalastukseen sekä hylkeenpyyntiin tarvittavilla välineillä, on aikomus, jos olosuhteet näyttävät edullisilta, jäädä sinne vakituisesti asumaan.¹⁹⁴

Vuoden päästä Kaleva haastatteli samaisia kalastajia heidän kokemuksistaan. Juttu sisälsi tarkan matkakuvauksen, tarkan kuvauksen kaikista mukaan otetuista pyyntivälineistä ja selostuksen kalastuksen tuotosta. Kalastajat olivat pysähtyneet aluksi kokeilemaan onneaan Salmijärvellä, ja tuottoisan saaliin takia pysyneet niissä maisemissa koko pyyntikauden. Salmijärveltä saalis oli myös ollut helppo myydä suoraan Norjaan, ensin tuoreena ja kelien lämmitettyä suolattuna. Kalastajat kertoivat kokemuksinaan, että Salmi- ja Kuotsjärven lisäksi Petsamossa on paljon muitakin kalaisia sisävesiä, ”jotka odottavat pyydystäjiä”. Järvissä asustaa pääosin vain jaloja kalalajeja eikä ”paikallisten asukkaiden jotenkin alkuperäisillä pyydystysneuvoilla harjoittama kalastus laisinkaan ehdytä kalarikkautta”. Lopuksi lehti esitti omana arvionaan, että:

Ellei Petsamon alueella olisi liikennevaikeudet niin suuret kuin ne ovat, olisi sinne menijöitä mahdollisesti hyvinkin lukuisa joukko kalastusta harjoittamaan. Joka tapauksessa haukiputaalaisten saamat kokemukset tullenevat houkuttelemaan ”siirtolaisia” Petsamon alueelle lähitulevaisuudessa entistä lukuisammin matkustamaan.¹⁹⁵

¹⁹³ *Petsamon kalastusolot Kaleva 20.2.-21.*

¹⁹⁴ *Kalastajia Petsamoon Kaleva 27.2.-21.*

¹⁹⁵ *Kalastuksen harjoittaminen Petsamon sisäjärvissä Kaleva 6.1.-22.*

Kalevan kiinnostusta kalastukseen selittää se, että Jäämeren sesonkikalastuksella oli vanhastaan ollut suuri merkitys Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alueella. Sesonkikalastuksen merkitys oli jo hiipunut, mutta nyt Petsamon alueesta toivottiin kohdetta Pohjanmaalta lähtevälle uudisasutukselle, erityisesti rannikon kalastajaväestölle. Siteet alueeseen kun olivat jo olemassa.

Aiemmin on jo mainittu, että Petsamon alueen kalastuksen lamaannustila ja alkeelliset pyyntivälineet olivat lehtien tiedossa. Tutkimusajankohdan aikana lehdissä kiinnitettiin jonkin verran huomiota myös koko meriliikenteen infrastruktuurin alkeellisuuteen. Petsamon rajakomendantti Heikelin raportti meriliikenteen puutteellisuuksista raportoitiin kaikissa lehdissä. Raportissa puututtiin rannikon ja laivaväylien merkintään ja majakoihin. Puutteellinen merkintä vaikeutti merenkulkua ja lisäksi alueella liikkuvia suomalaisia aluksia ei voitu vakuuttaa. Norjalaiset yhtiöt vakuuttivat norjalaisia aluksia korotetulla maksulla. Tämän seurauksena rahdit ja tarveaineiden hinnat nousivat. Jos Petsamon rannikko saataisiin samalle tasolle kuin Norjan rannikko, suomalaisetkin yhtiöt vakuuttaisivat aluksia. Tämä vaikuttaisi kalastuksen ja merielinkeinojen elpymiseen, sillä vakuutettuja laivoja voitaisiin ostaa myös lainarahalla. Välttämättömiä toimenpiteitä Heikelin mukaan olisivat Vaitolahden Vestanniemen majakan valovoiman lisääminen, uuden majakan rakentaminen Heinäsaarelle, Pummangin ja Kervannon rantojen varustaminen johtovaloin ja pahimpien särkkien merkitseminen merimerkeillä.¹⁹⁶

HS:ssa julkaistiin laaja, asiantunteva kirjoitus ”Petsamo merenkulkijan silmin katsottuna”. Siinä painotettiin, että ”vaikka meri kasvattaa antimensa ilman lannoitusta ja ihmistyötä”, tarvitaan sen korjaamiseen, säilömiseen ja myymiseen monenlaisia työvälineitä. Työvälineiden hankinta seudulle on yksittäiselle ihmiselle hankalaa. Valtion apu on tarpeen useammassa muodossa; yleisten töiden teettäminen majakkojen ja aallonmurtajien rakentamisessa, satamaolojen kohentamisessa, merikalastuksen ja meriliikenteen elvyttämisessä.¹⁹⁷

Kirjoituksessa esiteltiin Petsamon satamia, jotka vuonoissa sijaitsevina luonnonsatamina olivat kaikki suupuoleltaan suojattomia ja tarvitsivat pikimmiten

¹⁹⁶ *Laivaliikenne Petsamon vesillä* HS 23.2. -23, *Petsamon meriliikenne* Kaleva 23.2.-23.

¹⁹⁷ *Petsamo merenkulkijan silmillä katsottuna* (kirje) HS 1.3. -23.

aallonmurtajia. Lisäksi tarvittiin muita merenkulun turvallisuuslaitteita. Alueella oli vain kaksi pientä majakkaa, joten useammille oli tarvetta. Alueella oli pitkään pimeää ja usein sumua, joten tarve oli sumumerkkiasemille- ja laitteille. Alueella ei myöskään ollut ainuttakaan luotsia, eikä reimareita tai muita merimerkkejä. Meriliikenteen elvyttämiseksi alueelle olisi saatava myös laivatelakka, korjauspaja ja veneveistämö. Kalastajaväestölle olisi tarpeen myös merimieskoulukurssi ja oppi kansainvälisistä purjehdussäännöistä.¹⁹⁸ Lehdissä esiteltiin siis merenkulun mahdollisuuksien parantamista laajemminkin, mutta lehtien kiinnostuksen painopiste oli selvästi kalastuksen ja kalanoston organisoinnissa.

4.2 ”Surunlapsi” - Petsamo-yhtiön skandaali

Valtioneuvoston asettaman komitean mietinnössä 9.10.1920 esitettiin joukko taloudellisia toimenpiteitä, joilla parannettaisiin petsamolaisten elinoloja. Kalastuksen järjestämiseksi komitea esitti, että perustettaisiin yhtiö, jonka palveluksessa olisi paikallisten olojen ja liiketapojen asiantuntijoita. Valtio omistaisi yhtiön ainakin osittain. Valtion mukanaoloa yhtiössä perusteltiin sillä, että yksityinen yhtiö ei olisi yhtä halukas käyttämään voittojaan petsamolaisten hyväksi. Valtion tulisi myös sitoa Petsamon väestö itseensä hankkimalla kalastusvälineitä kalastajille ja valtaamalla markkinat ennen venäläisiä ja norjalaisia kalanostajia. Mietinnössä esitettiin erikseen laskelmat, joiden mukaan kalanosto tulisi tuottamaan voittoa valtiolle.¹⁹⁹ Sisäasianministeriö ryhtyi valmistelemaan yhtiön perustamista ja toukokuussa 1921 valtioneuvosto hyväksyi yhtiöjärjestyksen. Yhtiön perustamiskokous pidettiin 8.8.1921 ja nimeksi hyväksyttiin Oy Petsamo Ab.²⁰⁰

Yhtiön tarkoituksena oli harjoittaa kalastusta ja meripyyntiä Petsamon alueella, Jäämeren rannikolla ja avomeressä, sekä sen yhteydessä kalanjalostusta, kauppaa ja teollisuutta sekä puutavaraliikennettä. Lisäksi yhtiön tuli hankkia edullisilla ehdoilla paikallisille elinkeinon harjoittamiseen tarvittavia välineitä ja

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Taskila 1999, 203-205.

²⁰⁰ Taskila 1999, 211.

ostaa paikallisilta heidän tuotteitaan.²⁰¹ Helsingin Sanomissa ja Kalevassa yhtiön toiminnan onnistumista epäiltiin jo varhain. Suurimmat huolenaiheet lehdissä olivat heikot kulkuyhteydet ja asiantuntemattomuus Jäämeren oloista.

*Suurella touhulla puuhataan Petsamoon kalastusyhtiötä. Mutta niin kauan kuin Rovaniemeltä Petsamoon ei ole rautatietä, niin se joka vähänkin tuntee Jäämeren oloja, ei odota menestystä tuolta yhtiöltä, niin toivottavaa kuin se olisikin. On otettava huomioon, että suomalaiset ovat valtamerikalastukseen kokonaan harjaantumattomia ja semminkin Jäämerenkalastukseen. Tuolta yhtiöltä tulee puuttumaan pätevää johtoa, ehkäpä kunnollisia työntekijöitäkin. Sen vuoksi on yritys heti alussa tuomittu epäonnistumaan. Lisäksi otettakoon varteen, että norjalaiset ovat Jäämeren kalastukseen tottunutta väkeä ja että Pohjois-Norjassa on monia vakavaraisia, kilpailukykyisiä kalastusyhtymiä. Jos suomalainen yhtiö joutuu niiden kanssa kilpailuun, pääasiassa samoilla vesillä, ja samoja teitä joutuu tuotteensa maailman markkinoille kuljettamaan, niin tulosta voi etukäteen pitää laihana.*²⁰²

Toisaalta lehdissä kerrottiin Petsamon runsaista, koskemattomista kalarikkauksista. Yhtenä uhkana esitettiin salakalastus Suomen uusilla aluevesillä ja trallaus.²⁰³ Kalevassa epäiltiin yhtiön hallintorakennetta ja yksityisten suurosakkaiden äänivaltaa.²⁰⁴ Toisaalta Kalevassa julkaistiin myös laaja artikkeli, jossa sekä maaherra Helenius että yhtiön johtaja Adler kertoivat rauhoittavia tietoja kalastusolojen onnistuneesta järjestämisestä.²⁰⁵ Rovaniemi-lehdestä ilmestyi vuoden 1921 lopulla muutama näytenumero ja niissäkin esitettiin voimakasta kritiikkiä Petsamo-yhtiötä kohtaan. Lehden mukaan paikkakunnalle aiheutui noin kahden miljoonan markan tappiot, kun hyvää

²⁰¹ Oy Petsamo Ab. HS 9.6. -21, Kaleva 9.6. -21.

²⁰² Olisiko vielä jotakin Petsamosta sanottava? (kirje) HS 15.2.-21.

²⁰³ Olisiko vielä jotakin Petsamosta sanottava? (kirje) HS 15.2.-21, Petsamon kalastusolot Kaleva 20.2.-21, hl. Wasan käynti Petsamossa (art.) Kaleva 3.4. -21, Elinkeinomahtollisuudet Petsamossa HS 7.8. -21.

²⁰⁴ Kenellä on määräysvalta Petsamo-yhtiössä? Kaleva 7.9. -21.

²⁰⁵ Petsamon väestön toimeentulomahdollisuudet ensi talvena Kaleva 2.11.-21.

sillivuotta ei päästy hyödyntämään yhtiön saamattomuuden takia. Lehdessä toivottiinkin vapaita käsiä yksityisille yrittäjille.²⁰⁶

Yhtiön toiminta olikin ollut hyvin epämääräistä. Yhtiön osakkeista puolet oli Suomen valtion merkitsemiä, suuren osan loppuista omistivat yksityiset suurosakkaat. Suurosakkaat ja valtion edustajat olivat jo alussa eri mieltä keskeisimmistä toimintatavoista. Yhtiön ensimmäistä vuotta leimasi suurosakkaiden omien etujen ajaminen monella eri tavalla. Osakkaat olivat jo aiemmin perustaneet kalastusyhtiö Oy Murman Fiskeriet Ab:n, joka oli joutunut maksuvaikeuksiin, ja jonka osakkaat yrittivät pelastaa ostamalla siltä Silvia-nimisen höyrylaivan Petsamoyhtiölle. Alus ei ollut kuitenkaan käyttökuntoinen. Yhtiön toimitusjohtaja osti myös yhtiölle suuren määrän kaikenlaista heikkolaatuista tavaraa Suomesta ja Norjasta Petsamoon lähetettäväksi Tavaroiden myyjillä oli läheiset suhteet yhtiön suurosakkaisiin.²⁰⁷

Asiaa ryhdyttiin tutkimaan yhtiön johdon väärinkäytösten tultua hallintoneuvoston valtion edustajien tietoon. Suoritettussa tilintarkastuksessa ilmeni, että muutamassa kuukaudessa yhtiön johto oli saanut aikaan lähes kahden miljoonan markan tappiot. Yhtiön tehtäviksi kaavailtu toiminta ei päässyt vuoden 1921 aikana lainkaan alkamaan ja suuri osa osakepääomasta menetettiin.²⁰⁸

Lehdissä väärinkäytösten ilmitulo huomioitiin laajasti ja yhtiön lyhyt toiminta esiteltiin seikkaperäisesti. Kaikki lehdet käsittelivät sitä myös pääkirjoituksissaan. Kirjoituksissa toistui näkemys skandaalista ja sekä isänmaan kunnian, että Petsamon asukkaiden pettämisestä. HS ja Rovaniemi molemmat pitivät keinottelua ja skandaaleja yleisten asioiden hoidossa liian tuttuina. Molempien lehtien mielestä Petsamo-yhtiön skandaali oli suurin, kun tarve sen toiminnalle oli niin suuri. Suomen uuden alueen kelvollinen hoitaminen ja taloudellinen kohottaminen olisi pitänyt olla valtion kunnia-asia, varsinkin kun alueen saamista oli vuosikymmeniä odotettu. Köyhän väestön edistysmahdollisuuksia ei olisi

²⁰⁶ *Petsamoyhtiön kalastus* Rovaniemi 21.12.-21.

²⁰⁷ Taskila 1999, 211-212.

²⁰⁸ Taskila1999, 211-212.

varaa vaikeuttaa entisestään. Nyt kalastuksen järjestämisessä oli hukattu merkittävästi aikaa.²⁰⁹

Rovaniemi-lehti puolusti Petsamon väestöä voimakkaimmin. Sen mukaan yhtiön toimilla oli ollut halvaannuttava vaikutus väestöön, joka on edellisinä vuosina joutunut kokemaan monenlaisia vaiheita. Lehti piti kauheana, että petsamolaisille annettuja lupauksia ei ollut täytetty. Kaleva korosti yhtiön johdon, erityisesti ”pillerinpyörittäjä Adlerin”, vastuuta. Lehden mukaan yksityisten osakkaiden päätarkoitus oli alun alkaenkin ollut päästä huiputtamaan Suomen valtiota.²¹⁰

Yhtiön tuleviin järjestelyihin lehdet suhtautuivat eri tavoin. HS otti toiveikkaan kannan. Lehden mukaan valtion edustajat ja pienosakkaat saanevat yrityksen uudelleen terveelle pohjalle ja pääsevät yhtiön varsinaista tarkoitusta toteuttamaan. Keinottelijat oli saatettava edesvastuuseen ja Petsamon kalastajille saatava apua alkavalle pyyntikaudelle.²¹¹ Rovaniemi-lehti vaati, että yhtiön tulevat järjestelyt on tehtävä niin, että yhtiö tulee valtion tiukkaan valvontaan ja sen varat menevät niihin tehtäviin, kuin on tarkoitettu.

*Sitä vaatii valtakunnan oma arvo yhtä hyvin kuin Petsamon väestön menestys.*²¹²

Kaleva piti yhtiön tilannetta niin vaikeana, että tulevaisuudesta oli vaikea olla varma.

*Toteamme vaan, että A.B. Petsamo O.Y. sairastaa vaikeaa kuolintautiaan. Siinä on äskettäin suoritettu vaikea leikkaus. Leikkauksen ovat toimittaneet varsin etevät kirurgit. Saa nähdä, tointuuko se siitä enää jaloilleen vai kuoleeko, ja jos jää elämään, onko sairaus ollenkaan ollut opettajana hyvään vai jääkö edelleen entiset kujeet.*²¹³

²⁰⁹ *Väärinkäytökset Petsamo-yhtiössä* (pk.) HS 13.12.-21, *Oy Petsamon asioista* (pk.) Kaleva 13.12.-21, *Oy Petsamo Ab:n asiat* Kaleva 14.12.-21, *Väärinkäytökset Petsamo-yhtiössä* HS 14.12.-21, *Jo meni Petsamokin (Ab) pilalle* (pak.) Kaleva 21.12.-21, *Petsamo-yhtiön asiat* (pk.) Rovaniemi 5.1.-22.

²¹⁰ *Petsamo-yhtiön asiat* (pk.) Rovaniemi 5.1.-22.

²¹¹ *Väärinkäytökset Petsamo-yhtiössä* HS 14.12.-21.

²¹² *Petsamo-yhtiön asiat* (pk.) Rovaniemi 5.1.-22.

²¹³ *Jo meni Petsamokin (Ab) pilalle* (pak.) Kaleva 21.12.-21.

Kaikki lehdet siis tuomitsivat Petsamo-yhtiön toiminnan jyrkästi. Ilmi tulleet väärinkäytökset olivat suuri isku sekä Petsamoon asetetuille toiveille, että apua odottaville asukkaille. Yhtiön skandaali koettiin isänmaallisena epäonnistumisena.

4.3 Petsamo-yhtiön uusi yritys

Vuoden 1922 alussa yhtiölle valittiin uusi johto. Toimitusjohtajaksi valittiin Lennart Halleen, jolla oli asiantuntemista²¹⁴ sekä Pohjois-Suomen että – Norjan oloista. Yhtiöstä tuli käytännössä täysin valtion hallitsema. Uusi johto joutui selvittämään edellisen aikaansaannoksia. Yhtiön toimialaa tarkistettiin ja siinä palattiin Petsamon komitean esittämille juurille esittämällä päätoimihaaroiksi Petsamon väestön muonittamisen ja Petsamon asukkaiden avustamisen heidän tuotteidensa markkinoinnissa, toimittamisessa ja myynissä. Konkreettisenä toimenä elintarviketilanteen kohentamiseksi yhtiö teki sopimuksen Valtion Viljakonttorin kanssa sen Petsamossa ja Norjan Vuoreijassa olevien elintarvikevarastojen myymisestä asukkaille. Myymälät perustettiin Parkkinaan, Kalastajasaarennolle ja Salmijärvelle, myöhemmin myös jakelupaikat Trifonaan ja Maattivuonoon. Petsamon kalastajilta ostettiin pyyntisaaliita ja markkinoitiin niitä eteenpäin. Kevättalven hyljesaaliit ostettiin ja keitettiin traaniksi Vaitolahden keittämössä. Yhtiön toiminta oli silti tappiollista vuoden 1922 lopussa.²¹⁵

Kaikki kolme lehteä seurasivat yhtiön uudistustoimia kiinteästi ja nimitykset, päätökset ja toimenpiteet raportoitiin yleisölle. Lehdistä Kaleva uutisoi tilanteen etenemisestä tiuhimmin. Kalevan kiinnostusta selittää edelleen toive Petsamosta uudisasutuskohteena Oulun seudun kalastajille. Uudelleen järjestetyn yhtiön toimintaa Kaleva kuvasi M. Rauanheimon haastattelulla, joka koski Petsamon kalastajaväestön oloja. Haastattelu antoi hyvin myönteisen kuvan oloista, jotka olivat jo kohentuneet uuden yhtiön myötä. Kalastajat olivat kovin odottaneet ennen joulua yhtiön edellistä laivaa, jonka piti tuoda kalastus-, ampuma- ja elintarpeita ja ostaa edelliskesänä ohjeitten mukaan pyydetty turska. Kun alusta

²¹⁴ Halleen oli ollut organisoimassa vuosien 1916-17 Pumpulitietä ja toiminut Atif-metsäyhtiössä.

²¹⁵ Taskila 1999, 212-213.

ei kuulunut, väestö oli hyvin pettynyttä ja tunsu tulleensa huiputetuksi kuten Venäjän vallan aikana. Tämän takia yhtiön toinen alus ”Avance” ”otettiin hyvin kylmästi vastaan”. ”Avance” ryhtyi kuitenkin heti ostamaan kalastajilta ”niin paljon silliä kuin ehtivät vuonosta nostaa”. Väestö on nyt saanut rajakomendantin kautta lupauksen turskien ostamisesta ja huono käsitys yhtiöstä alkaa muuttua.²¹⁶

Rauanheimon mukaan kalastajien pyyntineuvot, verkot, siimat ja nuotat, ovat huonokuntoisia ja vähälukuisia, mikä heikentää kalastuksen volyyymiä. Yhtiö aikookin ensi tilassa hankkia lankaa pyyntivälineitten korjaamiseen. Uusia välineitä on myös hankittu. Muihin valtiovallan toimenpiteisiin asukkaiden elämän helpottamiseksi ollaan yleisesti tyytyväisiä. Asukkaat ilmoittavat ilonsa, kun heillä nyt on sekä elintarpeita että ansiotyötä, varsinkin kun kalansaalis alkaa käydä kaupaksi.²¹⁷ Myöhemmin Kaleva kertoi Petsamosta saadun tiedon valossa, ettei uusi kalastusyhtiö ole vielä päässyt aloittamaan toimintaansa kalastusolojen parantamiseksi. Aiemmin kerrottu tieto, että väestölle olisi hankittu pyyntivälineitä ja väestö olisi vaurastumassa, oli siis kovin ennenaikainen. ”Köyhtynyt ja velkaantunut väestö odottaa edelleen jännityksellä uuden yhtiön toiminnan alkamista.”²¹⁸

Rovaniemi-lehti esitti paljon pessimistisemmän kuvan Petsamo-yhtiön mahdollisuuksista ja kalastajaväestön tilanteesta. Lehden mukaan toivo yhtiön tilanteen järjestymisestä hiipui ja väestö oli hyvin tyytymätöntä. Luvattuja pyyntivälineitä ei ollut lähetetty ja toisaalta jo pyydetty kalansaalis mätäni varastoihin suolan puutteessa. Yhtiön asioista on kuulunut julkisuuteen vähän ja sekin surullista; osakkeiden myyntihinnat kertovat huonosta luottamuksesta ja Ab Murman Fiskerietin vararikko aiheuttaa vahinkoa. Lehden kritiikki kohdistui ennen kaikkea Lennart Halleenin valintaan toimitusjohtajaksi.²¹⁹

*Onko herra Hallén tällaisten olosuhteiden vallitessa mies paikallaan?
Me emme tahdo mennä hänen toimiansa yksityiskohtaisesti
arvostelemaan, vaikka sellaiseen täällä Pohjolassa olisi aineistoa*

²¹⁶ *Petsamon kalastusolot paranemassa* Kaleva 1.3. -22.

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ *Olot Petsamossa* Kaleva 19.3. -22.

²¹⁹ *Petsamon muonitus* Rovaniemi 10.1.-22. *Petsamo-yhtiön asiat* (pk.) Rovaniemi 14.3.-22.

*saatavissa miltei rajattomat määrät. Sanomme vaan, ettei hänen aikaisempi toimintansa tässä maanosassa ole hyviä muistoja jälkeensä jättänyt.*²²⁰

Lehti kertoi myös saaneensa tietää suoraan Petsamosta, että Halleenia kohtaan tunnetaan siellä suurta epäluuloa. Ja kun yhtiön maine on Petsamossa jo täysin pilalla, on Halleenilla huonot mahdollisuudet sitä pelastaa. Ryvettynyt maine ei ole hyvä lähtökohta yhteistoiminnalle. Lehti ilmoittaa lopussa, että on sen velvollisuus tuoda esiin nämä näkökohdat, sillä ”Petsamo-yhtiön onnettomat vaiheet ovat jo tähän saakka aivan liaksi järkyttäneet valtakuntamme arvoa Petsamon väestön keskuudessa”.²²¹

Myös HS kertoi petsamolaisten hädänalaisesta tilanteesta salmijärveläisen nimimerkin ”Petsamon asukas” kirjeillä. Nälkä ja puute olivat uhkana, kun ansiomahdollisuuksia ei ollut eikä väellä ollut varaa investoida pyyntineuvoihin. Paljon puhutusta kalastusyhtiöstä oli odotettu suuria mutta turhaan. Nyt olisikin aika antaa mahdollisuus yksityiselle liikeyritykselle, jos valtion johtama yritys ei onnistu. Lehti toivoi viranomaisten selvittävän totuuden oloista ja sen jälkeen, jo tasavallan arvon vuoksi, tekemään tarvittavat korjaukset.²²² Toisaalta HS ja Kaleva myös toppuuttelivat väitteitä synkästä tilanteesta. Molemmissa lehdissä julkaistiin Petsamon kruununvoudin lausunto, jonka mukaan kalastusyhtiön toimitusjohtaja Hallén ja kalastushallituksen kalastusneuvos Hellevara olivat juuri Petsamossa järjestämässä kalastusoloja suotuisammalle tolalle. Päämääränä oli kalastustuotteiden ostaminen kalastajilta ja niiden saattaminen markkinoille.²²³

Rovaniemi-lehti vastasi HS:n kirjeisiin painottaen, että elinkeinomahdollisuudet Petsamossa olivat edelleen hyvät. Nyt saapuneet ikävät viestit eivät todista elinmahdollisuuksien muuttuneen, vaikka kaikki toiveet eivät heti toteudukaan. ”Kaikki todistaa vain toimeentuloa ja meillä muotiin pääsyyttä anteeksiantamatonta komitea-saamattomuutta.” Lehti ihmetteli kovin sanoin, miten kalastusyhtiön toimintaa ei vielä kukaan ollut saatu käyntiin. Tärkeälle

²²⁰ Halleen oli ollut järjestämässä ns. Pumpulitietä 1916.

²²¹ *Petsamo-yhtiön asiat* (pk.) Rovaniemi 14.3.-22.

²²² *Petsamon Salmijärveltä* (kirje) HS 24.3.-22 *Kuinka on Petsamon laita?* (kirje) HS 24.3.-22.

²²³ *Petsamon olot* HS 9.4. -22, *Totuus Petsamosta* Kaleva 11.4. -22.

vartiopaikalle ei saisi kasvattaa väestöä, joka tottuu elämään valtion avustuksilla ja hätäaputoilla.²²⁴ Rovaniemi-lehti korosti useaan otteeseen, että väestö odotti hartaasti yhtiön toiminnan käynnistymistä ja Halleenilta odotettiin paljon. Alueen pääelinkeino kalastus oli lamassa, jos saaliille ei ollut ostajaa.²²⁵

Yhtiön toiminta saatiinkin käyntiin niin, että yhtiö osti kalastajilta sekä uutta saalista että edellisvuonna varastoihin jäänyttä suolattua turskaa. Yhtiö osti myös hylkeitä, joista keitettiin traania Vaitolahden keittämössä. Tuotteet yhtiö markkinoi eteenpäin, etupäässä Norjaan. Yhtiön toiminnan tärkein päähaara oli muonitus, eli Valtion Viljakonttorin elintarvikevarastojen hoito ja myyminen.²²⁶ Kaleva ja Rovaniemi julkaisivat laajat toimitusjohtaja Halleenin haastattelut, joissa kerrottiin kalastuksen edellytyksistä, aloitetuista toimista ja tulevista suunnitelmista. Tärkeimpiä konkreettisia toimia olivat kalan vastaanottoasemien perustaminen ja kalastusneuvojen myyminen luotolla kalastajille. Suunnitelmissa oli laivanveistämö, korjauspaja, kuivauslaitos turskalle ja pari uutta satamaa.²²⁷

Lehdistä Kaleva ja Rovaniemi seurasivat yhtiön toimintaa aktiivisesti ja julkaisivat uutisen jokaisesta edistysaskeleesta. Nähdäkseni lehdet halusivat kertoa myös hyviä uutisia Petsamon kalastusolojen kehittymisestä. Uutisiin pääsi esimerkiksi Tirvan tehtaat Oy:n traanikauppa ja Helsingissä Elannon koekeittiöllä järjestetty turska-aamiainen, jonne kutsuttuina oli ”suurkuluttajien, niin kuin sotalaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen edustajia”. Yhtiön tarkoitus oli markkinoida suolattua turskaa, jolle ei juuri Venäjän ulkopuolella markkinoita ollut.²²⁸ Rovaniemi-lehti painotti kalanoston merkitystä paikalliselle väestölle. Suoraan Petsamosta saatujen tietojen perusteella kalastajilla oli ”kiireiset ja tulorikkaat ajat ja kauniin ilman takia kalastusta on ollut helppoa harjoittaa”.²²⁹ Edellisvuonna vielä yhtiöön suhtauduttiin nyreästi, kun kalat uhkasivat pilaantua tupaten täysiin varastoihin. Nyt suuret varastot Vaitolahdessa, Kalastajasaarennolla ja Pummangissa

²²⁴ *Petsamon olot* Rovaniemi 8.4.-22.

²²⁵ *Petsamon olot, Kalastusyhtiön toiminnan alkamista odotetaan* Rovaniemi 11.4.-22, *Minkä mitäänkin Petsamosta* (kirje) Rovaniemi 8.7.-22.

²²⁶ Taskila 1999, 212-213.

²²⁷ *Petsamon taloudelliset olot* Rovaniemi 15.8.-22, *Olot Petsamossa alkavat järjestyä* Kaleva 15.8.-22, *Mitä herra Halleenilla oli kerrottavaa* Rovaniemi 17.8.-22, *Petsamo-Osaakeyhtiön toiminta* HS 3.9.-22, Kaleva 6.9.-22.

²²⁸ Rovaniemi 31.8.-22, *Petsamon hylkeistä kynttilöitä* Kaleva 26.9.-22.

²²⁹ *Kirje Petsamosta* (kirje) Rovaniemi 19.10.-22, *Petsamon Kalastajasaarennolta* Kaleva 22.10.-22.

tyhjenivät ja satamissa oli vilskettä. Yhdenkään kalastajan ei tarvitse olla epävarma saaliinsa myynnistä, koska yhtiö kyllä ostaa ja ”elämä kulkee kuin entiseen hyvään aikaan.” Kalastuselinkeino on merkittävästi vilkastunut ja se tietää vaurautta pitkän pulakauden jälkeen. HS ja Kaleva lainasivat näitä toiveikkaita uutisia.²³⁰

Yhtiön toiminta oli kuitenkin jatkuvasti tappiollista, koska elintarvikkeiden hinnat oli pidettävä niin pieninä, että paikallisella väestöllä säilyisi mahdollisuus peruselintarvikkeiden hankkimiseen. Ongelmia aiheutti myös kalastajien saaliiden ostaminen. Yhtiö ei voinut pitää kalastajille maksamia hintoja niin alhaalla kuin terve liiketoiminta olisi edellyttänyt, vaan yhtiö maksoi koko ajan ylihintaa verrattuna Norjan markkinoihin. Markkinatilanteen ja kuljetusvaikeuksien takia yhtiö joutui keskeyttämään kalanoston ajoittain.²³¹

Lehdissä yhtiöön kohdistuva kritiikki virisi uudestaan. Kalevassa ja Rovaniemessä nimimerkki ”Samppa” syytti yhtiötä järjettömästä varojen tuhlaamisesta. Rahojen hupeneminen ei olisi ongelma, jos se olisi koitunut petsamolaisten hyödyksi, mutta edelleenkin sama puute ahdisti. ”Yhtiön tarina on valtion kustantama opetus siitä, miten liiketoimintaa ei ole aloitettava. Sen tärkeimpänä tehtävänä on edelleenkin olla vain olemassa.”²³² Kansanedustajat tekivät laajan Perä-Pohjolan matkan kesällä 1923 ja viisi edustajaa ulotti matkansa Petsamoon asti. Petsamon rannikkoalueen kalastajien lähetystö kävi kertomassa edustajille tukalasta tilanteestaan. Lehtien mukaan Petsamo-yhtiöstä oli kaikilla vain huonoa sanottavaa, siitä ei ollut mitään hyötyä ja valtion rahat menivät hukkaan.²³³

Voimakkaimmin yhtiötä ja sen johtoa, erityisesti Halleenia, kritisoi edelleen Rovaniemi. Lehden mukaan yhtiö oli epäonnistunut täysin tehtävässään ostaa saaliita ja hankkia uudenaikaisia pyydyksiä. Lehti kritisoi myös Petsamon suomalaista virkamieskuntaa, jolta yhtiön rappiotila ei ole voinut jäädä huomaamatta, mutta jotka silti eivät asiasta ole hallitukselle ilmoittaneet. Lehti

²³⁰ *Petsamon suuret kalavarastot myyty Rovaniemi 24.10.-22, Petsamon kalavarastot myyty HS 30.10.-22.*

²³¹ Taskila 1999, 212-213.

²³² *Petsamo-yhtiön toiminnasta* (kirje) Kaleva 5.5.-23, Rovaniemi 5.5.-23.

²³³ *Eduskunnan jäsenten Perä-Pohjolan matka HS 5.7.-23, Kansanedustajat Petsamossa Kaleva 6.7.-23, Kansanedustajain matka Rovaniemi 7.7.-23.*

pitikin nykyistä virkamiehistöä kykenemättömänä hoitamaan tehtäviään. Yhtiöstä lehti puhui ”surunlapsena”, johon uhratut varat ovat valuneet hukkaan. Yhtiön toiminta ei ollut uhka vain valtiontaloudella vaan koko maan kunnialle ja arvolle. Ainoa ratkaisu oli vaihtaa yhtiön johto vielä kerran.²³⁴

Toisaalta lehdissä annettiin tilaa myös yhtiön näkemyksille. Petsamo-yhtiön hallituksen puheenjohtaja Väinö Tanner puolusti yhtiön toimintaa lehdissä kertoen, että toinen päätoimiala, tavarankuljetus, oli hyvällä tolalla. Sen osalta Tanner syytti paikallisia yksityiskauppiaita mustamaalaamisesta. Kalakauppaa ei ollut saatu toimivaksi useista syistä johtuen.²³⁵

Semmoisen takapajulla olevan maanäären kuin Petsamon ei voi nopeasti eikä väkijoukolla kohottaa. Ennen kuin kalastus ja kalakauppa Petsamossa saadaan samalle tasolle kuin esim. Norjan puolella, tarvitaan pitkäaikaista työtä ja suuria uhrauksia valtionkin puolelta. Sitä varten on saatava alueelle pyyntivehkeitä, hyviä satamia, varastohuoneita, suolauslaitteita, jääkellareja, kalankuivauslaitteita, kulkuneuvoja jne. Melkein kaikkea tätä vielä puuttuu.²³⁶

Alueen kalakaupalla oli vaikeuksia jo kansainvälisen markkinatilanteen takia. Lisäksi Petsamossa turskan kuivaus ei onnistunut, koska turska saapui alueelle myöhemmin kuin Norjassa. Petsamossa turska oli totuttu suolamaan ja sille oli huonosti markkinoita. Yhtiö oli silti ostanut kalaa niin kauan kuin mahdollista ja kalanosto oli aloitettu uudestaan, kun valtio oli luvannut taata tappioita. Tanner painotti, että kyseessä oli kuitenkin liikelaitos eikä hyväntekeväisyyslaitos. Hänen mielestään kalanoston keskeytyksestä oli lehdissä tehty tahallaan liian suuri numero, mikä osoitti asiantuntemattomuutta Petsamon oloista.²³⁷ Yhtiön vaikeita toimintaolosuhteita korosti myös lehdissä Lehtori Ape Rantaniemi. Yhtiö joutui kilpailemaan Norjan kanssa, jolla oli kalastuksessa monisatavuotiset perinteet ja

²³⁴ *Petsamo-yhtiö taas huomion esineenä* (pk.) Rovaniemi 10.7.-23.

²³⁵ *Syytökset Petsamo-yhtiötä vastaan* Rovaniemi 17.7.-23, *Petsamon olot ja O.Y. Petsamon toiminta* HS 18.7.-23, *Osakeyhtiö Petsamon toiminta* Kaleva 19.7.-23.

²³⁶ *Syytökset Petsamo-yhtiötä vastaan* Rovaniemi 17.7.-23, *Petsamon olot ja O.Y. Petsamon toiminta* HS 18.7.-23, *Osakeyhtiö Petsamon toiminta* Kaleva 19.7.-23.

²³⁷ *Ibidem.*

vanhat kauppasuhteet. Luonnonolot tekivät turskan kuivaamisesta vaikeampaa kuin Norjassa. Norja myös tuki kalakauppaa suurilla summilla. Petsamo-yhtiö oli myös aloittanut kalanostot heti uudelleen valtion tuen varmistuttua. Tämä tapahtui nimenomaan väestön avustamiseksi.²³⁸

Muut lehdet eivät kommentoineet haastatteluja, mutta Rovaniemi-lehti suhtautui hyvin kriittisesti Tannerin ja Rantaniemen näkemyksiin. Lehden mukaan Tannerin asema yhtiön puheenjohtajana vaikutti hänen tapaansa esittää asiat. Lehti uskoi kansanedustajien saaneen Petsamossa tarkemman kuvan tilanteesta kuin Tanner antoi ymmärtää. Seuraavaksi lehti nostaa esiin Tannerin lausuman, että yhtiötä on hoidettu järkevien liikeperiaatteiden mukaan ja siksi kalanosto on ollut hiljaista. Silti hänen käyntinsä johti kalan ostoon.²³⁹

Jos vedämme tästä äärimmäiset johtopäätökset, saamme siis panna merkille, että vaikka kansanedustajat ovat hätäilleet ja hutiloineet, ovat he kuitenkin kädenkäänteessä saaneet Petsamo-yhtiön hallituksen puheenjohtajan muuttamaan tähän asti noudatettua menettelyä ja antautumaan kokonaan uusille urille. Niinkö lujassa ne ”järkevät liikeperiaatteet” sitten olivatkin?²⁴⁰

Rovaniemi-lehti ruoti myös Rantaniemen haastattelua, jossa Norjan vanhat kauppasuhteet esitettiin norjalaisten selvänä kilpailuetuna. Lehti kysyy, onko yhtiö sitten tehnyt kaikkensa ulkomaisten kauppasuhteiden solmimiseksi.

Se olisi kuitenkin ollut asian selvittämisen kannalta perin tärkeää, sillä matkustamalla Petsamon ja Helsingin väliä ei yhtiön toimitusjohtaja tietysti ole tässä suhteessa saanut suuriakaan aikaa.²⁴¹

Rovaniemi kritisoi myös Rantaniemen väitettä, että markan alhainen kurssi nostaa kalanhinnan suhteettoman korkealle. Lehden mukaan yhtiön ei ole pakko maksaa norjalaisten hintoja, koska kalastajilla ei ole mahdollisuutta myydä suoraan Norjaan tai Venäjälle. Väestö varmaan myisi yhtiölle vähän

²³⁸ Osakeyhtiö Petsamon toiminta Kaleva 19.7.-23, Petsamo-yhtiön kalaostot Rovaniemi 19.7.-23.

²³⁹ Vieläkin Petsamo-yhtiön toiminnasta (pk.) Rovaniemi 20.7.-23.

²⁴⁰ Vieläkin Petsamo-yhtiön toiminnasta (pk.) Rovaniemi 20.7.-23.

²⁴¹ Ibidem.

halvemmallakin, jos vaihtoehtona on nälkäkurjuus. Lehden mukaan on selvittämättä, onko yhtiö tällaista kompromissia tarjonnut. Lehti ihmettelee myös sitä, että Tanner ja Rantaniemi ohittivat kokonaan sen, että Petsamoon ei ole hankittu riittävästi pyyntivälineitä, vaikka se on keskeinen osa yhtiön tehtävää. Viimeinen kritiikki kohdistuu Petsamon virkamiehiin. Viimeaikaiset tapahtumat eivät puhu virkamiehistön eduksi. Virkamiehistön olisi pitänyt puuttua jo aiemmin tilanteeseen, niin ettei kansanedustajien olisi sitä tarvinnut korjata. Virkamiehistön voi vapauttaa edesvastuusta vasta, jos he ovat todistettavasti yrittäneet asiaa korjata siinä onnistumatta.²⁴² Pian lehti korjasi näkemystään virkamiehistä Petsamosta saadulla tiedolla, että nimismies oli kyllä sähköttänyt sisäministeriölle heti kalanoston katkettua vedoten väestön hätään.²⁴³

HS ja Kaleva kertoivat myös petsamolaisten kaipaavan pikaista tukea kalastuselinkeinolle. Avustuksia ja luottoa tulisi saada veneiden ja pyydysten uusimiseen. Petsamo-yhtiöön kohdistunut toivo oli rapistunut. Yleisin huoli on ollut Petsamo-yhtiön kyvyttömyys hoitaa kalastusoloja kuntoon. HS korosti, että olojen järjestäminen oli tasavallan kunnia-asia, jota ei voinut laiminlyödä. Ja jos yhtiöstä ei siihen ollut, piti löytää jokin toinen ratkaisu.²⁴⁴

Rovaniemi-lehden raju kritiikki huipentui yleisönosaston kirjoitukseen, jossa syytettiin suoraan toimitusjohtaja Halleenia väärin tietojen antamisesta Tannerille. Tanner oli saanut väärän kuvan niin kalanostosta, kauppaloista ja myymälöiden hinnoista.

*Lausuttakoon vielä tässäkin, että Petsamo-yhtiö ei ole harjoittanut pienintäkään ”hyväntekeväisyyttä” täällä, eikä sen toiminnasta ole ollut muuta kuin vahinkoa alueen asukkaille. Voisimme luetella loppumattoman sarjan räikeitä esimerkkejä hra Halleenin toiminnasta täällä, vaan kun toivomme, että herra Halleen täältä pian poistetaan, jääkööt ne toistaiseksi luettelematta.*²⁴⁵

²⁴² *Vieläkin Petsamo-yhtiön toiminnasta* (pk.) Rovaniemi 20.7.-23.

Petsamo-yhtiö Rovaniemi 24.7.-23.

²⁴³ *Petsamo-yhtiön kalanostot* Rovaniemi 26.7.-23.

²⁴⁴ *Maataloudellisia kokouksia ja päivän kysymykset Petsamossa* HS 1.8.-23, Kaleva 3.8.-23,

Nimim. Tolari, *Kirje Helsingistä* (pak.) HS 4.8.-23.

²⁴⁵ *Osakeyhtiö Petsamon toiminta ja tuomari Tannerin selostus siitä* (kirje). Rovaniemi 11.8.-23.

Tanner moitti sitä, ettei yhtiön ja rajavartioston alusten välillä ole yhteistoimintaa. Kirjoittajan mielestä herra Halleenin kanssa on yhteistoiminta mahdotonta ja rajavartioston alukset avustavat yksityisiä aina kuin mahdollista. Herra Halleen nylkee niin paljon kuin mahdollista. Lopussa annetaan ymmärtää, että Tanner ”suoraluontoisena miehenä luottaa käskettäviinsä, mutta hän ei tunne herra Halleenia”. Yhtiö on ehkä yrittänyt tehdä parhaansa, mutta sortunut Halleenin puheisiin. Kaikki parannukset yhtiön toimintaan ovat tervetulleita, mutta mikään järjestely ei tule toimimaan Halleenin pysyessä toimitusjohtajana. ”Yksikään Petsamon asukas ei häneen enää luota ja 1½ vuotinen toimintansa täällä todistaa meille, että hän on kykenemätön järjestelmälliseen työhön.”²⁴⁶

Mannelinin antipatia Halleenia kohtaan ei ainakaan johtunut poliittisesta kannasta, sillä Halleen oli ilmeisesti ollut avustamassa sekä toista Petsamon retkeä että suomalaisen rajavartioston siirtymistä Petsamoon.²⁴⁷ Ilmeisesti Halleen oli saanut huonoa mainetta pohjoisessa jo toimiessaan Atif²⁴⁸-yhtiön palveluksessa. Yhtiö oli osallistunut puukauppoihin, joista koitui Suomen valtiolle huomattavia tappioita. Käsitys Halleenista keplottelijana oli nähtävästi Petsamossa yleinen, tähän viittaa viimeinen raju yleisöosastokirje. Myös rakennusmestari Karl Hagelberg moitti Halleenia huonosta asiain hoidosta.²⁴⁹ Tutkimusajankohdan puitteissa Petsamo-yhtiötä ei lehdissä kommentoitu enempää, mutta sen asioita seurattiin uutisoiden, esimerkiksi yhtiön anoessa valtiolta takaussopimusta kalanoston tappioiden kuittaamiseksi.

Petsamo-yhtiön suhteen tutkimusajankohtana ei lehdissä päästy varsinaiseen lopputulokseen, sillä yhtiön toiminta jatkui vielä muutaman vuoden samankaltaisena. Lehtien kirjoittelussa ehti kuitenkin tulla esiin se, miten toimintaa vaikeutti ristiriita kahden tehtävän välillä. Toisaalla oli pyrkimys normaaliin yritystoimintaan ja liikevoittoon, toisaalla yhtiön saama sosiaalinen tehtävä. Sosiaaliseen tehtävään kuului muonittaminen, joka oli tutkimusajankohtana pitkälti hätäavun luonteista, kun elintarpeita myytiin velaksi tai hyvin alhaiseen hintaan. Samaan avustavaan tehtävään kuului kalanosto, kun yhtiö joutui ostamaan paikallisten saaliita liian suurella hinnalla. Varsinkin

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Wallenius 1944/1994, 74, Paasilinna 1984, 217.

²⁴⁸ Norjalais-englantilainen yhtiö Allmänna Trävaru Aktiebolaget i Finland.

²⁴⁹ Paasilinna 1983, 86.

Rovaniemi-lehdessä tuli esiin paikallisten tuntema epäluulo, sekä ylipäättään yritystoimintaa, että varsinkin yhtiön kauppojen kulutustavarahintoja kohtaan. Yhtiön toiminta oli tappiollista vielä vuoden 1923 tilinpäätöksessä ja se jatkui epävakaana ja vaikeissa oloissa vielä seuraavina vuosina. Yhtiön alasajo aloitettiin 1926 ja omaisuus saatiin realisoitua vuoden 1929 loppuun mennessä.²⁵⁰

²⁵⁰ Taskila 1999, 213-217.

LOPPULAUSE

Petsamon siirtyessä Suomen hallintaan toteutui jo pari sataa vuotta kytenyt haave omasta Jäämeren rannikosta ja sulasta valtamerisatamasta. Haaveet olivat nousseet voimakkaasti julkiseen keskusteluun Suomen itsenäistyttyä. Vuosina 1917–1920 lehdissä esitettiin pohjoinen rannikko mahdollisuuksien maana, josta olisi valtavasti hyötyä nuorelle valtiolle. Koska alue oli käytännössä kuitenkin melko tuntematon, lehdissä esitetyt suunnitelmat eivät olleet kovin tarkkoja. Suomen hallinnan alkaessa alueelle saapui suomalaisia virkamiehiä, tutkijoita ja muita kulkijoita ja kuva alueesta alkoi tarkentua.

Tämä tutkimus käsittelee Rovaniemi-lehden, Kalevan ja Helsingin Sanomien Petsamo-aiheista kirjoittelua vuosina 1921-1923. Kaikkien kolmen lehden Petsamo-aiheisen kirjoittelun päälinjat tuona aikana olivat samankaltaisia. Helsingin Sanomissa ja Kalevassa julkaistiin vuoden 1921 aikana vielä muutamia epämääräisiä taloudellisia toiveita sisältäviä Petsamon haaveita, mutta pääosin lehtien kirjoittelu muuttui realistisemmaksi ja toimenpide-ehdotukset tarkemmiksi. Suomen valtiolle ja kansalle koituvista taloudellisista eduista kirjoittelu kääntyi petsamolaisten olojen kohottamiseen ja alueen saattamiseen muun Suomen tasolle. Kolme keskeisintä kysymystä olivat rautatien rakentaminen, kalastusolojen järjestäminen ja suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen juurruttaminen.

Heti Suomen hallinnan alkaessa vuoden 1921 alussa Helsingin Sanomien ja Kalevan kiinnostus uutta aluetta kohtaan oli suurta. Molemmat lehdet pyrkivät julkaisemaan mahdollisimman kattavasti ja monipuolisesti tietoa uudesta alueesta. Eri tehtävissä alueella liikkuneilta henkilöiltä julkaistiin haastatteluja ja matkakertomuksia. Lehtien kuvauksissa hahmotettiin konkreettisesti uuden alueen luontoa ja maantiedettä. Kirjoituksissa tehtiin tutuksi Paatsjokilaakso suomalaisine talonpoikaisasutuksineen, merellisempi Petsamovuonon rannikko luostareineen ja Jäämeren armoilla oleva, karu Kalastajasaarento sekä näiden ympärillä avautuva loputon erämaa. Lehtien kaikissa kuvauksissa toistui kuvaus luonnon kauneudesta ja toisaalta valtavista mittasuhteista, karuudesta ja avaruudesta.

Alueelle suuntautuneiden tutkimusmatkojen seurauksena merellisyyden rinnalle syntyi kuva Petsamosta myös viljavana maatalousmahdollisuuksien maana. Rovaniemi-lehden aloittaessa säännöllisen ilmestymisen kaikissa kolmessa lehdessä esitettiin heinäviljely ja karjatalous jopa kalastuksen veroisena elinkeinona. Konkreettisenä edellytyksenä elinkeinon kasvuksi lehdissä vaadittiin maanomistusolojen järjestämistä.

Kaikki kolme lehteä olivat myös melko yksimielisiä kuvatessaan alueen väestöä. Suomen hallintaa edeltäneet levottomat ajat sotavuosineen olivat aiheuttaneet Petsamon alueella nälkää ja kurjuutta. Suomalaisen hallinnon saapuessa alueelle lehdet kertoivat väestön ilosta ja toivosta, ei vain suomalaisten, vaan myös muiden kansallisuuksien taholta. Lehtien suurin mielenkiinto keskittyi suomalaiseen väestöön, joka nyt oli päässyt vieraan vallan alta isänmaan yhteyteen. Lehdissä kansallisuuksien kuvaaminen oli erottelevaa. Suomalaisia kuvattiin positiivisemmin määrein, esimerkiksi puhtaina, siisteinä, rehellisinä ja ystävällisinä. Suomalaiset kuvattiin myös ahkeriksi ja karaistuneiksi. Muuta väestöä verrattiin suomalaiseen ja heidät kuvattiin mm. likaisemmiksi ja laiskemmiksi. Petsamon karjalaisten erottaminen suomalaisten alapuolelle johtui sekä karjalaisten venäjänkielisyydestä, että eroavasta kulttuurista.

Lehtien keskittymistä suomalaiseen väestönosaan korostaa sekin, että alueen alkuperäiset asukkaat, kolttasaamelaiset, pääsivät lehtien sivuille harvoin. Kaikissa lehdissä koltat mainittiin lähinnä kansatieteellisinä nähtävyyksinä tai kuriositeetteina. Kolttiin liitettyjä määreitä olivat hullunkurinen ulkonäkö, pienikasvuisuus, likaisuus ja köyhyys. Kirjoituksista välittyi myös ajalle tyypillinen ajatus koltista katoavana kansana ja kulttuurina. Koko tutkimusaikana koltista julkaistiin vain yksi aidosti asiantunteva kirjoitus, kun T.I.Itkonen puolusti kolttien ikimuistoisia kalastusoikeuksia. Voimakkaampi kansatieteellinen kiinnostus koltia, varsinkin suonikyläläisiä kohtaan heräsi vasta 1930-luvulla.

Lehtien kirjoittelussa petsamolaisten oloja 1920-luvun alussa määritti epävakaus ja puute. Lehtien uutisoinnissa vaihtelivat vuoroin hälyttävät, vuoroin rohkaisevat tiedot olojen järjestämisestä. Kaikissa lehdissä petsamolaisten toimeentulon järjestämistä pidettiin valtiollisena kunnia-asiana. Kaikissa lehdissä myös

toivottiin ja kannustettiin suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen nopeaa juurruttamista alueelle.

Kaiken edistyksen keskiössä lehdissä oli Petsamon yhdistäminen Suomeen hyvin kulkuyhteyksin ja ratakeskustelu muodostikin toisen (kalastuksen ohella) selkeän ja suuren aihekokonaisuuden lehtien Petsamo-kirjoittelussa. Lehdissä jatkui aiemmilta vuosilta tuttu kehitysoptimistinen linja, jonka mukaan rautatien rakentaminen oli välttämätöntä, muuten Petsamo jäisi hyödyttömäksi. Lehdissä ymmärrettiin ratahanke kalliiksi, mutta se tulisi maksamaan itsensä takaisin. Realistisemmat mahdollisuudet jäämerenradan rakentamiselle herättivät myös Pohjois-Suomen kunnat mukaan ratahaaveeseen. Lehdissä Jäämeren rata kytkeytyi Pohjois-Suomen ratkaisemattomaan ratakysymykseen ja varsinkin Kalevassa käytiin runsasta keskustelua mahdollisista ratasuunnista.

Helsingin Sanomat ja Kaleva eivät asettuneet kannattamaan mitään ratasuuntaa, sillä lehdet jäivät odottamaan aiheesta virallista lausuntoa. Professori Jalmar Castrénin johtaman komitean mietintö radan suunnasta ja kannattavuudesta valmistui syyskuussa 1923. Mietintö suhtautui radan kannattavuuteen hyvin pessimistisesti. Mietinnön tarkat perustelut lopettivat ratakeskustelun lehdissä. Ratakeskustelun hiipumiseen vaikutti myös parissa vuodessa valtavasti lisääntynyt tieto Petsamon alueen realiteeteista. Epämääräisten taloudellisten haaveiden tilalle lehtiin vakiintuivat keskeisiksi kehitysalueiksi kalastusolot, maanomistusolot ja muu maatalouden edistäminen ja liikenneolojen kehittäminen maantierakentamisena ja meriliikenteen infrastruktuurin rakentamisena.

Jäämeren tarjoamat kalastusmahdollisuudet oli Suomessa tunnettu vanhastaan. Tutkimusajankohtana lehtien usko kalarikkauksiin ei horjunut, vaan tiedot lajirunsaudesta toistuivat kirjoituksissa koko ajan. Lehtien tiedossa oli myös alueen kalastuksen lamaannustila ja paikallisten alkeelliset pyyntivälineet. Lehdet seurasivat mielenkiinnolla perustettua Oy Petsamo Ab:tä, jonka tarkoitus oli sekä harjoittaa kalastusta ja meripyyntiä, että toimittaa paikallisille pyyntivälineitä ja ostaa heiltä kalastuksen tuottoa. Yhtiön toiminta ei päässyt lainkaan alkamaan ensimmäisen vuoden aikana keinottelun takia.

Yhtiön ilmi tulleet väärinkäytökset tuomittiin kaikissa kolmessa lehdessä skandaalina. Suomen uuden alueen kelvollinen hoitaminen ja taloudellinen

kohottaminen oli valtiollinen kunnia-asia, varsinkin kun alueen saamista oli odotettu vuosikymmeniä. Myös köyhän väestön edistymismahdollisuuksien pettäminen tuomittiin jyrkästi ja koko skandaali koettiin isänmaallisena epäonnistumisena.

Vuodesta 1922 alkaen yhtiö toimi valtion omistuksessa. Lehdissä yhtiön toimista esitettiin ristiriitaisia tietoja. Välillä lehdet kertoivat toiveikkaasti kalanoston ja pyyntivälineiden uusimisen olevan toiminnassa, välillä alueelta tuli pessimistisiä tietoja väestön tyytymättömyydestä. Yhtiön epävakaa toiminta herätti lehdissä paljon kritiikkiä. Varsinaista lopputulemaa yhtiön toiminnasta ei tutkimusajankohtana syntynyt, sillä yhtiön toiminta jatkui kannattamattomana vielä muutaman vuoden myöhempään.

Lehtien kirjoittelun selkein ero liittyi alueellisuuteen. Helsingin sanomien ja Kalevan kirjoittelu oli monin osin yhteneväistä, Kaleva jopa lainasi paljon Helsingin Sanomien artikkeleita. Helsingin sanomien uutisointi oli selvästi keskittynyt valtakunnallisesti kiinnostaviin aiheisiin. Kalevassa pohjois-suomalaisten aiheiden painottaminen näkyi Petsamo-aiheissa selvimmin uutta läänijakoa pohdittaessa, aihe kun kosketti nimenomaan Oulun lääniä. Kaleva oli myös lehdistä aktiivisin seuraamaan keskustelua Jäämeren radan suunnasta Pohjois-Suomen osalta. Myös kalastusoloista Kaleva kirjoitti pohjoispohjalaisesta näkökulmasta.

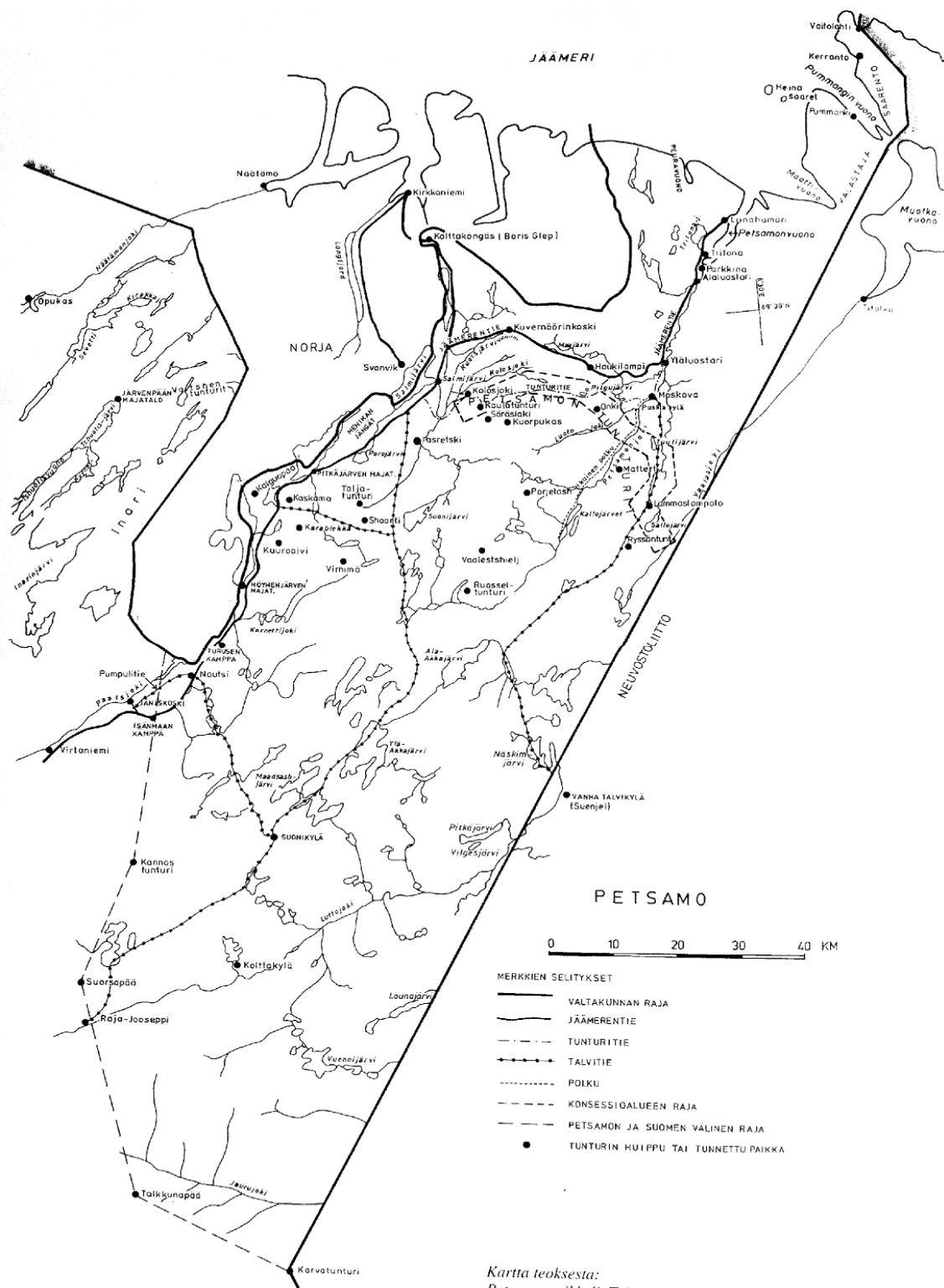
Rovaniemi-lehden kirjoittelu erosi selvästi kahdesta muusta lehdestä alueellisten näkökulmien osalta. Rovaniemi-lehti oli perustettu puolustamaan pohjoisia ylimaita ja Karl Mannelin lehden päätoimittajana näyttää sitoutuneen tähän päämäärään voimakkaasti. Jo se, että lehdessä oli oma ”Petsamon osasto” mahdollisti sen, että lehdessä tuotiin esiin paljon muita lehtiä monipuolisempi kuva Petsamosta. Paikallisten kirjeenvaihtajien käyttäminen antoi lehdelle mahdollisuuden reagoida paljon nopeammin pieniin, mutta merkittäviin muutoksiin esimerkiksi kalanostossa, työtilaisuuksien järjestämisessä tai yhdistysten perustamisessa. Nämä aiheet eivät toisissa lehdissä ylittäneet uutiskynnystä.

Pohjoisen alueen puolustaminen näkyi Rovaniemi-lehden Petsamo-kirjoittelussa niin, että kysymyksessä kuin kysymyksessä lehti, ja päätoimittaja Mannelin,

asettui puolustamaan Petsamoa ja petsamolaisia. Usein puolustaminen oli varsin ärhäkkää. Taistelevan ja poleemisen kirjoitustyylin Mannelin toi mukanaan aktivistipuolueen toiminnasta, ja lehdistä, joita oli aiemmin toimittanut. Mannelinin tapaan kuului hyökätä suoraan nimellä niitä henkilöitä kohtaan, joita hän piti vastuullisina epäkohtiin.

Pohjoisen puolustamisen lisäksi Mannelinin kirjoituksissa näkyi hänen poliittinen suuntautumisensa oikealle. Kirjoituksista tuli esiin pelko bolsevismin leviämisestä, epäluulo venäläisiä kohtaan ja jopa ajalle tyypillinen ryssäviha. Rovaniemi-lehden pyrkimys poliittiseen sitoutumattomuuteen ei siis Mannelinin ajalla täysin toteutunut. Helsingin Sanomien ja Kalevan sitoutuminen edistyspuolueeseen ei Petsamo-aiheisessa kirjoittelussa näkynyt.

LIITE 1.

Kartta teoksesta *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus. Jyväskylä 1999.

LÄHDELUETTELO

I Painetut lähteet

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat 1921-1923

Kaleva 1921-1923

Rovaniemi 1921-1923

Lähdekirjallisuus

- Castrén 1923 Jalmar Castrén, *Petsamon radan taloudelliset edellytykset*. Helsinki 1923.
- Haakana 1989 Veikko Haakana, *Inarilta itään, Paatsjoelta pohjoiseen*. Karisto Oy. Hämeenlinna 1989.
- Paasilinna 1980 Erno Paasilinna, *Kaukana maailmasta. Historiaa ja muistoja Petsamosta*. Otava. Keuruu 1983.
- Paasilinna 1983 Erno Paasilinna, *Maailman kourissa. Historiaa ja muistoja Petsamosta*. Otava. Keuruu 1983.
- Wallenius 1944/1994 K. M. Wallenius. *Petsamo*. Toimittanut Sakari Kännö. Otava. Keuruu 1994.

II Hakuteokset

- Suomen lehdistön historia 2.* Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila. Kuopio 1987.
- Suomen lehdistön historia 5.* Aamulehti-Kotka Nyheter. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1988.
- Suomen lehdistön historia 6.* Kotokulma-Savon Lehti. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila, Kuopio 1988.

III Tutkimuskirjallisuus

- Alavuotunki 1999 Jouni Alavuotunki, ”Petsamon historia yhteisalueen jaosta ensimmäiseen maailmansotaan”. *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*, s. 35-57. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Castrén 1937 Reino Castrén, ”Ratapolitiikka”. *Valtionrautatiet 1912–1937*, s. 97-241. Rautatiehallitus, Helsinki 1937.
- Hurnanen 1976 Reijo Hurnanen, *Petsamon liittäminen Suomeen ja Petsamon olojen järjestäminen vuoden 1921 loppuun*. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto 1976.
- Jalli 1937 Yrjö Jalli, ”Rautatiehallitus 1912-1937”. *Valtionrautatiet 1912–1937*, s. 78-96. Rautatiehallitus, Helsinki 1937.
- Kaarninen 1999 Pekka Kaarninen, ”Petsamon liittäminen Suomeen”. *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*. s. 59-82. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.

- Kallio 1982 Veikko Kallio, "aate ja yhteiskunta". *Suomen kulttuurihistoria 3, itsenäisyyden aika*. WSOY. Porvoo 1982.
- Kuusijärvi 2012 Anniina Kuusijärvi ja Rauno Ruuhijärvi, "Kuolan niemimaan kasvillisuus ja sen historia". *Turjan vuonoilta Vienanmerelle. Matka Kuolan niemimaan luontoon ja kulttuuriin 2012*
- Kuusisto 1982 Taneli Kuusisto, "Musiikki". *Suomen kulttuurihistoria 3, itsenäisyyden aika*. WSOY. Porvoo 1982.
- Korpi 1990 Kari Korpi, *Jäämeren kysymys julkisen keskustelun kohteena Suomessa vuosina 1917–1920*. Historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto 1990. MF-kopio.
- Lehtola 1999 Veli-Pekka Lehtola, "Kaipaukseni maa – Petsamo suomalaisessa kirjallisuudessa 1910-luvulta 1940-luvulle". *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*. s.509-527. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Mickelsson 2007 Rauli Mickelsson, *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Onnela 1980 Samuli Onnela, "Suomen Jäämeren kalastuspaikkakysymys autonomian aikana". *Scripta Historica VI*. Toimittaja Matti Lackman. Tornio 1980.
- Onnela 1999 Samuli Onnela, "Petsamon väestöhistoriaa". *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*, s. 103-121. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Reitala 1982 Aimo Reitala, "Kuvataide". *Suomen kulttuurihistoria 3, itsenäisyyden aika*. WSOY. Porvoo 1982.

- Sauri 2005 Eero Sauri, *Suomen Klondykeen vai pohjolan punaiseen nyrkkiin*. Magazine Makers OyAb. Helsinki 2005.
- Suistola 1999 Jouni Suistola, *Kaleva, sata vuotta kansan kaikuja*. Kaleva kustannus. Oulu 1999.
- Suvanto 1977 Pekka Suvanto, "Sanomalehdistö historian tutkimuksen lähteenä". *Yleisen historian lähteet ja niiden käyttö*, s. 87-110. Toimittanut Pekka Suvanto. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1977.
- Taskila 1977 Erkki Taskila, *Petsamon talouselämä 1920–1939*. Pro gradu-tutkimus. Oulun yliopisto 1977.
- Taskila 1999 Erkki Taskila, "Petsamon elinkeinoelämä". *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*, s.199-248. Toimittajat Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Tervonen 1999 Antero Tervonen, " Petsamon maantie ja sen liikenne". *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*, s. 311-328. Toimittajat Jouko Vahtola Ja Samuli Onnela. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- Tommila-Keränen 1974 Päiviö Tommila, Kaija Keränen. *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Turun yliopiston Suomen historian laitos. Julkaisuja 1. 1974.
- Tommila-Salokangas 1998 Päiviö Tommila, Raimo Salokangas. *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edita. Helsinki 1998.